

***Організація учнівського самоврядування у професійно-технічних навчальних
закладах:
методичні рекомендації***

Київ - 2016

Шимановський М. М. Організація учнівського самоврядування у професійно-технічних навчальних закладах: методичні рекомендації / М. М. Шимановський. – К. : ПТГО НАПН України, 2016 (3 д.а.)

Анотація: У посібнику запропоновано методичні рекомендації, які можуть допомогти учням професійно-технічних навчальних закладів та їхнім педагогам організувати самоврядування.

Розкрито теоретичні та методичні принципи організації самоврядування, проведено і запропоновано дослідження із історії самоврядних учнівських організацій у практиці навчальних закладів.

Для учнів ПТНЗ та загальноосвітніх навчальних закладів, педагогічних працівників а також науковців, аспірантів, докторантів, які досліджують проблеми професійної освіти і навчання.

Зміст

Що таке учнівське самоврядування, для чого воно існує в навчальному закладі та чому з ним виникають проблеми	6
Функції учнівського самоврядування в сучасному навчальному закладі	9
Як організувати учнівське самоврядування. Методичні поради	15
Роль педагога в учнівському самоврядуванні	32
Історія учнівського самоврядування	41
Школа Валентина Тротцендорфа	41
Дитяче самоврядування в педагогічній системі Станіслава Теофіловича Шацького	46
Самоврядування у педагогічній спадщині Януша Корчака	67
Становлення учнівського самоврядування в контексті педагогічної спадщини Селестена Френе	77
Селестен Френе «Про концепцію нового виховання»	85
Жак ГОННЕ Преса в школі: формування активної громадянської позиції	97
Література	103

Вступ

Принцип самоврядування є однією з найважливіших ознак демократичної держави та громадянського суспільства. Місцеве самоврядування (самоврядування в територіальній громаді) забезпечує демократичне право громадян впорядковувати своє повсякденне життя в тій його частині, яка не стосується системи державного управління. Питання самоврядування на місцях залишається актуальним в сучасній Україні, і, що, мабуть, очевидно, актуальними і на всьому пострадянському просторі. Проблеми, які створює учнівське, дитяче та студентське самоврядування, є частиною проблем місцевого самоврядування, які ще й до того поглиблені тим, що це самоврядування має здійснюватися неповнолітніми та залежними від дорослих особами. Специфічність проблеми поглиблюється особливими умовами учнівського самоврядування у професійно-технічних навчальних закладах, у яких набагато більш короткий термін навчання, а учні портапляють із вже достатньою мірою сформованим баченням світу, який не завжди відповідає суспільним ідеалам.

Діюче законодавство лише незначною мірою врегульовує взаємодії в самоврядуванні в цілому та в самоврядуванні в навчальних закладах, залишаючи значну частину проблем неврегульованими, до того ж практична реалізація теоретичних правових положень не завжди і не у всіх навчальних закладах співпадає, що, однак, в цілому є своєрідною ознакою демократичності самої освітньої системи в Україні. Теорія завжди іде по слідах практики і лише узагальнює та систематизує різноманітний досвід учнівських колективів у різних школах.

Метою цього дослідження є:

узагальнюючий аналіз існуючої практики розвитку соціальних відносин в учнівських колективах як соціальних групах. Розвиток соціальних відносин розглянуто як соціалізацію, тобто адаптацію учнів до існуючих соціальних відносин та формування власного бачення світу кожним учнем – індивідуалізацію.

опис юридичного, або правничого трактування поняття учнівського самоврядування. В роботі розглянуто як інваріантна, загальнообов'язкова складова учнівського самоврядування, зафіксована в існуючому законодавстві, так і різноманітні правові акти, що супроводжують самоврядування в окремо взятих навчальних закладах.

В дослідженні визначено також загальнотеоретичні засади самоврядування в цілому як соціального явища та самоврядування дітей в учнівських колективах в історичному контексті., теорію і практику реалізації цього інституту соціалізації в Україні та зарубіжних країнах.

Дослідження здійснено на основі:

аналізу практики існуючих самоврядних організацій дітей в навчальних закладах України (більше, як 600 опитаних в різних регіонах держави (Київ, Харків, Конотоп, Донецьк, Львів, аналіз практики самоврядування в більше як десяти навчальних закладах України); правової інтерпретації нормативних документів України щодо самоврядування в цілому та самоврядування в навчальних закладах;

дослідження науково-філософських, науково-соціологічних та науково-педагогічних праць науковців з цього питання.
спостереження за соціалізацією учасників учнівського самоврядування на експериментальних майданчиках професійно-технічних навчальних закладах міста. Києва та Дніпропетровської області.

За окном, над крышами домов, свободно парил большой красивый Змей. Временами порывы ветра бросали его в сторону, и казалось что он вот-вот потеряет устойчивость и беспомощно начнет падать. Но за ним зорко наблюдал мальчуган во дворе. Не давая Змею потерять равновесие, он то осторожно отпускал длинную нить, то снова наматывал ее на катушку. И никакие ветры не были страшны Бумажному Змею, потому что мальчик умело руководил его полетом...

Сергей Михалков. "Праздник Непослушания".

- Вы управляйте взрослыми, а я буду королем детей, - излагал он министрам свой план. Я мальчик и лучше знаю, что нужно детям. За собой я оставляю право поступать как захочу.

Я. Корчак Король Матиуш Первый

Що таке учнівське самоврядування, для чого воно існує в навчальному закладі та чому з ним виникають проблеми

Будь-яке дослідження будь-якого явища розпочинається із визначення понятійного апарату. Це і зрозуміло: дослідження має визначити в першу чергу а що ж саме має на увазі дослідник під досліджуваним явищем. Від того, як ми визначимо певне поняття, залежить, що ж саме ми будемо вивчати. Аналіз існуючих дефініцій дозволив декларувати таке: ні серед науковців, ні серед педагогів практиків немає одностайного і однозначного визначення, що ж саме вони мають на увазі під учнівським самоврядуванням, що саме розвивають чи заперечують. Однак, цей самий аналіз дозволив виявити близько десяти різних точок зору на це явище.

1. Учнівське самоврядування – спосіб такої організації учнівського колективу, за якого всі його учасники самостійно, або посередництвом своїх представників беруть участь в управлінні ним. Це управління – демократичне, природне та невід’ємне право кожного учасника цього колективу та всього колективу в цілому.

2. Учні́вське самоврядування – один із способів виховання в учнівському колективі, Це така організація життя дитячого учнівського колективу, яка забезпечує більш високі показники і у навчанні, і у вихованні, в тому числі і у підтриманні порядку, і в організації позаурочних виховних заходів, оскільки учні самостійно переймаються своїм життям, створюють різні виконавчі структури (комісії), які і забезпечують більш високий рівень навчально-виховної роботи.

3. Учні́вське самоврядування – один із способів підтримки тої навчально-виховної роботи, яку веде адміністрація навчально-виховного закладу, яку ведуть вчителі та класні керівники. Вчителі перекладають на учнів-учасників самоврядування частину своїх обов'язків, довіряючи їхній здатності включитися у виховання на одному рівні з іншими вихованцями.

4. Учні́вське самоврядування – один із засобів соціалізації. В учнівському колективі, у групі однолітків учні готуються до майбутнього соціального життя. Тому самоврядування – модель соціуму, в межах якої учні отримують можливість засвоїти ті комунікації, які характерні для майбутнього життя,

5. Учні́вське самоврядування – зайве витрачання сил та часу і з боку вчителів, і з боку учнів. Головне завдання учнів в школі – навчатися. Це може забезпечити вчитель одноосібно. Його професіоналізм та вимогливість цілком достатні для високих результатів і у вихованні, і у навчанні. Діти – це діти, вони неповнолітні, а отже – недієздатні. Самоврядування відволікає його учасників від головного завдання – навчання. До того ж воно підриває основний адміністративний принцип навчального закладу та й всієї управлінської адміністративної ідеології – принцип єдиноначалія.

6. Самоврядування – модна іграшка для учнів. Реальної влади в учнів немає і не може бути, але погратися в самоврядування – припустимо у вільний від навчання час.

7. Учні́вське самоврядування – вигадка теоретиків від педагогіки, вищих адміністративних працівників управління освітою. Вказівки начальства треба виконувати, важливо звітувати про високі показники у розбудові самоврядування, спрямовувати лідерів на різноманітні заходи, але лише для виконання зовнішніх вказівок.

8. Учнівське самоврядування – педагогічна ідея, необґрунтовано запозичена на Заході. Там, для них, з їхнім багатолітнім досвідом демократії самоврядування, тим більше дитяче, учнівське, можливо, й може існувати, – самоврядування – можливо й ефективний засіб виховання, організації шкільного життя, - чого завгодно, хоч це і досить сумнівно, - але в наших умовах воно непотрібно і неефективно, а головне – не відповідає нашій ментальності.

9. Самоврядування – засіб маніпуляції дітьми, а можливо – і знущання над ними. Дорослі не тільки перекладають на учнів свої обов'язки, але й відповідальність за непопулярні рішення. Дітей змушують керувати дітьми, точніше, роблять вигляд, що управляють діти, але насправді просто ними маніпулюють за допомогою самоврядування.

Чому виникли такі різні точки зору серед педагогів? Яка з цих точок зору правильна, адекватна реальному учнівському самоврядуванню? Власне кажучи, можна сказати, що всі ці точки зору відповідають значною мірою самій сутності учнівського самоврядування в сучасних школах України, а, можливо, і не тільки України. Таким є саме самоврядування, і таке ставлення до нього тих, хто намагається розібратися в сутності цього явища, - ті, кому це просто не цікаво, взагалі над цим не замислюються.

Тому і написати універсальну дефініцію, яка б врахувала всі ці точки зору, дуже складно, а, можливо, і взагалі неможливо. Можна тільки зазначити, що в кожному навчальному закладі, в кожній окремій виховній ситуації та чи інша риса учнівського самоврядування буде превалювати: десь самоврядування буде працювати на майбутнє, десь – регулювати повсякденне життя учнів, десь – виступати важливим чинником виховання, десь – підтримувати навчально-виховний процес, який ведуть дорослі вихователі. І всі складнощі, і всі протиріччя самоврядування будуть повсякденно та повсякчасно виявлятися і породжувати сумніви щодо доцільності та необхідності його впровадження і у педагогів, і в учнів. Це, до речі, загально соціологічне явище, яке стосується не тільки учнівського самоврядування – будь-яке соціальне явище викликає різні думки щодо його трактування та структурування. І це – не різні точки зору на один

процес, але різні соціальні процеси, які розбудовуються у відповідності з переконаннями тих, хто їх осмислює та живе у відповідності із своїми переконаннями.

Саме це дозволяє в цьому дослідженні взяти за основу таке визначення: **УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ** - *організація учнів навчального закладу, яка забезпечує право і надає можливість у межах Статуту здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах учнів навчального закладу.*

Як можна побачити, автор декларативно визнає, що учнівське самоврядування – в першу чергу самодіяльність дітей з організації власного життя в навчальному закладі. Всі інші функції самоврядування – і виховання, і соціалізація, і допомога вчителям - і, на жаль, маніпулювання ними, і запозичений ззовні досвід, і ігри дорослих та дітей, і все інше, позитивне та негативне – все – лише додатковий ресурс самоврядування, природні наслідки діяльності самоврядної організації, - або – неминучий негатив, який несе за собою ця педагогічна ідея та практика. Все це, безумовно, присутнє у діяльності учнівського самоврядування, однак, не є взагалі його завданням. Однак, саме ці функції породжують ті найважливіші позитивні та негативні психічні новотвори, які забезпечує і якими хвибує учнівське самоврядування. В цьому контексті все те, що несе із собою самоврядування, всі його соціальні, психічні, педагогічні наслідки стає додатковим, комплементарним наслідком діяльності учнівського самоврядування, який, втім, залишається з учнем і після закінчення школи як особистий досвід.

Функції учнівського самоврядування в сучасному навчальному закладі

Розглядаючи функції учнівського самоврядування в сучасній школі, можемо виділити ті з них, що забезпечують соціалізацію (адаптацію до умов незалежної Української держави та до умов громадянського суспільства в ній), та індивідуалізацію в сучасних умовах – забезпечення особистого позитивного ставлення до всієї організації суспільного життя, діяльності у відповідності з демократичними переконаннями.

Проаналізуємо функції самоврядування. Будь-яке явище важливо розглядати з точки зору його цілісності. Аналіз такого явища необхідно здійснювати на одній основі.

Оптимально здійснити такий аналіз на основі ієрархії цих функцій. Загальною основою соціалізації в умовах самоврядування виступає становлення соціальної компетентності учнів.

Разом створюючи учнівське самоврядування, вчителі та учні реалізують в ньому дещо різні завдання.

Учні, по-перше – намагаються самостійно організувати своє суспільне життя, хоча б межах одного навчального закладу. По-друге – лідери реалізують своє бажання керувати колективом, випробовують та вдосконалюють свої здібності управлінців-керівників.

У вчителів – дещо інші завдання в самоврядуванні. Вони ставлять перед собою по-перше – завдання загальносоціальної та загальнодержавної соціалізації учнів – ознайомлення їх із основними засадами демократичного суспільства. Це ознайомлення іде двома, характерними для всієї педагогіки шляхами – теоретичним вербальним поясненням і моделюванням конкретних життєвих ситуацій в соціальних групах. При цьому вчителі, які мають, що очевидно, набагато більший, ніж у їхніх вихованців, соціальний досвід, виступають своєрідними агентами морального впливу, трансляторами поведінки, яка відповідає потребам та очікуванням суспільства.

По-друге – вчителі інколи просто перекладають на учнів частину своїх обов'язків, які без самоврядування вони б виконували самі - від організації вечірок та інших заходів до контролю та управління дисципліною.

1. Загальносоціальна та загальнодержавна соціалізація. Завдання загальносоціальної та загальнодержавної соціалізації - забезпечення динамічного розвитку соціальної та громадянської компетентності учнів. Самоврядування в цьому контексті забезпечує виховання у його учасників знань про демократичні процедури (когнітивних компонент), переконання у ефективності таких процедур (емоційно-ціннісний компонент) та забезпечити вміння діяти у відповідності зі своїми знаннями та переконаннями – компонент діяльнісний.

Така «висока» мета вимагає відповідного рівня філософської, соціологічної та педагогічної рефлексії. Її ставлять перед собою лише вчителі високого рівня педагогічної

майстерності та соціальної відповідальності. Саме вони переймаються відповідальністю за адаптацію своїх учнів до суспільних реалій та про їхню індивідуалізацію – становлення особистісного ставлення та визначення способів діяльності у відповідності із демократичними переконаннями. Учніське самоврядування досить ефективно забезпечує ці дві сторони соціалізації, оскільки в цьому контексті (але тільки у цьому) є **моделлю** існуючого суспільства.

Ще раз підкреслимо: самоврядування допомагають розвивати та підтримують, ґрунтуючись на внутрішніх потребах, тільки вчителі високої кваліфікації, які переймаються не тільки загальнонавчальним рівнем досягнень дітей, але й залученням дітей до суспільних реалій сучасного демократичного суспільства в Україні. Дослідження підтвердили, що таких вчителів – далеко не більшість – близько 21 відсотка. Всі інші вчителі або заявили, що самоврядування – взагалі не потрібна річ – діти мають в школі тільки вчитися, а не займатися іграми в демократію, і тому вони ніколи не допустять, щоб самоврядування було в них в класі – таких 27 відсотків, або визначили, що самоврядування може бути, але це – забаганка теоретиків від виховання та адміністраторів з управління освітою та Міністерства освіти, тому вони і змушені створювати самоврядування в навчальному закладі, однак, без особливого бажання, як виконання посадових обов'язків. Таких вчителів – 31 відсоток. Інші педагоги з числа опитаних не відповіли на поставлене запитання, що само по собі красномовно свідчить про невизначеність для них сутності учнівського самоврядування в навчальному закладі, або про певний рівень недовіри до дослідника.

Однак, самоврядування працює не тільки на майбутнє, на соціалізацію після школи. Самоврядування є також і, що очевидно, в першу чергу, способом безпосередньої організації життя у навчальному закладі, важливим компонентом організації управління освітнім процесом.

2. Забезпечення управління учнівським колективом безпосередньо у навчальному закладі.

Визнання права участі дітей в організації суспільного життя в навчальному закладі, в управлінні ним – одна з найменш популярних відповідей про сутність учнівського самоврядування в опитуванні. Визнають це право тільки 17 відсотків з опитаних вчителів.

Взагалі – визнання прав іншого – наріжна проблема історії людства. Власне, навкруги неї і розвивається, в певному розумінні, вся історія людської спільноти. Сьогодні людство, нібито, вже позбавилося від основних цензів, що обмежували демократичний розвиток спільноти: майнового, релігійного, статевого, етнічного, расового. Залишився тільки ценз віковий. Світ дорослих тут залишається максимально консервативним. Дитина – громадянин, а в деяких нормативних документах – навіть більш зневажливо – особа – не має значної частини своїх суверенних людських та громадянських прав аж до 18 років.

Дорослі не довіряють дітям визначати життя в суспільстві, мабуть, пам'ятаючи про урок «Праздника непослушания» Сергія Михалкова чи «Володаря мух» Уільяма Голдінга. Діти залишаються недієздатними чи частково дієздатними, аж доки суспільство не за спеціальним екзаменом чи обрядом ініціації, а просто за віком не надасть своєї милості їм право вирішувати свою власну долю. До цього моменту дорослі самі визначають долю дітей, організують їхнє життя, навіть якщо йдеться про школу, дитячий будинок чи табір відпочинку.

Випадки, коли дорослі дійсно спробували налагодити самостійне життя дітей, поодинокі і в першу чергу стосувалися недержавних експериментів окремих ентузіастів та здійснювалися у замкненому соціальному просторі інтернатів чи таборів (В. Тротцендорф, Ст. Шацький, А. Макаренко, В. Сорока-Росинський). І такі сміливі, але ніяк не підтвержені дозволами «олімпійців» (А.Макаренко) експерименти завжди заборонялися, а експериментаторів найчастіше відлучали від дітей, з якими їм вдалося знайти спільну мову.¹

Можливо, саме тому справа учнівського самоврядування іде досить повільно, і якби не постійна підтримка-підштовхування з боку Міністерства освіти та Управлінь освіти, мабуть, в більшості навчальних закладів і зовсім забули б про самоврядування.

¹ Про ці експерименти із впровадження самоврядування див. у РОЗДІЛІ 2 цього посібника.

Є такий принцип в системотехніці: якщо система чинить опір змінам, взагалі не дає використовувати її принципи та принади вільно, значить, щось в цій системі не дає це робити. Значить, необхідно щось змінювати в самих підходах до системи,

Якщо самоврядування не працює, чи працює не так, як хочеться педагогам-теоретикам, якщо значна частина вчителів не має великого бажання підтримувати учнів у їхній спробі здійснювати самоврядування, можна увести самоврядування директивним методом. Система буде, безумовно, працювати, однак, буде потребувати постійної зовнішньої (адміністративної) підтримки.

Скоріше за все, треба надати самоврядуванню такі функції, які можуть бути визнаними в колективі навчального закладу. Ці функції не можуть вступати в протиріччя з вимогами вчительської частини трикутника.

Можна запропонувати такий орієнтовний перелік завдань, які має поставити перед собою учнівське самоврядування:

- 1) **Виявлення лідерів учнівського самоврядування.**
- 2) Ефективна кваліфікована підготовка учасників учнівського самоврядування. формування їхніх лідерських, організаторських якостей, знань про сутність учнівського самоврядування, вміння ефективно взаємодіяти в учнівському колективі та з вчителями, розвиток учнівського менеджмента.
- 3) Налагодження взаємодії між лідерами самоврядування та всією учнівською спільнотою.
- 4) Забезпечення можливостей для самореалізації в учнівському самоврядуванні всіх його учасників.
- 5) Становлення зацікавленості учнів у громадській діяльності.
- 6) Розробка та постійне динамічне оновлення нормативно-правової бази самоврядування.
- 7) Проведення заходів із визначення перспектив подальшого розвитку та обміну досвідом – конференцій, форумів, конкурсів, фестивалів).

8) Громадська та педагогічна експертиза результатів, - постійна публічна звітність.

9) Участь самоурядовців у соціально значущих проектах, самостійно розроблених самоврядуванням.

Як можна побачити, я не включили в цей перелік головного завдання учнівського самоврядування, яке декларовано його визначенням – участь в управлінні навчальними закладом. І зроблено це свідомо – і власний досвід, і аналіз діяльності абсолютної більшості навчальних закладів підтверджує, що учні максимально обмежені в реалізації такої функції. Діти практично ніде не допускаються до складання розкладу уроків, ніколи не можуть впливати на те, який вчитель буде викладати той чи інший предмет, не визначають перелік виховних заходів, які проходять в школі, не можуть впливати і на розподіл тих, нехай і обмежених, коштів, які отримує навчальних заклад у вигляді бюджету.

Як педагог, який працює в системі багато років, змушений визнати: по-перше – це об'єктивна реальність, те, що є наявне в педагогічній практиці. А по-друге, якщо вже система не допускає впливу дітей до управлінських функцій – можливо, це – закономірність самої системи, яку не тільки не подолати, але й долати не варто.

Професійні педагоги-дослідники негайно можуть заперечити: а як щн численні приклади ефективної роботи учнівських самоврядних організацій в історії педагогіки. Власне кажучи, їх ніхто і не заперечує, і про них йтиметься у окремому розділі цього посібника. Однак – за всієї різниці в історичних умовах створення цих організацій, вони мають спільні риси: ефективне учнівське самоврядування виникало завжди за умови, коли зникало чи було обмеженим ефективне державне керування навчальними закладами. Найчастіше це були періоди революційних перетворень, коли зникала сама стара держава, і педагоги опинялися без підтримки з боку вищих посадовців. Тоді вони починали шукати нові шляхи для організації навчального закладу і зустрічалися з таким самим бажанням з боку учнів. Особливо ефективними були ці пошуки у замкнених соціальних просторах інтернатів та колоній, в яких проблема організації суспільного життя стояла максимально

гостро. Якщо педагоги були справжніми новаторами та сміливцями – самоврядування працювало. Однак, такі окремі випадки досить швидко знищувалися, як тільки нова виховна практика верстви, що приходила до влади, визначалася з необхідністю залучати дітей до нових реалій. В школу починали «опускатися» накази та інструкції, загальнообов'язкові програми та підручники, які назавжди відбивали бахання працювати з власної ініціативи. І це – у кращому випадкові. В гіршому – вчителів-новаторів відсторонювали від справи їхнього життя, ізолювали від учнів і змушували займатися чимось іншим.

Власне кажучи, участь в управлінні – не все суспільне життя школи, і є певна сфера, в якій учнів із нетерпінням чекають.

Такий аналітичний підхід дозволяє визначитися із програмою діяльності самоврядної організації, забезпечивши ефективність її діяльності, в тому числі і з програмою навчання лідерів самоврядування.

Як організувати учнівське самоврядування. Методичні поради

Учнівське самоврядування – добровільна організація учнів навчального закладу, яка забезпечує право і надає можливість в межах Статуту здійснювати регулювання і управління справами, що належать до їхньої компетенції та в інтересах учнів навчального закладу.

Учнівське самоврядування здійснює свою діяльність у співробітництві з адміністрацією та колективом вчителів, а також з батьківським комітетом.

Адміністрація навчального закладу – директор школи, заступники директора, в тому числі заступник директора з виховної роботи, педагоги-організатори та колектив вчителів з одного боку, батьківський комітет та учні, які вчаться в навчальному закладі можуть створити самоврядування навчального закладу.

Не плутайте учнівське самоврядування з самоврядуванням шкільним, у тому числі із самоврядуванням ПТНЗ..

Шкільне самоврядування, як і самоврядування профтехучилища, включає педагогічну раду (раду вчителів), раду батьківську та власне учнівське самоврядування.

Учнівське самоврядування, колектив учителів та батьківський комітет складають разом так званий “**трикутник**”. Всі сторони цього трикутника, – вчителі, батьки, учні, – зацікавлені в тому, щоб діти успішно закінчили навчальний заклад: отримали відповідний, необхідний для тих, хто вступає до вищого начального закладу, обсяг знань, вмінь та навичок для того, щоб стати студентом на бюджеті, стали б кваліфікованими громадянами своєї держави та суспільства, в якому вони живуть та будуть жити.

Училище – маленька держава-республіка. Її громадяни – учні, батьки, вчителі, а отже, за визначенням, вони є рівними в своїх правах. Батьки, вчителі, майстри виробничого навчання, викладачі спецдисциплін – дорослі. Вони добре знають чи мають знати свої права, навіть вміють їх захищати. Учні – неповнолітні. Значна частина з них своїх прав не знає, не вміє їх захистити. Деякі вчителі та окремі представники адміністрації, а також частина батьків користуються своїми перевагами дорослих і порушують невід’ємні права дітей.

Частина вчителів погано вчить, висловлює неповагу до учнів, несправедливо оцінює їхні знання, в окремих навчальних закладах просто нецікаво вчитися та відпочивати. Буває, що й батьки не забезпечують всіх можливостей для того, щоб допомогти власній дитині отримати достатню та необхідну освіту.

Це, однак, не означає, що всі вчителі і всі батьки такі. Більшість з них усвідомлює свою відповідальність за долю тих, хто від них залежить.

Щоб забезпечити реалізацію своїх прав, учні в навчальному закладі можуть створити свою організацію, яку називають “**учнівське самоврядування**”. Саме ця організація має допомогти вам у організації шкільного життя. Але організувати цікаве та ефективне шкільне життя можна тільки за умови налагодження взаємодії між всіма трьома сторонами “трикутника”: учнівським самоврядуванням, вчителями, батьками.

Яка мета самоврядування учнів у навчальному закладі?

- надати можливість учням самостійно організувати шкільне життя, зробити позакласне життя цікавим, а навчання – більш ефективним;
- навчитися жити за принципами та законами демократії, закріпити на практиці знання, отримані в курсі правознавства та історії;
- забезпечити захист прав учнів.
- підготуватися до майбутнього суспільного громадянського життя **дієздатного** дорослого громадянина;

З чого почати організацію самоврядування?

Створення самоврядування варто розпочати з організації **Ради учнівського самоврядування**.

Рада учнівського самоврядування - представницький орган учнівського самоврядування – колектив учнів навчального закладу, які обрані демократичним шляхом для організації шкільного життя.

Декілька порад щодо створення учнівського самоврядування:

Заступникові директора з виховної роботи, педагогу-організатору

Знайдіть училищі позитивного неформального лідера чи лідерів. Для того, щоб зробити це було легше, пропоную декілька методик, які наведені у відповідному розділі цього посібника.

Зверніться до них з пропозицією створити самоврядування. Обіцяйте підтримку і обов'язково допоможіть усім, чим зможете: порадою, консультацією, наданням приміщення для роботи, моральною підтримкою. Якщо вам вдасться зацікавити лідерів, вони візьмуться за справу з ентузіазмом. Разом із лідером розробіть попередні умови існування учнівського самоврядування в навчальному закладі, визначіться із правами та обов'язками і своїми, і лідера. розробіть план майбутньої роботи. Але не забудьте попередити: ви визначили лідера по науково обґрунтованим, але формальним ознакам. Насправді лідера учнівського самоврядування будуть обирати самі учні.

Якщо ж зацікавити не вдалося, Ви не знайшли справжнього учнівського лідера.

Учнівському лідеру (-ам)

Звернись (-іться) до заступника директора з виховної роботи чи педагога-організатора. Вони обов'язково допоможуть.

Створи (-іть) ініціативну групу. Вона займеться організаційною роботою, допоможе провести **Установчі збори**.

Не забувайте, ви лише ініціатори створення учнівського самоврядування. Однак, це ще не означає, що саме когось із вас оберуть ваші товариші формальним лідером. Звичайно, обирають саме ініціативних та наполегливих. Однак, в процесі організації можуть знайтися і такі, хто продемонструє більш високий рівень організованості та наполегливості. Не ображайтеся і не переймайтеся, не робіть трагедію з того, що вас не обрали: такою була воля громадян вашої маленької учнівської республіки. За будь-яких

умов ви завжди зможете підтримати новообраного Лідера своїми порадами та роботою у тих напрямках, які вам видаються найважливішими.

Установчі збори мають одне завдання: створити **Раду учнівського самоврядування**.

Створення Ради учнівського самоврядування

Для створення Ради учнівського самоврядування необхідно детально прописати саму процедуру. Така процедура має бути відображена у відповідному Статуті: Якщо у вас ще немає самоврядування, у вас немає і Статуту. Попередній Статут (який можна також назвати «Положення про вибори») розробляє ініціативна група. Це Положення має містити тільки загальні принципи виборів: про форму та структуру учнівського самоврядування (а інакше, кого і куди обирати?), про саму процедуру висунення кандидатів та принцип чесних виборів. Остаточний Статут затвердять Установчі збори.

- Хто саме має право обирати (які класи беруть участь у виборах)? Як показує досвід, справжні свідомі виборці є вже в п'ятому класі, тому рекомендуємо **активне виборче право** в учнівському самоврядуванні надати вже з цього віку.

- Кого можна обрати? Одинадятикласник чи одинадятикласниця мають готуватися до державної підсумкової атестації та єдиного тестування. В них може і не бути часу для того, щоб виконувати великі обсяги роботи. В учня п'ятого чи шостого класу ще мало досвіду та особистого авторитету. Що стосується учнів 7-8 класів, то їх найчастіше хоч і висувають, але, як правило, не обирають через брак у них відповідної компетентності, а також через те, що вони ще за віком недостатньо відомі (популярні) в шкільній громаді-спільноті. Тому рекомендую: учнів 5-8 класів обирати в актив самоврядування, доручати їм домірні їхньому віковому прості, конкретні та обмежені в часі завдання. Вони мають навчитися, переймаючи досвід своїх старших товаришів. Основний тягар роботи мають взяти на себе учні 9-10 класів. Вони і самі легше справляться з

дорученнями, і зможуть навчити своїх молодших за віком помічників. Однак, *рекомендуємо* не вносити **віковий ценз** у відповідні умови. Повірте в поміркованість в цьому питанні самих виборців.

- Якою буде структура самоврядування? Яких саме посадовців треба обрати? Це значною мірою залежить від структури органів самоврядування, від форми державного правління, від форми державного устрою, яку оберуть Установчі збори. Оскільки одне із головних завдань учнівського самоврядування полягає у формуванні компетенцій свідомого громадянина, *рекомендуємо* використовувати чинні на даний час у державі моделі управління. Про форми державного управління ви зможете довідатися у відповідному розділі цього посібника-довідника.

- Визначте термін перебування обраного органу на посаді (строк повноважень виборного органу). *Рекомендуємо*, щоб від був не більшим, але й не меншим, як один рік. Можна також передбачити для вперше створеної в навчальному закладі Ради можливість дострокових виборів. Обов'язково необхідно передбачити регулярну звітність лідерів учнівського самоврядування перед учнівською спільнотою. Найкраще це робити помісячно. При цьому не обов'язково збирати загальні збори, витрачаючи на це і свій час, і час ваших товаришів. Найпростіше – випустити стіннівку, чи надрукувати звіт у вашій малотиражній.

Варто зазначити, що **Установчі збори визначають тільки попередню структуру самоврядування та норми її діяльності**, і новообрана Рада може вносити відповідні зміни у взаємодію різних гілок учнівської влади.

В залежності від форми самоврядування, яку оберуть Установчі збори, організовують вибори або Президента училища, який очолить Раду з представників всіх класів (Президентська республіка), або повноважної Ради, яка сама обере свого Голову (Парламентська республіка). Можлива також змішана форма, (Президентсько-парламентська чи Парламентсько-президентська, в яких функції шкільного Парламенту та

Президента розподіляються у відповідності із Статутом, який виражає, власне кажучи, волю учнів-громадян навчального закладу.

Процес виборів

Рекомендуємо почати із залучення до роботи Установчих зборів якомога більше класів.

Оголошіть про вибори. **Розвісьте** роздруковані заклики до участі у виборах по всій ПТНЗ. **Роздайте** листівки-флаєри при вході. **Зберіть** заявки і зареєструйте кандидатів. Кандидатів на посаду Президента та членів Ради можуть висувати як класи, так і окремі виборці. Не заборонено і самовисування.

Зареєструйте кандидатів на високі посади. Розмістіть їхні біографії у стіннівці, чи, якщо така можливість існує, надрукуйте у шкільній малотиражні. Запропонуйте їм розробити власну програму. Її теж варто було б оприлюднити.

Хто краще проведе виборчу кампанію, той і переможе! **Зробіть** вибори чесними та відкритими. **Врахуйте**: кого оберете, той і буде керувати вашим життям протягом цілого року.

Вибори мають проводитися на альтернативній основі (**альтернативні вибори**) – обов’язково з декількох кандидатів на кожну посаду. **Підготуйте** листівки з фотографією та автобіографією кандидата. Така листівка має бути тільки одна. Власне кажучи, обов’язок Установчих зборів – видрукувати та розмістити тільки один екземпляр такої листівки. Однак, це не виключає можливості для прибічників кандидата тиражувати відповідні листівки із закликом голосувати за їхнього кандидата, проводити з ним зустрічі зацікавлених виборців. **Проведіть** збори-дебати кандидатів.

Чорний піар – листівки-відозви не за, а проти, з повідомленнями, які ганьблять кандидата-опозиціонера. Така антиреклама неприпустима. Варто одразу домовитися про те, що такі відозви до уваги не беруться і Установчими зборами вилучаються.

Час на висунення кандидатів та передвиборчу агітацію

Організація виборів не повинна тривати більше двох тижнів. Важливо, щоб протягом першого місяця навчального року в училищі було створено своє самоврядування. Ще краще, якщо самоврядування буде створене наприкінці навчального року – тоді з першого вересня наступного навчального року органи учнівського самоврядування зможуть розпочати виконувати свої обов'язки. Власне, коли б ви не створили самоврядування, головне, щоб воно реально могло працювати і впливати на шкільне життя.

Процедура агітації

Агітація – процедура

Ми вже казали про необхідність оприлюднення агітаційних матеріалів.

Тепер розглянемо такий важливий складник агітації, як **дебати**.

Така форма реалізації агітації за кандидатів являє собою оприлюднення програм кандидатів на високу посаду. Таке оприлюднення здійснюється особисто кандидатом чи його довіреною особою. Зазвичай здійснюється під час спеціальних зборів. При цьому, на відміну від зустрічі з виборцями, дебати передбачають послідовний виклад своїх **Програм** двома чи більшої кількістю кандидатів у депутати. Після оприлюднення і розпочинаються, власне кажучи, дебати.

Кандидати мають можливість поставити один одному необхідні запитання.

Готуйтеся до Дебатів ретельно та прискіпливо. Уважно прочитайте

При проведенні дебатів не забувайте про правила хорошого тону: ставте запитання виключно у ввічливій та коректній формі.

Постійно підкреслюйте свою повагу до опонента. Звертайтеся до нього «Вельмишановний»: «Чи не може мій вельмишановний опонент пояснити, чому ...?»

Пам'ятайте: мета таких запитань для виборців – допомогти їм розібратися у відповідних програмах. Для цього вони і прийшли на **ДЕБАТИ**. Однак, супротивник-опонент має трохи іншу мету: довести, що його **ПРОГРАМА** краща за програму опонента, в якій є незрозумілості, недоречності та невиконувані обіцянки. Тому ваше завдання при підготовці до дебатів – не тільки підготувати власну **ПРОГРАМУ**, але й проаналізувати програму вашого опонента та знайти в ній те, що може стати на перешкоді подальшій роботі.

Ніколи не забувайте – перед вами стоїть не супротивник, але опонент. Він має такі самі права, що й ви. Більш того, він нікуди не подінеться, коли вибори закінчатся та треба буде просто жити та працювати в одному колективі.

Спробуйте знайти позитивні позиції в **Програмі** опонента. Починайте завжди з того, що вам імпонує в цій програмі. Створіть таким чином власний позитивний імідж – враження для всіх, що ви налаштовані саме позитивно, не шукаєте помилок у опонента, але засмагаєтесь знайти точки дотику, те спільне, що допоможе вам в майбутньому співпрацювати. Заборонені прийоми в дебатах – образи опонента. Не навішуйте ярликів. Опонент ніколи не робить помилок, він не безграмотний та некомпетентний. Таким чином ви дасте тільки привід своєму супротивнику, і він отримає одразу право відповісти вам тим самим. Власне, звинувачення в безграмотності та некомпетентності відображає тільки вашу власну безграмотність та некомпетентність. Ніколи не кажіть «Ні, так не можна!!!», «Так неправильно!!!», «Ви погано знаєте предмет!!!», «Вас, мабуть, погано вчили!!!».

Якщо ваш опонент зробив у своїй програмі щось, що вам не подобається і не вашу думку, призведе до негативних результатів в майбутньому – краще запропонуйте опонентові самому оцінити наслідки вимог його власної програми, приблизно таким чином: «Чи не міг би мій шановний опонент прокоментувати таку ситуацію?». «Чи не здається моєму шановному опонентові, що наслідки від таких нововведень будуть не зовсім такими, як йому здається? !» Більше поваги до опонента, і при цьому не удаваної, а справжньої, - з цією людиною ви зустрінетесь завтра в одному класі, і протягом всіх наступних років будете спілкуватися і співпрацювати.

Вибори

Створіть **Виборчу комісію**. Найкраще, якщо вона буде складатися з представників **Установчих зборів**. Виборча комісія відповідальна за проведення виборів з огляду на те, що вони мають бути чесними і відкритими. Ніхто під час самих виборів і після них не повинен мати і крихітки сумнівів, що самі вибори пройшли чесно і обрані самі ті особи, які набрали більшу частину голосів, а також не було зловживань. **Регламент виборів** („Закон про вибори”) має бути розроблений заздалегідь і доведений до відома виборців. Чітко вкажіть у ньому, кого саме будете обирати, на який строк, коли саме пройде виборчий процес, за якою процедурою.

Проведіть вибори в позаурочний час. *Підготуйте* до них списки виборців, *звірте* їх з класними журналами та *покажіть* їх кожному з громадян шкільної республіки. Як пропозиція – списки виборців мають бути вивішені у вестибюлі на першому поверсі одночасно з початком виборчої кампанії. Ніхто з громадян не може втратити можливість взяти участь у голосуванні! Громадянин отримує свій бюлетень за умови, якщо його прізвище є у відповідному списку. В приміщенні для голосування мають сидіти члени виборчої комісії зі списками і видавати бюлетені для голосування. “Бюлетень для голосування” можна знайти *тут*.

В бюлетені має бути позначено, на яку посаду обирають у цей день, хто саме балотується. Навпроти кожного прізвища має стояти квадрат, в якому і треба позначити, кого саме зі списку обрано саме цією людиною. Всі інші позначки на бюлетені роблять його недійсним. Зразок бюлетеня можна знайти [ТУТ](#).

Підготуйте для голосування спеціальну скриньку – коробку з прорізю, в яку і необхідно вкидати бюлетені. Скринька має бути відкритою перед початком голосування, її вміст, точніше, його відсутність показують присутнім членам Виборчої комісії. Після цього скриньку закривають, якщо є така можливість - опечатують і пропонують розпочати голосування.

Як організувати підрахунок голосів?

Визначте в регламенті не тільки час початку голосування, але й момент його закінчення. Часу має бути достатньо, щоб кожен учень-громадянин шкільної республіки мав можливість проголосувати.

Всі члени Виборчої комісії мають бути присутніми під час підрахунку бюлетенів. Найкраще розкласти бюлетені, подані за кожного з кандидатів у окремі стоси. Так їх легше рахувати. Після того, як підрахунок завершено, його результати заносять у протокол. Протокол підписують всі члени Виборчої комісії. В протоколі зазначають, скільки було кандидатів, скільки кожен з них набрав голосів, хто в результаті переміг.

Оголосіть результати одразу після того, як завершено підрахунок і протокол підписано. Варто також копію протоколу вивісити в спеціально призначеному для цього місці.

Такі рекомендації придатні і для виборів Президента, і для виборів Ради навчального закладу.

Чому буває другий тур виборів?

Якщо це передбачено відповідним статутом, вибори можуть пройти в два тури. Це може статися за умови, якщо у них бере участь більше, як двоє кандидатів. В такому випадку жоден з них може і не набрати абсолютної більшості голосів. Тоді в другий тур проходять ті двоє, хто набрав більшість у першому турі. Це – нормальна демократична процедура, однак, вона змушує знову повторити всю процедуру передвиборної агітації, як і в першому турі (агітаційні листівки, дебати двох кандидатів тощо).

Коли процедура виборів завершиться, Рада навчального закладу може починати свою роботу.

Організація роботи Ради

Ви можете перед обрали один з двох запропонованих варіантів: Президентську або ж Парламентську республіку. В принципі, можливі і проміжні форми, які ви можете визначити самі. Однак, поки що ми допоможемо вам розібратися з цими двома формами.

Президентська республіка

Обирають тільки Президента навчального закладу. В принципі його можна називати і Гетьманом, і Кошовим отаманом, чи якимось інакше, сутність залишається: він глава всієї республіки, гарант дотримання її законів, захисник прав громадян.

Але сам Президент не може впоратися з усією роботою. Йому необхідні, по-перше, люди, які б допомогли йому порадами, власне, це і є Рада навчального закладу; по-друге, ті, хто виконує Статут та Закони навчального закладу – Міністри, об'єднані в Кабінет Міністрів.

В Президентській республіці Рада має одну основну – Законодавчу функцію: вона розробляє Закони, планує, які заходи мають бути проведені, контролює їх виконання. Президент контролює діяльність Ради, виступає із законодавчими ініціативами (пропонує свої заходи, особливі правила їх проведення), має також право **вето** – заборони будь-якого

Закону, скасування проведення будь-якого заходу. Найкращим буде, якщо до Ради обирають по одному представнику від кожного класу.

Кабінет Міністрів безпосередньо виконує Статут та Закони, організовує заходи. Це – виконавча владою.

Структуру Президентської республіки можна побачити *тут*.

Парламентська республіка

В Парламентській республіці обирають безпосередньо Раду. На першому засіданні Сама Рада обирає свого Голову. Це – колегіальний орган, який має практично ті самі функції, що і одноосібний орган – Президент. Рада призначає Кабінет Міністрів і контролює його роботу. Голова ради тільки очолює її, веде засідання Ради.

Структуру Парламентської республіки можна побачити *тут*.

Можуть бути і проміжні форми правління шкільної республіки. Які саме – проконсультуйтеся із своїм учителем правознавства чи звертайтеся до *нас*.

Статут самоврядування

Статут самоврядування – **Конституція** навчального закладу – його Основний закон. Дуже важливо, щоб Статут не вступав у протиріччя із існуючим законодавством.

У Статуті мають бути прописані всі права та обов’язки шкільного самоврядування. В Статуті варто також назвати кожну посадову особу в самоврядуванні і прописати її права та коло обов’язків. Статути бувають різними. **Тут** можна побачити деякі з них.

Укладіть угоду між адміністрацією навчального закладу, батьківським комітетом та учнівським самоврядуванням про співробітництво. Зразок угоди можна знайти *тут*.

Самоврядуванням мають піклуватися лідери

Не всі учні, на жаль, хочуть і можуть брати участь у самоврядуванні. Частина з них просто інертна і нічим взагалі не цікавиться. В інших свої проблеми і вони не цікавляться громадським життям. Залишається не так вже й багато лідерів, які з великим бажанням займаються справами учнівської громади. Вони і є *суспільними лідерами*. Лідерам не варто чекати, щоб за ними йшли всі і всі їм допомагали. Завдання лідера – вести за собою тих, хто хоче йти.

Класне самоврядування

Одночасно із учнівським самоврядуванням навчального закладу варто організувати і **самоврядування класу**. Тоді клас сам визначить, куди поїхати на екскурсію, в якому конкурсі взяти участь, коли і кому випустити газету, нарешті, кого саме висунути на виборах у шкільне самоврядування і як кого підтримати свого кандидата на виборах.

Чим має займатися самоврядування?

Займається самоврядування головним чином організацією позазурочного часу. Самоврядування має також брати активну участь у шкільному житті.

Ваше завдання – зробити своє життя в ПТНЗ цікавим. Самоврядування дасть вам таку можливість.

Напрями роботи самоврядування

Прес-центр. Дуже добре, якщо в навчальному закладі знайдуться кошти для того, щоб роздрукувати шкільну малотиражну газету. А учні з журналістським хистом завжди знайдуться.

Туристично-екскурсійний – організовує екскурсії по рідному місту, по Україні, а якщо знайдете достатньо грошей, – і за кордон. Маленька *підказка*: оптом купувати

туристичні тури завжди вигідніше. Більшість фірм, що організують екскурсійну роботу з дітьми, дають досить суттєві знижки. Не забувайте, що для виїзду за кордон неповнолітньому необхідний проїзний документ дитини та нотаріально завірена згода обох батьків.

Спорт та здоров'я. Одна справа, коли змагання організує вчитель фізкультури, інша – коли такі змагання організує самоврядування. Це – і цікавіше, і участь у таких змаганнях вже не розглядається як примусова.

Дозвілля. Ніхто так цікаво не напише сценарій КВК, як сама команда. Спробуйте і переконайтеся.

Наукові студії. Розповімо про досвід ліцею “Голосіївський” № 241, що в місті Києві. В ліцеї існує Наукове товариство ліцеїстів “НООСФЕРА”. Це – самоврядна організація, яка піклується про розвиток майбутніх науковців, допомагає їм готувати дослідження для того, щоб захистити їх у Малій академії наук України. Таку організацію можна створити як напрям (підрозділ, міністерство) і у вашому навчальному закладі.

Турбота. Знаєте, скільки німечних, хворих, старих є в будинках, які розташовані біля вашого училища? Вони чекають вашої допомоги. Ні, вони не чекають, вони волають про неї! В ваших силах їм допомогти.

Всі ці напрями оформляються у вигляді відповідних органів виконавчої влади (можна назвати їх Міністерствами), які й займаються безпосередньою роботою.

Короткий словник учнівського смоврядування

1. **БЮДЖЕТ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**- затверджений відповідної Радою (Парламентом) план накопичення і використання фінансових ресурсів (коштів), необхідних для забезпечення функцій та повноважень учнівського самоврядування.

2. **ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ РАДИ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**- органи, які відповідно до Статуту учнівського самоврядування, створюються для здійснення виконавчих функцій і повноважень учнівського самоврядування у межах, визначених Статутом. У різних навчальних закладах мають різні назви, у відповідності з Статутом, (наприклад, Міністерства), Головна їхня функція – реалізація рішень представницького органу учнівського самоврядування.

3. **ДЕЛЕГОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ**- повноваження, надані органам учнівського самоврядування Статутом учнівського самоврядування.

4. **ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**- зібрання всіх членів учнівського самоврядування для вирішення питань навчального закладу.

5. **ПОСАДОВА ОСОБА РАДИ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**- особа, яка працює в органах учнівського самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

6. **ПРАВОМОЧНИЙ СКЛАД РАДИ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**- кількість учнів-депутатів, обраних до відповідної Ради (Парламенту), повноваження яких визнано і не припинено в установленому Статутом учнівського самоврядування порядку. Становить не менш як дві третини від загального складу відповідної Ради (Парламенту).

7. **ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ** – колектив учнів навчального закладу, які обрані демократичним шляхом для організації шкільного життя.

8. Сьогодні всі навчальні заклади відповідні Управління освіти пропонують створити учнівське самоврядування. Варто скористатися цією можливістю.

9. **РАДА УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**- (представницький орган учнівського самоврядування) – колектив учнів навчального закладу, які обрані демократичним шляхом для організації шкільного життя. Представницький орган учнівського самоврядування має обиратися таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права. Представницький орган, (наприклад, Рада) може мати підзвітні виконавчі органи. Відповідно до Статуту учнівського самоврядування такий

представницький орган наділяється правом представляти інтереси самоврядної учнівської громади і приймати рішення від її імені.

10. САМОПОДАТКУВАННЯ- форма залучення на добровільній основі за рішенням Ради учнівського самоврядування коштів учнів навчального закладу для фінансування разових цільових заходів.

11. СКЛАД РАДИ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ- кількість депутатів (представників), обраних до відповідної Ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому Статутом порядку.

12. СФЕРА КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ- проблеми, які може вирішити учнівське самоврядування. Головні повноваження і функції органів учнівського самоврядування визначаються Конституцією України, Законами України, а також Статутом учнівського самоврядування.

13. УСТАНОВЧІ ЗБОРИ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ- організація учнів, яка має завдання організувати створення Ради учнівського самоврядування.

14. УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ- організація учнів навчального закладу, яка забезпечує право і надає можливість у межах Статуту здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах учнів навчального закладу. Учнівське самоврядування здійснюється представницьким органом учнівського самоврядування, або безпосередньо загальними зборами учнівського самоврядування. Учнівське самоврядування забезпечується також учнівським референдумом, або будь-якою іншою формою прямої участі учнів, передбаченою Статутом учнівського самоврядування.

15. УЧНІВСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ- форма прийняття учнівським самоврядуванням рішень з питань, що належать до їхньої компетенції, шляхом прямого голосування

«Повелитель Мух -

Сатана

Ты господин

(Фальшивой) Церкви.

Во имя (Нечистого) Бога

Ты творишь свои деяния, -

Повелитель Мух»

Лакримоза, "Der Ketzer" (Еретик)

Роль педагога в учнівському самоврядуванні

«Клуб самогубців»

Показовою для розуміння ролі дорослого педагога в учнівському самоврядуванні може стати стаття-дослідження Андрія Квакіна «Клуб самоубийц», опублікована в часопису «Новый Журнал» №233 за 2003 рік [«Новый Журнал» Литературно-художественный журнал русского Зарубежья. №233, 2003]. Коротко про сутність подій, які стали предметом розгляду. Дослідження базується на документах з колекції Сергія Н. Палеолога Гуверівського Архіву війни, революції та миру Стенфордського університету США.

В документах досить детально висвітлено історію російської еміграції після завершення революції в Росії. Настрої емігрантів зрозумілі: не просто ностальгія, але повна втрата смислу життя, елементарних життєвих ідеалів. Більшовики в Росії перемогли.

Створюється чи не найсильніша в світі держава. Сподівання повернутися на Батьківщину переможцями повністю примарні.

Частина емігрантів опинилася в Королівстві сербів, хорватів та словенців (Югославії). Всі події відбувалися в короткий період часу (з 29 грудня 1920 року до 27 серпня 1923 року і в одному навчальному закладі – евакуйованому з Криму Кримському кадетському корпусі.

Інциденти, які сталися в корпусі, були дійсно дивними та страшними: декілька кадетів покінчили життя самогубством, декілька загинули при досить загадкових обставинах, один був вбитий власним товаришем. Командування корпусом від початку спробувало приховати від громади емігрантів випадки наглої смерті вихованців, однак, після того, як випадки стали відомими занепокоєній громадськості, намагалося довести, що смерть сталися не через недбальство та непрофесіоналізм військових педагогів, але була лише результатом нещасливого збігу обставин, в яких нікого не можна звинувачувати.

В результаті розслідування, однак, виявилось, що в корпусі існував так званий «Клуб самогубців», названий так іменем книги популярного англійського письменника Роберта Льюїса Стівенсона. Імовірно, кадети вчинювали суїцид, програвши своє життя в карти. Було також виявлено, що за всім цим стояло так зване «кадетське самоврядування», або так званий «цук». Власне, цук був, як нам здається, практично тотожний сучасній армійській дідівщині, являв собою групу «авторитетних» (більш фізично сильних, наглих) кадетів. «Самоврядування» – «цук» було дуже добре організованим: його очолював корнетський комітет, був «генерал випуску», «ротмістри». Таємна організація контролювала кадетський корпус, не давала військовим вихователям налагоджувати нормальну психологічну ситуацію в навчальному закладі. Так зване «самоврядування» змушувало кадетів підпорядковуватися тільки собі, а природне для армійського підрозділу

підпорядкування командирам (єдиноначаліє) вважалося грубим порушенням негласних, але максимально дієвих норм таємної, але загальноприйнятої моралі.

Найбільш катастрофічним в цій ситуації стало те, що керівництво кадетського корпусу всіма силами намагалося приховати всі факти, які свідчили про існування такого «цугу», що робило його ще більш дієвим і сильним.

Ще раз звернемо увагу на те, що таке «самоврядування» виникло в умовах замкненого соціального простору, який не контролювався спільнотою. Діти (кадети) залишалися дітьми і за рівнем соціального розвитку, і просто за віком) опинилися без контролю та простої дружньої педагогічної підтримки. В результаті виникла особлива форма «самоврядування», яка ґрунтувалася на досить дієвій спробі організувати самостійну систему підпорядкування, яка мала на меті створити особливу спільноту, де панувало насильство сильних над слабкими, таку собі ієрархію насильства. Об'єднання кадетів, не обтяжених моральними принципами, давало можливість потішити власне самолюбство «авторитетів», відчутти владу над всією спільнотою. В той же час в командування корпусом не знайшлося елементарного педагогічного вміння або простого бажання для того, щоб організувати кадетів для нормального співжиття.

І ще одне, як на нашу думку, важливе: самоврядування виникає як природна здатність та потреба колективу в самоорганізації власного життя. Це – загальне правило будь-якого, в тому числі і учнівського, колективу. Педагог як формальний лідер та керівник за посадою має контролювати цю ситуацію та керувати нею педагогічно доцільними методами з тим, щоб таке самоврядування не перетворилося в свою протилежність – спосіб соціально небезпечних членів колективу взяти ситуацію під свій, не завжди продуктивний та високоморальний контроль. Вчитель, зі своїм більшим соціальним досвідом, має стати не контролером учнівського самоврядування, і навіть не його організатором, але тим моральним зерном, яке створює етичні корективи становлення дитячої особистості в колективі.

Особливу мерзенність уку надає той факт, що кадети належали до високоосвічених прошарків населення. Це були не «кухарчинці діти», але особи дворянської крові, дехто навіть належав до роду Романових, - «князів імператорської крові». Традиції цуку йдуть від Традицій «Славної школи»

Николаевское кавалерийское училище (в память о прошлом именованное «Славной школой» или просто Школой) славилось своими традициями, так называемым *«цуком»*.

При поступлении в училище каждый мог выбрать вид службы: *«по славной ли училищной традиции, или по законному уставу?»*.

«По уставу» — выбрав службу по уставу, юнкер был избавлен от цука, но к нему переставали относиться как к товарищу. Его называли *«красным»* и бойкотировали, никто с ним не разговаривал. С ним поддерживали лишь чисто служебные официальные отношения. Однако самым существенным было то, что такого «красного» по окончании училища никогда бы не принял в свою офицерскую среду ни один гвардейский полк, ибо в каждом полку были выходцы из Школы, всегда поддерживавшие связь с родным училищем, а потому до их сведения, конечно, доходило, кто из новых юнкеров — «красный». Следует отметить, что «красный» юнкер был очень редким явлением.

«По славной училищной традиции» — служба «по традиции» подразумевала полное подчинение младших (1-й год обучения) старшим (2-й год обучения), но регулировалась исторически сложившимися правилами.

Юнкера младшего курса с момента появления в училище назывались «сугубыми зверями» и поступали в полное распоряжение старшего курса. В Школе были разные лестницы для старших («корнетов») и младших («зверей») юнкеров, из четырёх дверей, ведущих в спальни эскадрона, где юнкера располагались повзводно, две были «корнетскими», равно как и половина зеркал-трюмо, там стоявших. Пользоваться ими младший курс не имел права. То же самое относилось и к курилке, где на полу имелась

борозда, по преданию проведенная шпорой Лермонтова и потому именованная «Лермонтовской», за которую «зверям» доступ был запрещен.

Классика «цука»:

- приседания, выполнявшиеся во всех углах и при всех случаях для развития «шлюза» и «шенкелей»
- бесчисленные повороты направо, налево и кругом, чтобы довести «отчетливость» до совершенства
- старший мог задать младшему любой вопрос в любое время суток, например: «Молодой, пулей назовите имя моей любимой женщины», или «Молодой, пулей назовите полчок, в который я выйду корнетом», — «зверь» обычно отвечал на эти вопросы безошибочно, так как обязан был знать назубок, как имена женщин, любимых старшими, так и полки, в которые старшие намеревались поступить.
- «Молодой, пулей расскажите мне про бессмертие души рябчика», — командовал старший. И молодой, вытянувшись стрункой, рапортовал: «Душа рябчика становится бессмертной, когда попадает в желудок благородного корнета».

Регулирование взаимоотношений: Согласно обычаю, «корнеты» не имели права задевать личного самолюбия «молодого».

Юнкер первого года обучения был обязан выполнить беспрекословно всё то, что выполняли до него юнкера младшего курса из поколения в поколение. Однако имел право обжаловать в «корнетский комитет» то, в чём можно усмотреть «издевательство над его личностью», а не сугубым званием «зверя».

За этим строго следил «корнетский комитет» (возглавляемый выборным председателем), куда входили все юнкера старшего курса. Председатель корнетского комитета являлся верховным блюстителем и знатоком традиций Школы, компетенция его была неоспорима.

«Корнеты» не имели права с неуважением дотронуться хотя бы пальцем до юнкера младшего курса, уж не говоря об оскорблении. Это правило никогда не нарушалось ни при каких обстоятельствах.

За столкновения между собой юнкеров младшего курса с применением кулачной расправы и взаимных оскорблений обе стороны подлежали немедленному отчислению из училища независимо от обстоятельств, вызвавших столкновение.

Повелитель мух

Ось ще один приклад, який має проілюструвати тезу про вирішальну роль дорослого у становленні дитячого самоврядування, точніше, катастрофічну сутність його відсутності в дитячому колективі. В свій час був дуже популярним роман Вільяма Голдінга «Володар мух» (The Lord of the Flies). Роман – своєрідна пародія на типовий для англійської класичної літератури «роман виховання». Призначені для юнацтва, такі літературні твори мали показувати справжніх молодих англійців, які, в результаті застосування базових принципів-досягнень англійської системи демократії ставали успішними підкорювачами природи та суспільства. В романі Голдінга ті хвалені принципи чомусь не спрацьовують. Демократія ганебно відступає перед природними темними інстинктами тих самих типових англійських хлопців. Дозволю собі нагадати дуже коротко його сюжет.

На безлюдний острів під час війни після катастрофи потрапляє невелика група хлопчиків, добропорядних англійських хлопців зі досить шляхетних англійських родин. Діти, що опинилися без дорослих, спробували відтворити те, чому їх вчили в їхніх школах: правильно і тому демократично організувати життя на острові, створити справедливе суспільство, яке дасть їм можливість вижити та врятуватися.

Були проведені демократичні вибори, в результаті яких перемогу здобув конструктивних, розумний і демократичний лідер Ральф. На загальних зборах він намагається переконати всіх, що вони – команда, і їй треба тепер все вирішувати самим. Він пропонує зрозумілі та прості правила, серед яких – право висловлюватися тільки тим, хто тримає в руках морську мушлю. Діти не відчують небезпеки та переконані, що їх скоро врятують. Однак, демократична процедура виявилася недосконалою. Меншість (а це були вже до того згуртовані хористи) об'єдналися навкруги свого старости Ральфа Мерідью і відмовилися підкорятися Джеку з його демократичністю та конструктивізмом. Вони проголосили себе мисливцями і намагаються пристосуватися до обставин, полюючи на острівних свиней.

Поступово на бік Джека переходять все більше і більше хлопців, нарешті Ральф залишається тільки з трьома своїми однодумцями. Ральф поступово перетворюється в справжнього тоталітарного диктатора, який не тільки знищує всі залишки демократії (розбиває, скажімо, мушлю, яка символізує право кожного виступати на раді племені), нарешті, просто починає вбивати незгодних з ним. Гине слабкий, погано пристосований для життя на безлюдному острові, але розумний та добрий Хрюша, друг Ральфа. Гине однодумець Ральфа Саймон. Самостійно організувати своє життя не вдалося, і група людей втрачає людську подобу та перетворюється в справжнісіньку банду вбивць. Вони забувають про людські закони, про порядок та порядність, про дружбу та дисципліну, про все те, чим хизувалися с правжні англійські цивілізовані хлопчики до того. Здається, що ними остаточно опанував Володар мух – згідно з Біблією - Вельзевул. Люди, які хизуються своєю цивілізованістю, в ситуації, в якій їм треба обрати між Добром та Злом (Сатаною, Вельзевулом, Дияволом) неспроможні зробити правильний вибір без сторонньої зовнішньої підтримки.

Кривава бійня завершується тільки тоді, коли на острів висаджуються військові-рятівники. Ральф, який зустрів їх першим, плаче над втраченою цнотою, над тим, наскільки темною є людська душа, над смертю своїх товаришів.

Інстинкт зла вивільнюється, якщо немає ні внутрішнього, ні зовнішнього контролю. Виховання – здійснюване шляхом передачі зовнішніх атрибутів поведінки – здатне контролювати дії лише за умови, якщо є постійний зовнішній контроль з боку суспільства з боку педагогів, батьків, правоохоронців, всього світу дорослих. В. Голдінг яскраво, як це притаманно літераторам, звів всі проблеми до атавістичних інстинктів, до природного зла, атавізму, повторення фундаментальних звіриних інстинктів, і в його романі з'являється первісний танок мисливців, явно дикунські ритуали, таємничі машкари, тотеми і табу. Можна погодитися із символічним світом Голдінга, можна і казати про важливість цілеспрямованого та наполегливого виховання, здатного долати і подолати конфлікт між інстинктом підпорядкування-підкорення, який проявляється в кожному колективі.

Самоврядування у в'язниці

Як не дивно, самоврядування існує і у в'язниці, як би ми не називали пенітенціарні установи. Самоврядування тут існує у двох соціальних площинах – червоній та чорній – активі та паханаті.

Актив -

Паханат

Європейська Хартія для Демократичних Шкіл без Насилля Страсбург, 16 липня 2004 // www.coe.int/t/e/integrated_projects/democracy/02

Закон України «Про студентське самоврядування в Україні»
<http://www.molod.mk.ua/files/zakon/pzss.doc>

Конституція України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 30, ст. 141) {Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2222-IV (2222-15) від 08.12.2004, ВВР, 2005, N 2, ст.44}

Рекомендації парламентських слухань "Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства та дитинства" Схвалено Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 2005 року N 2894-IV

Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, N 1, ст.2) (Із змінами, внесеними згідно з Рішенням Конституційного Суду N 18-рп/2001 (v018p710-01) від 13.12.2001)

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України "Про молодіжні та дитячі громадські організації" (справа про молодіжні організації) м. Київ, 13 грудня 2001 року Справа N 1-43/2001 N 18-рп/2001

Закон України «Про позашкільну освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 46, ст.393).

Закон України «Про загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, N 28, ст.230)

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, N 16, ст.167).

Історія учнівського самоврядування

м. Голдберг. Вулиця Тротцендорфа.

Зображення з сайту www.vogel-soya.de/bilder/goldberg.html

Школа Валентина Тротцендорфа

Одною з перших шкіл, що будувалася на принципах самоврядування, була латинська школа Lateinschule, в Голдберзі (Goldberger Schule) (Сілезія), що працювала з 1531 по 1556 рік².

Цю школу в Голдберзі організував Валентин Тротцендорф (Trotzendorf) (1490-1556) (справжнє прізвище Фрідланд (Fredland), – німецький педагог-гуманіст, учень та послідовник просвітителя Філіпа Меланхтона.

² Після Другої світової війни Нижня Сілезія відійшла до Республіки Польща. Голдберг перейменовано в Златорію.

Важливо нагадати, що така школа виникла в Німеччині часів Реформації. Католицька школа була побудована на принципі безумовного підпорядкування Риму. За свідченням багатьох авторів, в ній панувала жорстка, якщо не жорстока дисципліна. Мартін Лютер поставив під сумнів безумовну святість і безгрішність папського престолу. Вертикаль підпорядкування зруйнувалася, а от замінити її було нічим: нові, лютеранські, педагогічні принципи і нова система підпорядкування була поки що відсутня. Не дивно, що в умовах відносного безвладдя пошуки привели Тротцендорфа до необхідності відтворення єдиного на той час взірця республіканського правління – класичної римської республіки, з її народовладдям. Тротцендорф вирішує відтворити ту республіку у шкільному самоврядуванні³.

В 1522 перший протестантський священник створив парафію в Голдберзі (Златорії) і незабаром в містечку з'явилася латинська гімназія. Призначений у віці 30 років ректором, Тротцендорф мав намір з часом перетворити навчальний заклад в університет. В цьому намірі його підтримав місцевий принц Фрідріх II Легніцький (Friedrich II of Legnica). В навчальному закладі вчилися німці, чехи, угорці, поляки та рутени (українці). Однак, незабаром високопоставлений меценат помер, до того ж місто сильно постраждало від епідемії 1553 року, далі вигоріло від великої пожежі 1554 року. Одночасно почалися якісь незрозумілі конфлікти в самому учнівському колективі, пов'язані з вихідцями з Польщі – можливо, на підґрунті міжетнічного конфлікту. Все це поклало кінець педагогічному

³ Загальну теорію навчання і виховання в лютеранській традиції запропонував однодумець Лютера Філіп Меланхтон. (Melanchthon) (1497-1560), однодумець Мартіна Лютера. сподвижник М. Лютера. Розробив особливу систему лютеранської педагогіки, яка ґрунтувалася на ідеях класицизму. Автор декількох підручників, один з розробників першого державного шкільного статуту, який, власне, заклав основи шкільного законодавства. Лютеранські педагоги називали його “наставником Німеччини”.

експерименту. Спадкоємець престолу Фрідріх III перевів школу в Легніцу. Златорийці, щоправда, трохи пізніше відбудували школу, але сам педагог помер незадовго перед тим.

Шкільне самоврядування, на думку Тротцендорфа, мало сприяти правильному вихованню учнів того навчального закладу, яким він керував. Школу Тротцендорфа було організовано за взірцем Римської республіки: учні самі обирали сенат з п'ятнадцяти вихованців. Крім того, в самоврядуванні існували посади консулів, цензорів, квесторів, які допомагали підтримувати дисципліну та слідкували за виконанням навчальних планів, ефорів та дискофорів, які відали роздачею їжі в трапезній.

Погляди на самоврядування Валентина Тротцендорфа суттєво відрізнялися від сьогоднішніх. Скажімо, сам німецький педагог особисто очолював Сенат, при цьому був позиттєвим диктатором (*dictator perpetuus*). А от сенатори і всі інші посадовці обиралися з числа учнів один раз на місяць.

Саме сенат розглядав та вирішував конфлікти, що виникали в навчальному закладі. Школа була добре відома всій тодішній Європі. Вчитель і наставник Тротцендорфа Філіп Меланхтон характеризував педагога: «він народився ректором, як Сципіон Африканський – полководцем».

Важливо також відзначити, що самоврядування в школі Тротцендорфа поєднувалося з само – чи взаємонавчанням. В традиційній міській школі того часу навчання полягало в «натаскуванні» учнів. Ментори-вчителі змушували учнів постійно здійснювати тренувальні вправи, які вели до механічного, але, визнаємо, досить стійкого заучування простих і одночасно необхідних правил.

Тротцендорф навчав і готував до проведення уроків учнів старшого віку, які, в свою чергу, навчали малюків. Вся методика дивним чином нагадувала сучасну педагогічну

технологію «рівний-рівному». Нестандартизовані уроки в школі Тротцендорфа (а звідкіля взятися стандарту, якщо старший учень вчить не за один раз і назавжди завченою методикою, а знаходиться в постійному пошуку, намагається підходити творчо до кожного заняття, на кожному уроці робить педагогічне відкриття, в першу чергу для себе? Тим більше, що такий вчитель-учень не має притаманного дорослому авторитету віку чи посади, а змушений постійно шукати можливості зацікавити своїх практично однолітків чимось цікавим – чи то фактом, чи то незвичайною методикою).

Учням також довіряли самостійно контролювати порядок у шкільних приміщеннях, відвідування уроків, виконання домашніх завдань. Умови самоврядування визначав відповідний Статут, написаний самим Тротцендорфом («Порядок шкільний - *Schulordnung*), точне дотримання якого визнавалося важливою умовою виховання. Порушення каралися.

Трєба визнати, що застосовувалися і тілесні покарання. Сам Тротцендорф в серед покарань називає різки. Його вчитель та провідник Мартін Лютер, коментуючи такі покарання, казав так: «неправдивою є кровна любов (тобто любов батьків до дітей - *Naturliebe*). Вона робить батьків сліпими, і вони більше бережуть тіло (*das Fleisch*) коханого чада, ніж його душу», - мовляв, тілесні покарання допомагають у вихованні, і не варто жаліти дитину: такі покарання для її ж блага.

Зауважимо, що в навчальному закладі висповідувалися педагогічні принципи класицизму. Тут дозволялося говорити виключно літературною класичною латиною. Класичне виховання взагалі відкидало рідну мову як непотрібну, примітивну, вульгарну. Латинська мова, як і весь латинський лад життя здавався взірцем вишуканості і високої організованості. Важливо було відродити, відновити класичні матриці людської поведінки.

Ми можемо, звичайно, критикувати Тротцендорфа виключно з позицій сьогодення. Самоврядування в його школі було, як на нашу думку, досить ілюзорним: справжнє учнівське самоврядування не тільки для дітей, як забавка чи цікава гра. Воно здійснюється самими дітьми за їхньою ініціативою, які висловлюють бажання це робити, які спеціально готуються для цього. Вчитель може консультувати лідерів самоврядування, але не нав'язувати свою волю дітям. Самоврядування у випадкові школи Тротцендорфа – схоже на інструмент нормативного впливу в руках педагога, який допомагає йому кращим способом керувати навчальним закладом: забезпечувати дисципліну та поліпшувати якість навчання. Звичайно, що різка як метод виховання взагалі ніяк не співвідноситься із основними принципами сьогоденної демократичної гуманістичної педагогіки. До того ж один з принципів школи традиції класицизму – відверте нехтування рідною мовою, звернення до класичної латини, давньогрецької відривало дитину від сьогоденних потреб, робило її скоріше класичним римлянином, ніж обізнаним в проблемах сьогодення обивателем.

Тим не менше, експеримент німецького педагога залишився першою в історії спробою надати учням право вирішувати свої проблеми самотужки, хоч і під пильним контролем вчителя.

Дитяче самоврядування в педагогічній системі Станіслава Теофіловича Шацького

«Єдине призначення школи та вчителя – організувати різноманітні діяльності дітей, весь час їх вивчаючи»

Ст. Шацький

«Коли працюєш з дітьми, готуєш майбутніх громадян, працівників та людей, які, поступово еволюціонуючи та перетворюючись в дорослих людей, будуть спроможними скористатися реформами, які проводяться для них, а також із розумом змінити та проконтролювати їх за необхідністю»

О.У.Зеленко

Шацький Станіслав Теофілович (1878-1934) – видатний російський соціальний педагог, організатор дитячих установ – громади «Сетлемент» (1906), трудової колонії «Бодрая жизнь» (1911), а також «Першої дослідної станції з народної освіти з міськими та сільськими відділеннями»- (1919-1932).

В основі виховної системи, запропонованої С.Шацьким лежить продуктивна ідея дитячого царства, де кожна дитина могла б отримати всі можливості для всебічного розвитку. В той же час Станіслав Теофілович вважав, що забезпечити всебічність виховання можна тільки впливаючи на всю культурницько-виховну роботу в районі, впливаючи не тільки безпосередньо на

дітей, але й на дорослих – їхніх батьків, організуючі все виховне середовище.

Педагогічне дослідження Ст. Шацького ґрунтувалися на детальному та прискіпливому спостереженні над дітьми в реальних умовах педагогічного процесу. Він в першу чергу аналізував взаємини дітей в колективі, їхні переживання та поведінку в соціальних групах. Все життя дитини в колективі, її взаємини з іншими дітьми та педагогами визначалося як великий педагогічний експеримент, однак, в той же час як реальне суспільне дитяче життя. Таким чином, засади педагогіки Ст. Шацького ґрунтувалися на визначенні школи як центру виховання дітей у соціальному середовищі і як центру впливу на це середовище. Педагогом було розроблено організації таких суспільно корисних робіт, які були сповнені визначальним смисловим навантаженням для самих дітей. Труд був не важким та виснажливим обов'язком, але важливою суспільною потребою та необхідністю.

В 1905 році він разом з О.У Зеленком⁴ створив у одному з найпроблемніших в кримінальному відношенні районі Москви – Бутирській слободі та Мар'їній році дитячі клуби та дитячий сад під загальною назвою «Денний сиротинець для дітей, що

⁴ **Зеленко Олександр Устимович** (1871-1953) - організатор перших позашкільних установ в Росії. Протягом двох років перебував в Сполучених Штатах Америки, де вивчав різноманітні способи організації виховання та навчання дітей. В 1905 році разом зі С. Шацьким та Л. Шлегер створив у Щолкові під Москвою літню дитячу трудову колонію, восени 1905 року – перший клуб для дітей. Будинок для клубу був спроектований зсамим Олександром Устимовичем. Ним при клубі були організовані курси для підлітків, що знаходилися в навчанні у дрібних хазяїв-ремісників. В 1906 році він та Ст.Шацький отримали субсидію від Міністерства освіти, залучили кошти приватних благодійників та створили громаду «Сетлемент», в організації якої були використані ідеї, запозичені О.Зеленком з його досвіду в США.. Після закриття Сетлементу був заарештований за пропаганду нібито соціалістичних ідей. Після звільнення виїхав в США. Після повернення в 1910 знову у співробітництві зі Ст. Шацьким взяв участь у роботі громади «Дитяча праця та відпочинок». Активно співробітничав у журналах "Свободное воспитание" та "Для народного учителя", читав теоретичні педагогічні курси в університеті О. Шанявського. Одним з найважливіших здобутків О.Зеленка була його пропозиція про створення спеціальної архітектури для дитячих установ. Після жовтневого перевороту працював у різних педагогічних установах. За його проектами побудовані: в Самарі: дома Пермякова, Курилкіна, власний будинок (1897-1900); храм-пам'ятник в Сан-Стефано.будинокСпілки "Дитяча праця та відпочинок". Владківський провулок., 3. Москва (1909); дача Пфедфера. Сокольники., Москва; вілла. Сакраменто (США); дитячий садок сад ім. Кельїної. Дівоче поле. Москва, собор в Поті (1904). Горюнов В.С., Тубли М.П. Архитектура эпохи модерна. СПб., 1994. С. 338. Известия ОГИ. 1908. № 1; СДМ. 1905.

приходять». Весною 1906 року сиротинець відвідували близько 150 дітей. Підлітки отримали можливість працювати в майстернях, малювали, навчалися співам, брали участь у концертах, ходили до театрів та музеїв.

Нові, ринкові відносини, які зароджувалися в Росії на початку ХХ століття, змушували змінювати старі, патріархальні відносини, які визначали виховання в попередній період. І батько, і мати були змушені працювати більшу частину дня по 12-14 годин. Велика маса дітей були викинуті на вулицю, які отримали реальну можливість поповнювати кримінальні структури. Завданням прогресивних педагогів-новаторів того часу було створення такого типу виховних та навчальних закладів, які могли б створити нові суспільні відносини спочатку лише як модель у невеликому учнівському колективі, а потім і у всьому суспільстві.

На основі сиротинця було організоване культурно-освітнє товариство «Сетлемент» - сільська комуна-громада, в якій жили, працювали та виховувалися 14 хлопчиків, що були взяті з сиротинця – притулок Сущевського попечительства для бідних. В Сетлементі протягом літа на практиці вироблялися принципи співжиття дітей та дорослих, визначалися спільні закони та правила. Результатом наполегливої роботи стало створення справжньої дитячої республіки.

Так виникає Щолковська дитяча колонія, в основі педагогічної ідеології якої було трудове та естетичне виховання та дитяче самоврядування. Ідеологію Сетлементу підказав Ст. Шацькому О.Зеленко, який в свою чергу запозичив її в Сполучених Штатах Америки, в тамтешніх соціалістів. Сетлемент – поселення культурних інтелектуалів, які ведуть в середовищі бідних прошарків просвітницьку роботу. Сетлемент забезпечував культурні та соціальні потреби малозабезпечених, і, відповідно, малокультурних дітей, які не мали можливості інакше отримати пристойну шкільну освіту. Однак, просвітою дітей завдання Сетлементу не обмежувалися. Головним завданням Сетлементу було підвищення культурного рівня всієї спільноти. Шацький фактично започаткував ідею і практику

педагогізації соціального середовища: діти, виховані в Сетлементі, залучені до нових соціальних, освітніх та культурних цінностей, передавали їх своїм батькам, піднімали загальний рівень всього суспільства.

Діти в Сетлементі самостійно – це взагалі характерно для клубної, позашкільної роботи – визначали, який курток вони обирають, виходячи в першу чергу не просто за власними професійними інтересами, але з природного інстинкту товариства: я іду саме в цей гурток тому, що туди мене привів мій друг, з яким мені буде цікаво. Вибір гуртка визначається більшою мірою можливістю спілкування, ніж професійними інтересами, в такому віці ще практично не виявленими. Завдання дорослих – не тільки сприяти передачі професійних трудових знань та навичок, але, і це не в останню чергу - у стабілізації тих відносин, які неодмінно складаються в колективі, і які виключають непримиренні конфлікти. Взагалі, конфлікти в будь-якій групі неминучі. Проблема полягає у тому, щоб спільними зусиллями педагогів та дітей виробити такі правила співжиття, які дозволяють оминати, залагодити такі конфлікти, максимально згладити гострі кути, узгодити інтереси різних груп та особистостей. Головне – щоб ці статутні правила розповсюджувалися на всіх – і на дітей, і на дорослих.

Гасло, яке було основою діяльності Сетлементу від початку – назва книги О. У. Зеленка - «Діти – працівники майбутнього». Станіслав Теофілович звернув увагу на важливе протиріччя, яке заважало розвитку підлітків: педагоги, суспільство та держава пропонували дітям перелік умов та вимог, які не відповідали ні дитячій природі, ні потребам розвитку самої дитини. В клубах, діяльність яких ґрунтувалася на самоврядуванні, робота мала вестися не на основі вигаданих педагогами чи державними методологами принципів, а на усвідомлених самими дітьми та висловленими на засіданнях самоврядування потребах самих вихованців. Робота клубу мала вестися, таким чином, виходячи з гри дитячих інстинктів. Дитяче самоврядування реалізовувалося у найважливішій з його форм – дитячих зборах, на яких визначалися перспективи розвитку

колонії, оцінювалася робота самого самоврядування, чергових, оголошувався бойкот непристойним словам. [Шацкий С. Т. Избр. пед. соч.: В 2 т. - М.: Педагогика, 1980, с. 259].

Діти природно об'єднуються в групи за інтересами – вільні дитячі організації. Такі організації можуть набути ознак молодіжної чи дитячої субкультури – обрати модель поведінки у відповідності із запозиченою чи самостійно генерованою ідеологією. Однак, в більшості випадків такі групи-зграйки об'єднуються виключно для спілкування та спільної діяльності лише тому, що їм цікаво спілкуватися та діяти разом. Особливо сильними, великими та згуртованими такі об'єднання бувають у районах, де проживають соціально бездоглядні діти. Робітничі окраїни (а саме такою є Мар'їна роща) характерні саме такими дитячими зграйками. Вони поступово переростають в злочинні співтовариства – банди, які мають свою ієрархію, свою територію і діють у відповідності із законами зграї великих приматів – самоврядуванням поза межами державних законів на основі права сильного, - такий собі соціальний дарвінізм. Банди підтримують майже ідеальний порядок в районі, виробляють своєрідний кодекс честі – злочинський закон – і нещадно карають за його порушення. «Зародок ідеї дитячого клубу лежить у свободних дитячих організаціях, які часто найчастіше сильно турбують спокій дорослих. Це вуличні, дачні, сільські, фабричні свободні дитячі організації. Вони виникають завдяки могутньому соціальному інстинктові, цікаві тим, що вони вільні, рухомі, близькі до реального життя з його різноманітністю» [Шацкий С. Т. Избр. пед. соч.: В 2 т. - М.: Педагогика, 1980, с. 259]. Така згряя може нести величезний позитивний потенціал, генеруючи суспільних лідерів, підтримуючи законний порядок в районі чи навчальному закладі, спонукаючи спільноту – територіальну громаду - на позитивний розвиток. Особливо підсилюється позитивний вплив такої зграї за умови впливу на неї кваліфікованого та небайдужого педагога. Важливою соціально-педагогічною умовою можливості впливу такого педагога є не тільки рівень його кваліфікації, але й здатність його включитися в колектив, стати його неодмінним та авторитетним членом, набути визначального статусу в суспільній ієрархії такої групи.

Єдиним способом зрозуміти та врахувати інтереси такої дитячої зграї може бути дитяче самоврядування.

До клубу завжди приходять з декількох причин. По-перше, він пропонує певний перелік гуртків, які просто життєво необхідні дітям. По-друге – таких клуб – прекрасне місце, де можна поспілкуватися, знайти своїх друзів, однодумців, цікавих співрозмовників. Нарешті, тут є той, хто значною мірою відсутній дома – дорослий, який може навчити не тільки майбутній професії, але й життєвій мудрості. Такого дорослого – авторитета немає вдома, оскільки батьки в робочих родинах працюють, і їм не до виховання власних дітей. Діти покинуті напризволяще, і їхнім вихованням займається вулиця. Ст. Шацький створює гуртки, в яких можна не тільки навчитися чомусь позитивному, що само по собі є величезною соціальною принадою, особливо в умовах ринкової економіки, але й відчутти, що дорослий-керівник тобою зацікавився, приділяє увагу, небайдужий до твоєї подальшої долі.

Такий клуб створює особливу соціально-педагогічну ситуацію, в якій яка переважає вплив вулиці, налаштовує на спілкування, взаємодію, яка, власне, і створює колектив, а не зграю чи банду. При цьому педагог-керівник гуртка сам є його неодмінною складовою, розглядаючи такий гурток не як товариство дітей, а як продуктивний союз дітей та дорослих, як єдиний колектив, соціальну групу, комунікативну субкультуру, яку він сам, власне кажучи, і створив.

«Вся наша робота носила соціальний характер, - писав Ст. Шацький, - оскільки була пов'язана з вивченням середовища, в якому виростали наші діти, вона велася у формі клубної роботи, незвичної для того часу за своєю організацією (дитяче самоврядування)».

Управління Сетлементом базувалося на дитячому самоврядуванні. Таке самоврядування принципово відрізняється від вже названої системи керування зграєю чи бандою, оскільки базується не на праві сильного підпорядковувати собі всю іншу

спільноту, а на праві громади, тобто невід'ємного демократичного права всіх і кожного управляти громадою і власним життям. Важливим було і те, що принципово відрізняло самоврядування в Ст. Шацького як від самоврядування в, скажімо, А.Макаренка, так і взагалі від зовнішнього демократичного принципу «меншість підпорядковується більшості». Для Ст. Шацького, особливо на початку його педагогічного осмислення життя, важливим було право кожного на власне бачення проблеми, на власний шлях подолання, спосіб її вирішення. Ніхто, переконаний він, не має права вирішувати за особистість його проблеми, нав'язувати своє світобачення: ні педагог-вихователь, ні навіть орган самоврядування, навіть демократично обраний та демократично налаштований.

«Вся наша робота носила соціальний характер, - писав Ст. Шацький, - оскільки була пов'язана з вивченням середовища, в якому виростили наші діти, вона велася у формі клубної роботи, незвичної для того часу за своєю організацією (дитяче самоврядування)». Управління Сетлементом базувалося на дитячому самоврядуванні. Таке самоврядування принципово відрізняється від системи керування зграєю чи бандою, оскільки базується не на праві сильного підпорядковувати собі всю іншу спільноту, а на праві громади, тобто всіх і кожного управляти громадою. Важливим було і те, що принципово відрізняло самоврядування в Ст. Шацького як від самоврядування в А.Макаренка, так і взагалі від зовнішнього демократичного принципу «меншість підпорядковується більшості». Для Ст. Шацького, особливо на початку його педагогічного осмислення життя, важливим було право кожного на власне бачення проблеми, на власний шлях подолання, спосіб її вирішення. Ніхто, переконаний він, не має права вирішувати за особистість його проблеми, нав'язувати своє світобачення, ні педагог-вихователь, ні навіть орган самоврядування, навіть демократично обраний та демократично налаштований. Будь-яке рішення загальних зборів має обговорюватися до останнього, дитяча республіка не брала на віру жодного рішення дорослих, якщо воно не було обґрунтованим і обговореним на загальних зборах. В той же час особливо важливим. Можна було агітувати, сперечатися до

нестями. Однак, якщо вже збори приймали відповідне рішення, воно мало виконуватися всіма і беззаперечно, навіть якщо комусь воно не подобалося.

«Діти з великим бажанням брали участь в обговоренні всього порядку життя, і вносили спільно в це життя багато цінного. Порядок в колонії не встановлювався дорослими. Він налагоджувався з часом, вироблявся самим життям. Діти вкладали багато сил у його встановлення, тому вони дуже скоро стали його поцінувати. Єдиним покаранням було «зауваження», яке призначали загальні збори за проступки, головним чином проти громади. Після трьох зауважень винний мав залишити колонію», - зауважував Ст.. Шацький.

Таке трактування самоврядування і створювало особливу психічну ситуацію, яка викликала позитивні емоції та настрої. От що пише в своєму листі до Е.Трубецького одна з благодійниць колонії Маргарита Кирилівна Морозова:

«Ти не уявляєш, якими радісними, вільними та шляхетними були ці діти. І разом з тим, ні тіні грубого, розбещеного, нечистого». [Взыскующие града: Хроника частной жизни русских религиозных философов в письмах и дневниках С.А.Аскольдова, Н.А.Бердяева, С.Н.Булгакова, Е.Н.Трубецкого, В.Ф.Эрна и др. Кейдан В.И. (сост., подг. текста, вступ. ст. и коммент.). М.: Школа Языка русской культуры, 1997. 752 с.].

Пройшло багато років, і вже в Радянські часи колонію Ст. Шацького відвідав великий американський педагог Дж. Дьюї. Він відзначив принципову відмінність радянської системи самоврядування (власне, йшлося саме про педагогічні дослідження Ст. Шацького, з якими американцю дозволили познайомитися). Він відзначив, що як і в США, так і в СРСР головним завданням самоврядування є підтримання дисципліни. Однак, в США самоврядування є лише імітація політичних форм, тобто відтворення політичної структури «дорослого» суспільства, з його виборами, Президентами, міністерствами, що є, на справедливу думку Дьюї, зовнішнім для педагогічної системи. В

системі Ст. Шацького головне – спільна робота для самої школи чи району, де вона розташована. В результаті, дивується Дьюї, діти в радянській школі отримують набагато кращу підготовку для участі в громадському житті, в місцевому чи виробничому самоврядуванні, ніж учні американських шкіл. “Я не знаю нічого в світі, що могло б зрівнятися з цією колонією», - твердив американський педагог.

Шацький та його однодумці фактично створили самокеровану колонію, яка являла собою республіку з керівниками - лідерами, яких обирали самі діти. Всі рішення в колонії приймалися узгоджено на загальних зборах. Однак, головним було те, що діти вчилися комунікаціям у спільній виробничій праці.

Педагоги зробили важливі висновки, які варто тут відтворити: діти впливають один на одного сильніше, ніж дорослі; вся діяльність вихователя має звестися до дружнього дитячого товариства; авторитет старшого тільки тоді дієвий, коли в ньому немає приниження та примусу дітей; нарешті, діти мають відчувати довіру до себе з боку старших, але це авторитет не сили, але знань, досвіду і любові до дітей.

Однак, невдовзі сталося те, що й мало статися: в 1908 році колонія була закрита владою. Офіційною причиною закриття називали соціалістичні ідеї, які були основою виховної системи с Сетлементі. На думку урядових чиновників, дітей в колонії виховували неправильно: вони віталися з дорослими фамільярно, віталися з ними за руку, з найменших причин скликали загальні збори, обирали голову, секретаря, здійснювали таємне голосування. Права, проурядова монархічна газета «Старая Москва» виголошувала найстрашніше: "з дітей виробляють майбутніх фанатиків-революціонерів, яким з найменшого віку прищеплюють парламентські звички» [Взыскующие града: Хроника частной жизни русских религиозных философов в письмах и дневниках С.А.Аскольдова, Н.А.Бердяева, С.Н.Булгакова, Е.Н.Трубецкого, В.Ф.Эрна и др. Кейдан В.И. (сост., подг. текста, вступ. ст. и коммент.). М.: Школа Языка русской культуры, 1997. 752 с.]. Самостійні вихованці не потрібні владі будь-якого суспільства: вони не можуть терпіти

несправедливості та брехні. Вони не можуть жити в суспільстві, яке за визначенням побудоване на лицемірстві та низькопоклонстві нижчих перед вищими. Самоврядування ніяк не співвідноситься з авторитаризмом, з порушенням прав особистості, з демократією, нарешті. Особистість, яка пройшла школу самоврядування в громаді ніколи не буде миритися з порушенням своїх як прав, так і з порушенням прав самої громади, з беззаконням та несправедливістю. Така особистість досить незручна для суспільних чільників, які прийшли до влади в результаті волевиявлення «начальствующи», а не за суверенною волею громади. Можливо, саме тому практично всі дослідження в цій царині, якщо вони проводилися, звичайно, саме для організації самоврядування, а не для проформи, були в свій час авторитарною владою закриті чи максимально обмежені у можливостях реалізації.

Ст. Шацький ставить масштабний та добре обґрунтований науковий педагогічний експеримент. Саме тому в нього – подвійне завдання: якнайоптимальніше організувати процес суспільного виховання, але одночасно – зробити науково обґрунтовані соціально-педагогічні висновки, придатні для роботи інших педагогів, важливі для розвитку педагогічної науки в цілому. "Єдине призначення школи та вчителя – організувати різноманітні діяльності дітей, весь час їх вивчаючи, - пише він.

Практична ефективність роботи педагогів-новаторів та їхніх друзів-вихованців підтверджується тим, що вироби клубу були відзначені золотою медаллю Міністерства торгівлі на виставці в Петербурзі, що, як вже зазначалося, не врятувало дослідника від підозри в антидержавній діяльності і від закриття Сетлементу.

За деяким часом Ст. Шацькому вдалося, очевидно, переконати владу про ефективність та доцільність своєї роботи, і в 1909 році він створює громаду «Дитяча праця та відпочинок», а в 1911 відкриває дитячу літню колонію «Бодре життя». Фінансування установи взяли на себе меценати-підприємці. Основну суму надала Маргарита Морозова.

Міська дума Москви виділила певну суму, нарешті Міністерство народної освіти жовтні 1916 року виділило 26 тисяч рублів.

Прибічники-однодумці великого педагога організовували самостійне життя дітей-колоністів, привчали їх до самообслуговування, залучали до норм життя в колективі, розвивали їхній досвід комунікацій з іншими дітьми та дорослими. Важливим компонентом розвитку самоврядування в колонії був рукописний журнал "Наша жизнь" («Наше життя»), в якому можна було вільно обговорити громадські та господарські справи. Ось деякі заголовки з журналу: "Наше хозяйство", "Наші збори", "Утро", "На футболі", "Театр та музика" та інші.

Завжди, для будь-якого педагогічного (та й не тільки педагогічного) дослідження є визначення зворотного зв'язку в системі. Педагогічний експеримент вимагає детального визначення його результатів. В такому експерименті оцінка здійснюється шляхом визначення суб'єктивного ставлення учасників до умов, які були створені в ньому. Педагоги-експериментатори вирішили по закінченню літнього періоду запросити відомого статистика, який і розробив анкету-опитувальник з тридцяти п'яти питань. Опитування викликало величезну зацікавленість і діти-колоністи навіть назвали інтерв'ю «сповіддю». Інтерв'ю було усним і розрахованим так, щоб ніхто не чув відповідей, крім педагога, який опитування проводив. Все життя в колонії було критично, при цьому нещадно обговорене. Власне, перед нами – відверта, хоч і болісно сприйнята сповідь самого Станіслава Теофіловича. Він визнає (інший би приховав досить неприємні результати опитування, удав себе ображеним, несправедливо оббреданим невдячними підлітками. Шацький визнає: його улюблені підопічні незадоволені ним і його товаришами-педагогами. Йому цікаві саме некомпліментні, критичні висловлювання колоністів. Критика дітьми – не привід для образи, а спосіб в майбутньому виправити помилки. Діти звинувачували дорослих в непослідовності, в тому, що інколи ті говорили одне, а думали інше. Особливо цікавими (це слово самого Ст. Шацького – цікавими, такими, що викликали підвищений інтерес, змушували розмірковувати і шукати джерело педагогічної помилки) були

свідчення дітей, що їм не давали справжньої свободи, робили їм накази, сердилися, вичитували за помилки. Діти прийняли правила гри, яку запропонував їм педагог: «Якщо співробітник незадоволений чимось, то має звертатися до зборів, а не сам розпоряджатися»!, - такі слова наводить педагог.

Справжній педагог-дослідник завжди. Бути справжнім дослідником – не просто висвітлювати та аналізувати свої досягнення, але й звертати особливу увагу на свої помилки. Таких помилок у вихованні дітей Шацький називає декілька. В першу чергу Ст. Шацький називає помилкою випадковий вибір дітей для експериментальної роботи. Мабуть, занадто багато в колонії було гіперактивних дітей, з якими, зрозуміло, було дуже важко працювати, особливо, якщо йшлося про створення дитячого колективу. Ще однією помилкою педагог вважав необґрунтоване переконання, що перевиховати дітей, позбавитися марновірства, шкідливих навичок, які вони запозичили в повсякденному житті. Варто також зазначити, що педагоги самі задавали темп розвитку самих дітей та їхнього колективу, так, що, за свідченням самого Станіслава Теофіловича, його колоністи не встигали за темпами, заданими педагогами. І, на мою думку, найважливіше, що визнає і сам геніальний педагог: його підлеглі і він сам працювали практично з тими, хто сам погоджувався працювати, хто легко йшов на співробітництво.

Виправдання для цих помилок може бути тільки одним: педагоги прийшли до експерименту без стандартних упереджень, як практики, а не як теоретики. Вони шукали і відшуковували в практичній педагогічній діяльності Педагогічна теорія, з її упереджувальними планами, які виведені не з практики педагогічного процесу, а з теорії, виведеної за письмовим столом, не працювали. Цим визначалися і втрати, але головне – беззаперечні здобутки тих педагогічних експериментів, які були здійснені.

Як розповідає відомий дослідник педагогіки Ст. Шацького, член-кореспондент РАО, професор Михайл Богуславський, педагог не сприйняв ідей Жовтневого перевороту. Він був серед організаторів страйку вчителів, спрямованого проти незаконного захоплення влади більшовиками.

Від початку категорично відмовився він і від пропозиції взяти участь в роботі радянського органу управління навчальними закладами Радянської Росії - Наркомпросом.

Однак, життя змусило його за деяким часом погодитися на пропозицію Надії Крупської. Очевидно, умови, запропоновані жінкою фактичного диктатора Радянської Росії були занадто привабливі для експериментатора: створити максимально сприятливу ситуацію на експериментальному майданчику. . В 1919 році він створює Першу дослідну станцію з народної освіти. Ст. Шацький керує нею аж до її закриття в 1932 році, вже за часів Йосипа Сталіна. Аналізуючи причини, через які Ст. Шацький погодився на активне співробітництво з новою владою, можна згадати, що в перші роки Радянської влади Н.Крупська та А.Луначарський запропонували досить дієву та зовні демократичну програму становлення нової школи, в якій саме самоврядування відіграло суттєву роль. Воно дійсно було реалізованим, і навіть високо оціненим великим американським педагогом Дж. Дьюї.

Перша дослідна станція отримує назву «Бодрая жизнь» («Бадьоре життя») Вона створена в Калузькій губернії. Ст. Шацький, очевидно, під впливом ідеології марксизму, принципово змінює концепцію соціального виховання. Тепер вже його вихованці не просто виховуються в соціальному середовищі, але мають революційно перетворювати це середовище у відповідності з настановами комуністичного керівництва.

Щоправда, сам великий педагог переконаний, що він на правильному шляху, і його педагогічні конструкції повністю відповідають суспільним потребам. «Діти-працівники майбутнього» - ця теза, започаткована ще О.Зеленко, визначала подальшу діяльність

експериментаторів. Переконання в невпинності істинності та загальнообов'язковості більшовицьких соціальних перетворень, - індустріалізації, колгоспного будівництва, культурної революції, - змушували готувати дітей саме до тих соціальних умов, які склалися. Діти, в свою чергу, мали впливати на своїх батьків, на все суспільство так, щоб і їхнє прилаштування до соціалізму.

Більш того, необхідно, як вважав сам Ст. Шацький, випереджувати соціальну ситуацію, готувати дітей навіть не до сьогодення, а для майбутнього, того майбутнього, яке мало відбутися у відповідності з партійними планами та програмами. Інша справа, що сам Ст. Шацький – людина старих культурних принципів, намагався перетворити ці суспільно-педагогічні засади з більшовицьких на загальнолюдські, однак, як нам здається, така підміна йому не дуже вдалася.

За ініціативою Ст. Шацького діти з навколишніх сіл навчали своїх батьків елементарним правилам гігієни. Діти просили батьків одягати чистий одяг, стригтися В школах створювалися дитячі санітарні комісії, які піклувалися і особистою гігієною учнів, і їхніми домашніми умовами.

Діти та педагоги обходили хати, пояснюючи такі елементарні речі, як необхідність мити руки та боротися з вошами. Проводилися відповідні батьківські збори. Однією з принципових засад роботи була боротьба з пиятицтвом батьків.

Ось звернення дев'ятирічних учнів П'яткінської школи самостійно склали таке звернення до батьківських зборів:

"Коли в нас на селі буває свято, наші батьки купують вино або самогонку і нас пригощають, а коли ми відмовляємося, то змушують нас пити самогонку. В нашій групі двадцять троє учнів, та одинадцять з них змушують пити червоне вино, а то й самогонку. Вся наша група вважає, що справа ця нехороша, і просить поговорити про це на батьківських зборах, аби на них вирішили не споювати нас попри наше бажання».

Спочатку батьки не зовсім приязно ставилися до такої практики педагогів Дослідної станції, але за деяким часом почали усвідомлювати позитивну дієвість заходів, що проводилися. Особливо подобалися батькам театралізовані виступи колоністів.

Впливали колоністи і на традиції кулачних бійок село на село, які були типовими в районі: вони регулярно проводили спільні свята для сусідніх сіл, які традиційно ворогували, намагаючись запобігати конфліктам.

Одною із задач самоврядних організацій, які створювалися в колонії була ліквідація неписьменності серед дорослих. За кожним учнем закріплювали одного чи навіть декількох селян, яких і необхідно було у вільний час навчити читати і писати.

В 1929-32 роках життя змушує Станіслава Шацького знову прилаштуватися до суспільних умов, які змінилися. Наступає період, який в історії відомий під назвою «рік великого перелому», який самі селяни називали з великою долею гіркої іронії називали «рік великого перелому хребта». Країна під проводом Йосипа Сталіна починає інтенсивно змінюватися. Індустріалізація, колективізація, перші п'ятирічки, стаханівський рух ... Шацький декларує створення нової педагогічної системи, яка має приділяти максимальну увагу участі школи у «революційній форсованій зміні суспільних відносин».

Проявляється нова мета соціально-педагогічного розвитку: «сформувати нову людину, яка бере активну участь у колгоспному будівництві» Тепер вже не до самоврядування, яке залишається лише формальною ознакою педагогіки Ст. Шацького. На порядок денний виходить вже не агітація за здоровий спосіб життя, але агітація батьків вступати в колгосп, участь дітей у посівній, у ремонті техніки. Шацький знову і знову шукає можливостей знайти місце своїм педагогічним поглядам та педагогічній практиці у новому періоді історичного розвитку.

Він намагається створити дитячі колгоспи, знову організувати в них дитяче самоврядування. Агітбригади з педагогів та колоністів їздять по селам, пропагуючи

колгоспне будівництво. Але от диво (тільки для самого Ст Шацького, але так легко судити з позицій сьогодення) селяни, які ще до недавно із співчуттям ставилися до педагогів та колоністів, починають чинити активний опір і колективізації, і їхній спільній пропагандистській діяльності. Селяни ледь не вбили одного з співробітників дослідної станції, завідувача Белкінської школи Павла Кованова, якому довелося тікати від розлюченого натовпу. Більш того, будиночок Шацьких підпалили невідомі, яких, скоріше за все, тодішні правоохоронці навіть не намагалися шукати. І знову проявляється своєрідна штучність, несвоєчасність, демократичних ідей та демократичної практики в новому тоталітарному суспільстві, що зароджується. Та й державні чиновники були категорично проти анархічних та вже на той момент анахроністичних дослідів. В пресі з'являються критичні статті, спрямовані проти педагога якого звинувачують в руссоїзмі, в толстовстві, в потуранні куркулям. В 1932 році дослідну станцію ліквідують. Станіслава Теофіловича призначають керівником Московської консерваторії. 30 жовтня 1934 року, не витримавши цькування, Станіслав Теофілович Шацький помер.

Трагедія Ст. Шацького полягала, як нам видається, в тому, що він був тим, кого називають «несвоєчасною людиною». Геніальний педагог розробив педагогічну ідеологію, яка була дієвою у вихованні в колективі однолітків. В її основі було самоврядування, яке ґрунтувалося на повній довірі між педагогами та дітьми. Така педагогіка формувала відповідальну, демократично налаштовану дитину, яка була просто непотрібна ні у царській Росії, ні Радянській владі. Чи будуть потрібні ідеї Ст. Шацького сучасній вітчизняній педагогіці - побачимо.

Примітка автора: Цей начерк носить історико-педагогічний характер. Сутність історичного методу полягає у тому, що він змушує дослідника максимально утримуватися від власних точок зору та коментарів на досліджувані події та погляди тих чи інших історичних діячів. Гасло такого методу – дати подіям розвиватися так, як вони розвивалися насправді, так, щоб уважний читач мав можливість самостійно робити висновки. В цьому

– об'єктивність самого дослідження, що в такому випадкові буде виглядати дзеркалом, в якому можна побачити саму історичну подію чи явище, а не обличчя дослідника.

Однак, думаю, що маю право висловити власну точку зору на педагогічний досвід Ст. Шацького в післяслові. Власне кажучи, я такий саме читач цього тексту, як і ті, хто його тільки-но прочитав, незважаючи на те, що написав його сам. З огляду на це дозволю собі деякі коментарі, висловлюючи своє бачення вирішення проблеми дитячого самоврядування у видатного російського педагога.

Я звертав вже увагу: самоврядування в Ст. Шацького існувало у замкненому соціальному просторі колоній. Діти були максимально відокремлені від впливу всього іншого соціуму, сконцентрованими на проблемах, які виникали в самій колонії, а не в родинному середовищі, скажімо, чи в політичному житті всього суспільства.

Педагог – Ст. Шацький – був для цих дітей найвищим моральним авторитетом, тією людиною, яка давала їм те, чого в них не було – увагу дорослого. Більшість – чи не всі – з вихованців Ст. Шацького були з проблемних родин, батьки були на межі виживання через бідність чи пияцтво, на власних дітей практично не звертали уваги. Тому педагог мав абсолютно вдячний матеріал, який міг ФОРМУВАТИ – тобто виліплювати з дітей саме те, що йому було потрібно. Високоморальні педагоги – таким, безумовно, був Ст. Шацький, таким були і його однодумці – могли закладати в це ФОРМУВАННЯ максимально корисні для самих дітей якості: чесність, справедливість, відвертість, товариськість, віру в добрі справи, у можливість вирішення всіх проблем демократичним шляхом. Інша справа, чи потрібні всі ці якості у реальному суспільстві, - але це вже не проблема самої педагогіки, але скоріше самого суспільства, яке має вдосконалюватися.

Ст. Шацький був безумовним лідером – і як організатор, і як генератор нових педагогічних ідей, і як той, хто здатний вести за собою і колектив однодумців-педагогів, і дітей. Лідер однозначно позитивний, який створював умови для саморозвитку дітей. В тих

самих умовах десятки інших – «паханів» - створювали з таких самих неконтрольованих батьками та суспільством дітей кримінальні злочинні банди: жебраків, крадіїв, розбійників. Дітям Мар'їної році пощастило: їм в житті трапилися справжні педагоги, які не мали наміру робити на них кар'єру чи заробляти гроші. Педагоги вчили дітей життю, вчили так, як вони самі розуміли це життя, і не їхня провина в тому, що це життя виявилось не таким, як сподівалися ці педагоги.

В цілому, використовуючи слова іншого педагога, я зробив для себе зовсім неприємні для мене висновки: вся історія педагогіки підтверджує, що дитяче самоврядування завжди є експериментом дорослого педагога, який із благими намірами намагається дійсно допомогти дітям визначитися із власним життям. Однак, такий експеримент завжди провальний. Він не завершується виходом у життя кінцевого продукту виховання: достатньо соціалізованої (пристосованої до життя в суспільстві) дитини. В свою чергу і саме суспільство (і не тільки його правлячі кола, все суспільство) не зацікавлене в таких самостійних особистостях, які виховуються в самоврядуванні. І знову скажу – це не проблема педагогіки: кваліфіковані, вдумливі, демократичні, розумні педагоги роблять все правильно з огляду на потенціал важливості соціального розвитку маленької людини. Справа в неприйнятті суспільством творчих, ініціативних, не таких, як всі. Суспільству потрібні виконавці, а не учасники, які будуть вимагати свого місця під сонцем, реалізації своїх прав і намагатися по-своєму перетворювати суспільні відносини. Тому будь-яке суспільство, а не тільки авторитарне чи тоталітарне, буде робити все, щоб знищити самоврядування. Я не обмовився: саме самоврядування, а не тільки учнівське, дитяче чи студентське самоврядування. Криза в цьому контексті взагалі не педагогічна, а загальносуспільна. Правляча верхівка не зацікавлена в самоврядуванні, оскільки воно породжує тільки зайві клопоти, не дає всевладно розпоряджатися суспільним багатством. Необхідно звітувати перед самоврядуванням, необхідно терпіти та (не дай Боже) виконувати рішення, які не до вподоби можновладцям. Самим же пересічним громадянам самоврядування також не за загальним рахунком не потрібне: ходити на якісь збори,

обирати лідерів (а чому саме цих, а не інших? А чому саме таке рішення, а не інше? Треба думати, обирати, розмірковувати, приймати виважене рішення, а для цього треба думати, а, як казав класик, думати таки болісно. Краще вже підпорядковуватися рішенню начальства, якому (начальству) варто сподобатися та отримати якийсь привілей з панського столу. Пересічні звикли до підпорядкування, і необхідні довгі роки наполегливої, копіткої роботи, в тому числі і педагогічної, для того, щоб нарешті виховати відповідального громадянина, який здатний навчатися самостійно управляти суспільством, брати відповідальність на себе, ділитися цією відповідальністю з іншими громадянами, а не чекати, доки черговий «фюрер» віддасть черговий немотивований наказ. Тому самоврядування ефективно саме як своєрідна школа майбутньої, можливо, досить віддаленої, демократії. Тому дослідження історичного досвіду створення осередків учнівського самоврядування, навіть якщо визнати прощальність цього педагогічного експерименту, дає сподівання на затребуваність майбутніх лідерів суспільством.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Шацкий С. Т. Пед. соч. в 4-х тт. Т. 1, с. 490-491. а также Шацкий С. Т. Избр. соч. в 2-х тт. Т. 1, с. 295-296.
2. Шацкий С. Т. Избранные пед. соч. в 2-х тт. Т. 1, с. 37, 295);
3. Полетаева М. Детское дело. Изд. "Работник просвещения". М. 1927;
4. Малинин В.И., Фрадкин Ф.А. Шацкий С.Т.: Работа для будущего., - М., "Просвещение", 1989, 223 с.
5. Скаткин Л.Н. О С.Т. Шацком– М, 1961.
6. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения, т.1-4 - М., 1958.
7. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения, т.1, 2. – М., "Педагогика", 1980.
8. Смольников Е. В. Становление и развитие системы дополнительного образования детей в отечественной педагогике (историко-педагогический анализ) 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, Ульяновск – 2006.
9. Богуславский Михаил, член-корреспондент РАО, профессор «Его ждал большой театр, но он выбрал школу» http://pedsovet.org/mtree/task,viewlink/link_id,1437/Itemid,118/
10. Основы превентивной психологии. М., Редакц.-изд. центр консорциума "Соц. здоровье России", 1994. 221стр.
11. Зыков М.Б. «О предмете и функциях социальной педагогики» - М.: ЮНИТИ - Предмет и функции социальной педагогики. - Тюмень: Издательство ТГУ, 1998. - 132 с.
12. Мосин Олег, Мосина Светлана «Воспитание - это создание наиболее благоприятных условий для естественного свободного развития личности ребенка". С. Т. Шацкий» \\ <http://baza.vgd.ru/11/69787/>
13. Взыскующие града: Хроника частной жизни русских религиозных философов в письмах и дневниках С.А.Аскольдова, Н.А.Бердяева, С.Н.Булгакова, Е.Н.Трубецкого,

В.Ф.Эрна и др. Кейдан В.И. (сост., подг. текста, вступ. ст. и коммент.). М.: Школа Языки русской культуры, 1997. 752 с..

Самоврядування у педагогічній спадщині Януша Корчака

«Реформувати світ - значить реформувати виховання».

Я. Корчак

КОРЧАК, ЯНУШ (1878-1942) (справжнє ім'я – Гольдшмит. Письменник, педагог, лікар|лікарка|. Народився 22 липня 1878 року. Загинув у німецькому концтаборі, разом із дітьми Будинку сиріт, яких відмовився залишити.

Перед тим, як розглядати загальні принципи самоврядування в педагогіці Януша Корчака, скажемо таке: всі, практично без винятку, педагогічні експерименти із самоврядуванням проходили в умовах замкненого соціального та, відповідно, педагогічного простору. Проблема самоврядування - це також і проблема вільного часу: навряд чи в сучасного пересічного школяра є велике бажання займатися громадською роботою у вільний від навчання час. Школа – а саме там дорослі вихователі намагаються організувати самоврядні організації – не таке місце, де учні хотять витратити свої вільні години та хвилини. Набридлива “об`язалівка” уроків, погано вмотивована, чи зовсім не вмотивована, викликає відторгнення та відчуження в абсолютної більшості учнів. Що вже казати про практично зовсім ніяк не вмотивоване самоврядування, яке насправді реалізується як черговий спосіб виховати учня, а не по-справжньому організувати його життя. Відсутність

Будинок сиріт. Варшава, Крохмальна вулиця, 92. Світлина зроблена перед II світовою війною

реальних повноважень, неспроможність учнів отримати важелі впливу на пеєрбіг свого власного життя, яке проходить в школі – все це далеко не сприяє самому бажанню учнів займатися самоврядуванням. Учні ідуть зі значної більшості навчальних закладів без бажання туди повернутися і витратити свій вільний час для того, щоб дорослі ними продовжувати управляти та керувати, прикриваючись гаслами про учнівське самоврядування.

Насправді залишаються тільки дві сфери, в яких учні можуть реалізувати своє право на самоврядування: дитячі будинки (як би ми їх не називали і, звичайно, меншою мірою, табори відпочинку. Однак, табори насправді скороминучі, так що дитячі будинки залишаються єдиним осередком, де учні, за умови, зрозуміло, сприяння вчителем-ентузіастом, можуть розраховувати на вільну самоорганізацію. Валентин Тротцендорф, Ст. Шацький, А.Макаренко, В.Сорока-Росинський – всі вони отримали можливості для свого педагогічного експерименту в замкненому соціальному просторі інтернату. Звідсіля немає куди іти після уроків – це заборонено самим приципом інтернату. Тут дійсно необхідно вирішувати численні соцівальні проблеми – від суто побутових, і до захисту себе від насильства з боку однолітків та дорослих.

Теоретично самоврядування – школа життя, здатна виховати активну і самостійну особистість. Однак, по-перше, чи дійсно потрібні суспільстві атака кількість активних та самостійних громадян. По-друге, чи дійсно моделювання самостійного суспільного життя в умовах учнівського самоврядування здатне стати моделлю реального життя в суспільстві поза стінами такого навчального закладу. Можливо, саме тому практично всі експерименти з учнівським самоврядуванням завершилися повними провалом – самоврядні організації припинили своє існування або одразу після того, як від справ відійшов педагог, який його організував, чи, принаймні, не заважав його існуванню, або втрутилися зовнішні, незалежні від самих дітей та педагогів, обставини – скажімо, відповідні висновки адміністративних органів – які і зруйнували непросту і, безумовно, корисну справу. Самоврядування не здатне бути школою життя, оскільки справжне

соціальне життя докорінно відрізняється від його псевдомоделі, представленої в учнівському самоврядуванні. Модель залишається тільки моделлю – поганою копією, тим більше, що змоделювати справжнє суспільство неможливо, та й перед самоврядуванням такого завдання ніхто і не ставить.

Самоврядування може стати не школою майбутнього життя, а способом організації сьогоденного життя самих учнів. Однак, знову ж таки, без реальної самостійності рішень, без достатнього рівня компетенцій (на це ви маєте право, а на це – ні), без фінансової самостійності воно не може забезпечити самостійність реальну і соціальну.

За великим рахунком, сьогоднішнє учнівське самоврядування може навчити тільки лідерів – як законними методами маніпулювати масою, як налагоджувати відносини зі світом можновладців (в нашому випадкові – з вчителями та адміністрацією навчального закладу), з тим, щоб отримати чергову преференцію – путівку в престижний табір, звільнення від уроків, трохи завищену оцінку з предмету – “ну как не порадець родному человеку?”. Всіх інших так організоване самоврядування вчить тільки пристосовуватися до нових, нібито демократичних умов, відчуваючи на собі тиск ще одного управлінця, тепер вже свого однолітка.

В той же час, не можна ігнорувати інший, скоріше психологічний, ніж соціальний аспект, який притаманний учнівському самоврядуванню: якщо талановитий педагог зможе сприяти становленню дійсного самоврядування, в такому колективі буде зовсім інший мікроклімат, особливе самопочуття чи самовідчуття, яке ґрунтується на розумінні власної значущості кожного в цьому середовищі. Дитина починає відчувати, що вона комусь цікава, хоча б своїм однокласникам, та й тому самому педагогові, який витрачає свій час на дітей. Це відчуття потреби є безумовним здобутком дитячої самоврядної організації, який не можна ігнорувати.

Тим не менше, такі сміливі педагогічні експерименти залишаються неперевершеним джерелом науково-педагогічного досвіду, дозволяють зробити узагальнення, які є важливими для подальшого розвитку наукової педагогіки.

Сучасна школа, навіть школа найдемократичнішого суспільства, може спокійно існувати без самоврядування. Достатньо запустити механізм протекціонізму – забезпечити дітям пристойні умови суто фізичного, вітального плану – і дорослі будуть задоволені власною значущістю та впливом. Сита, тепло та чисто одягнена дитина, яку до того ж ніхто не сміє фізично образити – об'єкт демонстрації власного милосердя, яке можна демонструвати хоча б задля того, щоб оточуючі відчували захват від своєї власної наполегливості та самовідданості.

Таке трактування прав дитини взагалі характерне для педагогіки: про дитину треба піклуватися. Вона маленька, погано пристосована до життя, дорослий має відчувати нужденність об'єкту свого піклування, співчувати нещасній і саме тому годувати, одягати, зігрівати та захищати. При всій привабливості такого підходу, він перетворює дитину в об'єкт піклування, а не рівноправного партнера в соціальних взаємодіях.

В умовах дитячого будинку – сиротинця так легко збитися на такий, по-суті, патерналістський спосіб організації педагогічного процесу. Думається, що сам такий будинок з його постійними проблемами – нестачею всього, - грошей, приміщень, одягу, їжі, тепла, проривами каналізації, дахом, який тече, бійками надмірно агресивних вихованців – змушує займатися більше господарством, ніж педагогікою. Педагог перетворюється в організатора побуту, забуваючи про психічний стан своїх учнів, позбавлених в силу самого сирітського статусу не тільки фізичного тепла, а в першу чергу - тепла духовного та душевного.

Для Януша Корчака такий шлях був неприйнятний. В першу чергу він виходив з того, що діти – це ті самі дорослі. Дитині не належить стати дорослим за деяким часом, а

поки що – нехай помовчить і терпляче почекає милості дорослого. Дитина – вже людина, з усіма своїми сумнівами та упередженнями, більш того, набагато безпосередніша та відкрита порівняно з дорослою людиною

Кожна дитина – самостійна та неповторна, і поважати її – означає визнавати в ній саме неповторність та самостійність. Я. Корчак відкидав біхевіористську по суті концепцію виховання, згідно з якою дитина – об'єкт педагогічних впливів, який просто зобов'язаний отримати достатній рівень інформації про світ і через те сприйняти його як належний та розумний. Дитина має всього лише копіювати, відтворювати запропоновану їй модель поведінки, що й забезпечить достатній рівень вихованості та подальшої соціалізації.

Для Я. Корчака шлях до реальної соціалізації – у практичному, а не теоретичному засвоєнні правил суспільства. Вчитель – не мудрий ментор, який знає відповіді на всі запитання світу, він – той, хто іде поруч в такому ж пошуку правильного шляху. Вчитель так само може не знати відповідей, як і його учень, і так само має право на помилку, але й так само має право на пошук правильного шляху. Він вчиться життю разом зі своїми учнями, і вони також можуть із повним правом вважати себе вчителями своїх учителів. Дитина дійсно залежна від світу дорослих (не слід забувати – йдеться про інтернати, де ця залежність ще більша) і завдання педагога – не поглибити, а позбавити дитину від цієї залежності.

Одною з найбільших педагогічних помилок Корчак ввівжав те, що педагоги розділяють дитину та дорослого. Його переконання було твердим: дитина – це маленький дорослий. Тільки у царині почуттів дитина просто переважає дорослого їхньою силою, бо в нього не відпрацьоване гальмування. Та це у царині інтелекту в дитини замало особистого досвіду.

Педагог працює в літніх таборах, засновує і керує варшавським Будинком сиріт. Саме в Будинку сиріт він створює модель-копію дорослої демократичної управлінської системи. Але це не модель, не гра. Це справжня доросла система, здатна реально управляти маленьким (за масштабами, а не за віком його громадян) суспільством. Тут є обраний дитячий парламент – Рада самоврядування, Сейм, плебісцит, товариський суд, дошка об'яв, поштовий ящик для переписки вчителів з дітьми, стіннівка, друкована газета, яку видають самі діти, навіть дозволені дуелі.

В центрі життя Будинку сиріт – Суд, в який може звернутися кожих з тих, хто живе в сиротинці. Такий суд – далеко не копія звичайного суду в світі доослих. Основне завдання «дорослого» суду – покарання винних. Основне завдання суду в педагогіці Я.Корчака – залагодження конфліктів. Для роботи цього суду Корчак сам виробляє своєрідний виховний кодекс. Судовий орган був вперше створений Корчаком ще в дитячому таборі. Педагог був переконаний: там, де є велика кількість дітей, там завжди виникають конфлікти. Педагог може, звичайно, вирішувати ці конфлікти і сам, або просто не звертати на них уваги, якось діти і самі розберуться. Однак, Корчак іде іншим шляхом. Він допомагає дітям створити орган, який має вирішувати всі конфлікти, які неминуче виникають в будь-якому колективі. Кожна дитина і кожний дорослий міг звернутися до цього суду. Саме суд і був центральним явищем у самоврядуванні в Будинку сиріт. Він мав створювати і створював в сиротинці особливе почуття захищеності для кожної дитини. Діти різні за своїм характером. Є серед них відверті соціальні агресори, які не тільки здатні управляти колективом, але й маніпулювати ним, примушувати інших коритися їхній не завжди добрій волі. Є і відверто слабкі, не здатні захищатися від чужої агресії, ті самі сирі мишки, які при всякій нагоді воліють забитися в свою нірочку, загнаний туди агресією однолітків. Саме таких слабких і мав захистити суд.

Корчак робить справжнє відкриття в царині педагогіки: діти-лідери в колективі завжди тяжіють до диктатури. Такий лідер звичайно користується власними здібностями та особистим авторитетом. Однак, додатковий потенціал для диктату над дитячим

суспільством створює близькість до педагога, який легко передовіряє такому "грізному фельдфебелю інтернату-казарми" частину своїх прав-обов'язків, оскільки так набагато легше: діти підпорядковуються одноліткові практично без особливого опору, якщо за ним стоїть дорослий – не можна опиратися, немає кому навіть поскаржитися. І в інтернаті починає панувати "терор| злих сил, ширивши моральні епідемії, калічачи|нівечивши| і спустошуючи душі" (іс. 138). Таким чином такий суд забезпечує в сиротинці рівноправ'я, врегульовує відносини між дітьми та між дітьми та дорослими виховуючи кваліфікованого вихователя. "Суд зобов'язаний захищати тихих дітей, щоб їх не кривдили сильні, суд зобов'язаний захищати добросовісних і працелюбних, щоб їм не заважали розпущені і ледарі, суд зобов'язавши піклуватися, щоб був порядок, тому від безладу найбільше страждають добрі, тихі і добросовісні люди" [ii, с. 232].

Суд, в трактуванні педагога, є способом зробити ставлення до дитячих потреб, до прав дитини серйозно, не як до надокучливих істот, з якими дорослі вимушені рахуватися, а як до рівноправних, які саме через суд можуть захистити себе від сваволі.

Суд був по-справжньому дитячим. Судді збиралися один раз на тиждень, при цьому кожний тиждень в суді засідали інші діти. Суддів не обирали, але визначали жеребкуванням. Корчак сам відслідковував, щоб одна й та сама дитина не ставала суддею декілька раз. В найбільш складних випадках справа передавалася на розширене засідання, в якому брали участь всі діти.

Така система дозволяла виключити можливість появи особливої окремої елітної касти вічних управлінців, які зробили суддівство своєю професією. Таким чином забезпечувалося рівноправ'я всіх перед законом.

Однак, найважливішим є те, що суд, здебільшого, намагався не карати, а вирішувати конфлікт через примирення сторін. Перші сто статей взагалі передбачали припинення суду через те, що сторони примирилися, чи одна з сторін забирала свій позов.

"Якщо хтось провинився, краще всього його пробачити. Якщо він провинився тому, що він не знав, тепер він вже знає. Якщо він провинився ненавмисно, він стане обачливішим. Якщо він вчинив щось тільки тому, що йому скрутно звикнути поступати по-іншому, - він спробує звикнути. Якщо він провинився тому, що його умовили інші|хлопці|, він більше вже не стане їх слухати. Якщо хтось провинився, краще всього його вибачити в надії, що він виправиться" (iii, с. 207).

Як це зрозуміло з логіки існування суду, його завдання – саме виховання усвідомлення необхідності мирного співжиття. В більшості випадків, навіть якщо і відбувався суд, він виправдовував відповідача. Нащо тоді такий суд? Саме для того, щоб навчитися пробачати. Але й для того, щоб нічого таємного не залишалось прихованим. Кожен негативний вчинок – на розгляд громади. Кожен негативний випадок – на поверхню відносин. Тільки так можна уникнути утаємничених подій. Якщо вже сучасною мовою – тільки це – можливість позбавитися дідівщини у всіх її проявах. Вона – від таємничості, від старого як світ неприйняття «стукачества» - наявного в суспільстві неприйняття публічних контактів з світом поза громадою, в нашому випадковфі – із світом дорослих. Згенероване і природне для кожної замкненої спільноти насильство витягується на поверхню. І справа не в тому, що прояви насильства караються. Справа в тому, що про них стає відомо всій спільноті, і вона, в особі Суду, їх засуджує. Тут дуже важливо повернутися до ролі самоврядування у замкненому соціальному просторі інтернату. Звичайна благополучна дитина, яку образять в школі, може повернутися додому і розповісти про всі образи батькам. Звичайно, «сильні» можуть розправитися із кривдниками самостійно, але слабким необхідний захист. Вже сам факт, що може бути покарання з боку дорослих, припиняє образи. В інтернаті – інакше. Тут немає дорослого захисника. Тому сильні лідери кривдять слабких, не зважаючи на покарання. Яким би принциповим та відповідальним не був педагог, він ніколи не зможе відслідкувати всі конфлікти. Тим більше, що неформальне самоврядування, яке створюється в такому

закладі, зазвичай розробляє своєрідний «Кодекс честі», у відповідності з яким «стукачество» зневажається.

Дуже важливо зауважити, що суд у Будинку сиріт був загальний, суд для всіх. Не тільки для дітей, але й для дорослих. Навіть для самого директора, для пана Януша Корчака. Сам Корчак вважає, що саме ці, започатковані проти нього справи, були основою його власного перевиховання. Дорослий, педагог, започатковувач педагогічної системи, нарешті – сам директор сиротинця не заперечує необхідність власного перевиховання! І в основі цього перевиховання – саме те, що існує певний правовий інститут, який має захищати дітей від деспотизму вихователів. Більш того, сам Корчак мав сміливість подати позов на самого себе, на власні вчинки, які вважав порушенням суспільної моралі і власноруч написаного ним права, - і суд його виправдав! Більш того, лише один раз на Корчака був поданий позов з боку вихованця. За півроку педагог подавав до суду на себе сам п'ять раз. І педагога виправдовували: «Старий доктор усвідомив негативність свого вчинку, йому можна пробачити».

Суд змусив створити і Раду самоврядування. Вона виконувала функції законодавчого та виконавчого органу. До складу Ради входили десятеро дітей та вихователь як Голова та секретар. Рада виробляла рішення, які були обов'язковими для всіх – і вихованців, і педагогів. Рішення виконувалися через проблемні комісії.

Важливим компонентом самоврядування був Сейм, який складався з 20 депутатів, які обиралися на один рік загальним голосуванням. Сейм міг підтвердити чи відхилити рішення Ради самоврядування, крім того вирішував й інші проблеми життя Будинку. Одночасно в Будинку діяла і Педагогічна рада, яка займалася природними для неї функціями: саме навчально-виховним процесом.

Важливим компонентом, який може зацікавити педагогів і сьогодні, є увага педагога до системи зворотнього зв'язку між вчителями та дітьми. Для її налагодження були заведені дошка оголошень та поштовий ящик для переписки вихованців.

Корчак створив та довгі роки редагував і «Малий Пшегленд», - газету, яка захищала інтереси дітей. Її особливістю було те, що видання готувалося самими дітьми, власне, була першою в світі газетою, яка друкувалася самими дітьми.

Завершити це коротке дослідження хочеться словами самого Януша Корчака: «Держава вимагає від дітей офіційного патріотизму, церква - догматичної віри, школа - беззаперечного повторення сумнівних істин, недалекі, безцеремонні та егоїстичні батьки - безумовного підпорядкування і підкорення. Результатом такого «виховання» може стати лише нікчемна посередність». Самоврядування може забезпечити в свідомості дитини здатність до самостійного мислення, сформуванню вміння приймати відповідальні рішення.

Становлення учнівського самоврядування в контексті педагогічної спадщини Селестена Френе

Відомий французький педагог Селестен Френе – яскравий представник педагогічної ідеології “нового виховання”. Педагогіка “нового виховання” була популярною в 20 роках минулого століття і ґрунтувалася на тезі про необхідність урівняти дорослого вчителя та учнів, поставити вчителя в один ряд з його вихованцями. В такій педагогіці вчитель виступає скоріше як товариш, помічник, консультант, модератор, ніж як наставник, ментор, безапеляційний і беззаперечний авторитет. В сучасній педагогіці спадком французького педагога цікавилися Зелб Т. І, Вульфсон Б.Л., Суржикова І. А., Черкасова О. В., Каменев Н. В. Однак, зацікавленість теоретиків та практиків-педагогів явно недостатня, особливо в контексті можливостей застосування осучаснених ідей Френе в практиці навчальних закладів.

В низці педагогічних ідей Селестена Френе нас цікавлять ті, які мають допомогти сьогоdnішньому педагогові оптимізувати навчально-виховний процес. Йдеться про ті ідеї та відповідні педагогічні методика, які можуть сприяти демократизації школи, а отже – і поліпшенню якості навчання та виховання, в цілому – всього процесу соціалізації. В цьому, очевидно, і проявляється смисл вивчення історії педагогічних ідей: у виявленні генерованих в минулому підходів, які варто застосовувати в модерновому часі.

В той же час варто врахувати, що певна частина будь-яких педагогічних ідей швидко застаріває. Власне, в першу чергу застарівають технічні засоби, якими користується вчитель. Базові, добре обґрунтовані і перевірені в практиці ідеї педагогіки взагалі безсмертні. Вони втрачають актуальність на якийсь певний час, щоб знову відродитися в майбутньому. Видається доцільним проаналізувати в такому контексті і педагогічний доробок Селестена Френе.

Діти мають бути самостійними в навчанні, визначати перспективи свого виховання. Французький педагог виходив з того, що вони дуже люблять писати. Френе називає такі дитячі тексти “свободними”. Кожна дитина може писати своєрідні твори, в яких розповідає про всі події свого життя, висловлювати свою власну думку, нічим не обмежену, про свої переживання, про життя всього суспільства. Такий текст – не обов’язкове для виконання домашнє завдання, і не форма роботи в школі, яку треба знову ж обов’язково виконати під загрозою отримання незадовільної оцінки. Учень взагалі не зобов’язаний показувати свої письмово оформлені думки ні вчителєві, ні своїм товаришам по класу. Він лише має право на це. Виконання такої роботи заохочується, але невиконання не карається ніяким чином, навіть моральним засудженням. Однак, практично всі учні Френе радо користуються таким своїм правом: значною мірою саме тому, що таким способом можуть звернути увагу педагога та дитячої спільноти на сам факт свого існування.

Діти взагалі потерпають від реальної та удаваної неуваги оточуючих. Свободний текст дозволяє звернути увагу інших на свою особу, до того ж звернути увагу оточуючих на актуальні, з точки зору дитини, проблеми.

Свободний текст – своєрідна сповідь, відвертий погляд на оточення. Тут, як ніде, важливо, наскільки педагог здатний створити своєрідну атмосферу довіри, довести учневі, що його оточують друзі, товариші, які здатні і хочуть вислухати, а не контролєри, які тільки і чекають його помилки, щоб скористатися нею та принизити гідність.

Дуже важливою є методика подальшої роботи з такими текстами: прочитані для всіх тексти стають предметом вільного обговорення та дружнього рецензування. Кожний із присутніх отримував також право і доповнювати тексти своїми думками та враженнями. Отже, комунікативне повідомлення такого тексту зорієнтоване на пошуки порозуміння з суспільством, і така спроба, як показує спостереження, досить успішна.

На думку Френе, такі тексти – найкращий спосіб навчитися рідній мові. Однак, це також і спосіб оптимізувати взаємовідносини в колективі, взаємини між учнями та вчителями.

Френе підкреслював і ще одну педагогічну принаду таких текстів. Такий текст – важливий індикатор взаємин в колективі, дозволяє не тільки визначити його, колективу, проблеми, але й вчасно втрутитися педагогу, якщо ситуація змушуватиме до такого втручання.

Вся педагогіка Селестена Френе, за його власними словами, ґрунтується на трьох простих правилах-заборонах. По-перше, це заборона обов'язковості, категоричності суджень. Слова «ви повинні, ви зобов'язані» взагалі відсутні в педагогічному глосарії педагогіки Френе. По-друге, педагог розглядає виховання та навчання як перманентний, процес, який в принципі ніколи не може закінчитися. Розвиток, звідсіля, створює постійну ситуацію успіху. За таких умов навіть помилка є вищою цінністю, запорукою подальшого досвіду. Це породжує заборону оцінювання окремого етапу чи всього навчання в цілому, оскільки оцінка – вже зупинка, кінець шляху чи його певного етапу. Нарешті, по-третє – важливість вміння слухати, не висловлюючи негативних емоцій, навіть мімічних, особливо таких, що несуть негативне забарвлення. І, зрозуміло, ніяких оцінок в журналі.

В експерименті, який розпочався в ліцеї «Голосіївський» № 241 м. Києва були запроваджені окремі елементи методу Френе. Аналіз «свободних текстів», які були запропоновані учням, дозволив виявити ряд проблем навчального закладу і оперативно втрутитися в деякі ситуації.

Аналіз послань (меседжів) ліцеїстів дозволив визначити, що найбільше цікавлять дітей проблема ефективності їхнього навчання. Учні усвідомлюють, що якість навчання породжує перспективи подальшого вступу на бюджет, відкриває перспективи подальшого розвитку. В текстах – достатньо велика кількість пропозицій для поліпшення якості

викладання окремих дисциплін, прохання до адміністрації ввести додаткові спецкурси та факультативи як додаткові освітні послуги. На другому місці – можливість відпочити в позаурочний час. Абсолютна більшість таких текстів вимагають збільшити кількість дискотек. На третьому місці – проблеми дисципліни на уроках частини учнів. Останнє викликає певне занепокоєння, адже відображає досить високий рівень інфантилізму ліцеїстів. Порядок на уроці має, на узгоджену думку вчителів, адміністрації та лідерів учнівського саомврядування, повинне стати об'єктом піклування самих учнів, їхнього самоврядування, яке має набагато більше можливостей впливати на учнів з підвищеним рівнем моторики.

Важливими для учнів виявилися також і взаємини з вчителями: учні сперечаються з приводу того, чи цікаві вони педагогам, чи правильно оцінюють їхні знання, чи добрі вчителі, чи правильно вони викладають предмети, чи завжди виставляють об'єктивні оцінки.. Не завжди свободні тексти приємні, компліментарні, але це варто оцінювати як своєрідний індикатор, який має сприяти змінам в педагогічній практиці, а не бути джерелом образ з боку вчителів, які критиковані в дитячих відозвах.

Варто зауважити, що діти люблять писати такі тексти тільки за умови, якщо їм не нав'язувати ні стилю письма, ні теми для написання. Дитина може написати все, що хоче. Мета такого тексту – не тільки висловити свої думки, але й дати зрозуміти іншим: я тут, я існую; якщо ви це читаете, значить я вам всім цікавий. Я сьогодні щось таке бачив, про таке дізнався, що має зацікавити і вас.... В мене – проблема, і я прошу допомоги в колективу, у моїх вчителів – друзів та порадників. Зверніть на це увагу. Але найцікавіше – в тому, що це побачив і про це написав саме я. В мене ще не все виходить і я зробив, мабуть, декілька помилок, але ж я обов'язково навчуся. Навчуся, якщо, зрозуміло, ви це прочитаете і скажете мені, що ви це прочитали, що ви мене помітили. А щоб вам було легше читати, я обов'язково навчуся писати і грамотно, і цікаво, і зрозуміло. Головне ж, щоб мене почули, і щоб моя точка зору, висловлена в моєму посланні, хоч трохи могла змінити ситуацію.

Важливим елементом педагогічного експерименту, започаткованого С.Френе, було надання учням можливості опублікувати такі тексти. З часів, коли Френе вів свої дослідження, пройшло декілька десятиліть. І, мабуть, значна частина проблем, які стояли перед педагогом-експериментатором сьогодні здаються несуттєвими чи анахроністичними. Техніку, яку застосовував Френе, можна знайти хіба що в музеї. Друкарські машинки, набірні типографські каси, гумові валики з чорною фарбою, - надбання минулого. Сучасний комп'ютер із програмою вчитки граматики, з лазерним принтером дозволяє зробити достатній для будь-якого навчального закладу тираж літературного альманаху свободних текстів. Більш того, сучасна техніка дозволяє створити інтернет-форум, який дає необмежені можливості для спілкування, для висловлювання власних думок.⁵ В найближчій перспективі – створення такого форуму і на сторінках сайту ліцею. Проблема тут ще й у тому, що така техніка доступна самим дітям, незалежно від дозволів чи заборон вчителів. Створити власний сайт та форум на ньому – справа декількох годин наполегливої праці зацікавленого підлітка. Але в такому разі і модерувати форум будуть ті, хто його створив.

Однак, повернімося до Френе. Він не визнавав читання за програмою, навіть якщо цю Програму називають Державною. Дитина має читати тільки те, що вона хоче читати, а не те, що їй нав'язують дорослі. Тоді найцікавіше можна буде не тільки прочитати, але й, скажімо, поставити в шкільному театрі. В цьому один із найбільш суперечливих моментів педагогічної парадигми французького педагога. В Україні, як і у всіх сучасних державах, діє відповідна Державна програма, яка по роках визначає, які саме твори зобов'язаний вивчити кожен учень. Вчитель контролює перелік літературних творів, має на уроці аналізувати тільки їх. Всі інші книги, навіть найпопулярніші в спільноті, що читає, в

⁵ Форум – спосіб спілкування в Інтернеті. Спілкування у форумі проходить за особливим сценарієм. Форуми відкриваються з певними коротко виписаними темами, і в ньому можна спілкуватися, залишаючи своє повідомлення у відповідності тільки з такою темою. За змістом форуму слідкує спеціальна людина – модератор, який має право та можливість видалити повідомлення, які порушують правила спілкування. Найчастіше саме модератор і відкриває окрему тему для обговорення, «відкривши» (клікнувши) яку, можна ознайомитись з точками зору інших учасників форуму та зреагувати відповідним чином. В окремих випадках нову тему може відкрити і «відвідувач» сайту. Правила форумів забороняють особисті образи, непристойності та розміщення інформації комерційного характеру.

кращому випадкові стають предметом обговорення хіба що в позаурочних заходах, якщо такі літературні читання взагалі проводяться, чи, в крайньому випадкові, на уроках позакласного читання, яких не так вже й багато в програмі, і зміст яких також регламентований. Читання «для себе», поза Програмою взагалі не заохочується. Більш того, таке читання вважається таким, яке заважає виконанню загальнообов'язкової програми. До того ж по завершенню курсу літератури передбачена загальнодержавне зовнішнє тестування, завдання якого – перевірити, чи дійсно учень прочитав та запам'ятав деталі біографій письменників та їхніх творів, які входять до вже згаданої Програми. Не маю наміру абсолютизувати, але такий підхід відбирає в значної частини дітей бажання читати. Недарма ж більшість вчителів літератури скаржаться, що діти не люблять читати взагалі, - можливо, сама є тому, що програму для читання для них обирають дорослі за ознакою корисності для виховання, а не цікавості для самих дітей. Пануюча ж методика викладання літератури взагалі не витримує, як на мою думку, ніякої критики. Очевидно, варто казати про необхідність включення до існуючої програми годин для обміну учнями думками про прочитані ними позапрограму літературу.

Величезне значення, на думку педагога, має самоврядування у навчальному закладі.

Школа, яку започаткував Френе, створювалася як кооператив, членами якого були самі учні. На чолі кооперативу стояли декілька учнів та вчитель. Це – Рада кооперативу. Вона організовувала та контролювала всю господарську діяльність школи. Рада також забезпечувала порядок у школі: розбирала конфлікти, заслуховувала учнів, що провинилися, заохочувала найкращих та карала винуватців.

Рада надавала своїм членам повну свободу слова. Всі рішення приймалися демократичним голосуванням. Щоправда, вчитель мав право на «вето», однак, рекомендовано було якнайменше його застосовувати. Рада переобиралася щорічно.

Френе підкреслював, що неприпустимо в організації самоврядування обирати постійно одних і тих же людей керівниками, інакше вони просто звикнуть до ролі начальства, а інші – до того, щоб завжди підпорядковуватися чужій волі.

Загальні збори кооперативу проходили щосуботи. Збори вів обраний Голова. Значну частину часу під час зборів виділяли для розбору публікацій у шкільній газеті. Така газета являла собою великий лист типографського паперу, на якому виділялися чотири великі колонки: «Я критикую», «Я схвалюю», «Я хотів би», «Я зробив». Таку газету (ще чисту, незаповнену) вивішували щопонеділка в коридорі. Кожен міг підійти до газети і зробити той запис у відповідній колонці, який хотів. Запис треба було обов'язково підписати: не може бути у відкритому суспільстві анонімок. І, зрозуміло, витирати чужий запис категорично не дозволялося, навіть якщо з її змістом ти не погоджувався.

На загальних зборах учні розбирали такі записи. Стіннівка – найефективніший орган самоврядування, і разом із загальними зборами він був відкритим органом демократії. Тепер вже учні не погрожували один одному: «Я на тебе поскаржуся вчителю». Більш ефективним і чесним було звернення через стіннівку до друзів, товаришів, всього колективу. Шкільне самоврядування, на думку Селестена Френе, і є тим органом, який готує дитину до майбутнього дорослого життя, соціалізує її. Як вже зазначалося, роль такої стіннівки може виконувати і шкільний інтернет-форум.

На сьогодні близько 10 тисяч французьких вчителів прийняли методи Френе. Більшість з них об'єднана у Федерацію френістів.

В сучасній французькій школі, яка працює за системою Селестена Френе, кожен учень може брати участь у складанні тижневого плану роботи. План обговорюється, враховуються або відкидаються (буває і таке) всі пропозиції однокласників. Щось корегується, щось додається, враховуються і побажання вчителя. Тільки після цього вчитель відносить план роботи до директора. На основі планів кожного класу складається

загальний план роботи школи. При цьому і вчителі, і директор втручаються у корегування плану тільки тоді, коли їх попросять, або ж коли порушуються попередні домовленості про спільні плани.

Як бачимо, особливістю педагогічного погляду С.Френе на організацію Ради є постійний контакт лідерів самоврядування як із всіма учнями, шкільним колективом, так і з адміністрацією навчального закладу. При цьому базове рішення приймається саме учнями. Вчителі ж виконують роль порадників, консультантів, хоч і мають право висловлювати своє бачення проблеми. Однак, таке рішення має обов'язково враховувати як загальні, заздалегідь обумовлені принципи взаємин учнівського та педагогічного колективу, так і базові принципи демократії.

Шкільна газета постійно генерує нові ідеї, отримуючи їх через сповіді-статті учнів. Такий підхід в науці про управління має назву «система із зворотнім зв'язком». Зворотній зв'язок дозволяє відносно відірваній від колективу Раді самоврядування максимально швидко реагувати на запити та проблеми учнівського колективу.

Таким чином, можна зробити висновок про можливість використання окремих ідей Селестена Френе в практиці виховної роботи в сучасній школі. В першу чергу це стосується налагодження дієвого зв'язку між учнівським колективом та Радою учнівського самоврядування навчального закладу, обізнаності педагогічного колективу у справах учнів, більш дієвого керування управлінням школою із врахуванням потреб дітей.

Література

Френе С. Сборник. Пер. с фр.; Вступ. ст. и сост. Б.Л. Вульфсона.– М.: «Образование и бизнес», 1994. – 194 с.

Суржикова І. А. Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського і Селестена Френе (порівняльний аналіз): Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Уманський держ. педагогічний ун-т ім. Павла Тичини. — Умань, 2002. — 202 арк.

Черкасова О. В. Педагогические концепции новейшего времени: Р.Штейнер, М.Монтессори, С.Френе: Учеб. пособие / Самарский гос. ун-т. Кафедра педагогики. — Самара: Самарский ун-т, 2000. — 124с.

Каменев Н. В. Чем управление в школе Френе отличается от управления в других школах? // pedsovet.org/index.php?option=com_simplefaq&task

Селестен Френе «Про концепцію нового виховання»

Цілі виховання

Самі цілі виховання треба якнайшвидше переглянути.

Якими ми хочемо бачити наших дітей?

Для більшості батьків важливим є не розвиток особистості дітей, а освіта, достатня для того, щоб витримати іспити, зайняти престижне місце, поступити в престижний університет чи закріпитись в якійсь установі.

Що стосується суспільства, то воно занадто зайняте злободенними політичними турботами, і не думає про те, що буде через десять чи двадцять років. Всіх непокоїть лише найближче майбутнє, всі вимагають підготувати дитину до найближчої цілі. На противагу концепціям, що не беруть до уваги інтереси дитини, ми маємо сформулювати справжню

мету виховання: максимальний розвиток особистості дитини в розумно організованому суспільстві, яке буде служити йому, і якому він сам буде служити.

Школа, зорієнтована на дитину

Дитина сама вибудовує свою особистість, і ми йому в цьому допомагаємо.

Нове життя школи вибудовується на принципах співробітництва, тобто вчителям разов з учнями надається право на управління життям і діяльністю школи.

Вам буде здаватися, що діти ще недостатньо досвідчені, що вони не вміють свідомо ставитися до своїх обов'язків, що вони ще не стали людьми, що вам необхідно проявити свою зверхність і тримати владу в своїх руках.

Якщо ж ви насправді відмовилися від традиційного стилю роботи, то маєте надати шкільному кооперативові (учнівському самоврядуванню) максимум відповідальності за організацію життя класу.

Однак, не слід забувати при цьому дві умови:

Відповідальність не повинна розповсюджуватися тільки на економіку та техніку. Йдеться не тільки про те, щоб організувати якісь фонди, а потім розпоряджатися ними. Йдеться навіть не про те, щоб організувати виробництво для матеріальної підтримки кооперативу. Зрозуміло, що й це дуже важливо, і саме з цього починається становлення кооперативу. І всеж це тільки вторинні, периферійні частини його основної діяльності, яка має охопити все життя класу, особливо суспільну та моральну сфери. Саме з цією метою починає видаватися стіннівка, проводяться щотижневі зібрання кооперативу.

Вчитель не може бути стороннім спостерігачем за діяльністю кооперативу, але втручається тільки тоді, коли необхідно виправити недоліки чи покарати за провину. Він

зобов'язаний постійно брати участь у цій діяльності, і бути при цьому максчимально тактивним та мудрим, бути, таким чином, корисним членом кооперативу.

Тест:

Ви організували в своєму класі справжнє співробітництво вчителів та учнів?

Зелений.

Ви створили кооператив як таку собі надбудову, але всеж обмежуєте міру його відповідальності?

Жовтий.

Ви маєте намір зберегти за собою владу?

Червоний.

Жак ГОННЕ⁶

ЯК ВИДАВАТИ ГАЗЕТУ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

ЯКА ГАЗЕТА? ДЛЯ КОГО? ЯК?

Чим краще все буде організовано, тим більш успішнішою буде ця "авантюра". Щоб видавати і поширювати газету насамперед потрібна відповідна та сильна команда.

КОМАНДА

Вона може складатися:

- з усіх учнів одного класу та їхнього вчителя;
- з декількох учнів одного чи різних класів, що горять бажанням випускати газету.

Дуже важливий параметр - чисельність команди: група з 5-6 чоловік може цілком здійснити всі операції - аж до продажу газети.

Якщо команда велика, то із самого початку необхідно розподілити функції і визначити спеціалізацію кожного члена групи в залежності від бажня і компетенції (редагування, ілюстрування, верстка, зовнішні зв'язки й ін.). Кожну з функцій виконують як мінімум двоє, щоб виключити ризик можливих непорозумінь. Нарешті, не слід забувати про координацію діяльності, постійно пам'ятаючи про рівний ступінь важливості всіх функцій. Тільки тоді можна буде успішно досягти фінального етапу - розповсюдження газети.

⁶ Жак Раймон Норбер Гонне народився 2 грудня 1945 року на півдні Франції. Організатор і незмінний директор КЛЕМІ - Центру зв'язку освіти і засобів інформації (CLEMI - Centre de Liaison de l'enseignement et des Moyens d'information)

Крім постійного складу, у підготовці і випуску можуть брати участь й інші люди - як із самого навчального закладу, так і ззовні. Так виникає кореспондентська мережа - ті, хто здатні поставляти інформацію, надсилати ілюстрації, статті, що дозволяють організувати різні рубрики. Як приклад: "Спектаклі", "Листа читачів" і т.п.

ЗА ЯКУ ГАЗЕТУ?

Яку газету ви збираєтеся випускати? До початку видання необхідно добре обміркувати і прийти до спільної думки щодо проекту. Визначити зміст, дух газети, її форму - усе це необхідні дії. Для цього важливо відповісти самим собі на такі питання:

хто потенційний читач?

- якого характеру інформацію він шукає в газеті?

- с якою частотою буде виходити газета (щотижня, раз на місяць, раз у квартал)?

- який передбачуваний формат і обсяг газет?

Більшість шкільних газет містить як творчі роботи (розповіді, казки, вірші, малюнки...), так і тексти інформаційного змісту (про школу, про район, про дозвілля...)

...Назви газет відбивають ту загальну тональність, що намагаються задати автори ("Червоний кораблик", "У хащі", "Ключ", "Лупа", "Сірник", "Ласточчин спів").

Звичайно газета виходить протягом лише одного навчального року, оскільки редакційні групи міняються, а вчителів не завжди мають можливість допомогти. Але яке це має значення? У деяких школах газета стала традицією, і нові учні постійно поповнюють редакцію. Частіше газета стає незамінним засобом для організації інформаційних потоків усередині школи, навчає проводити журналістські розслідування, організувати зустрічі з різними людьми. Багато газет друкують інтерв'ю з директором школи, керівником господарської частини, учителями, кухарями зі шкільної їдальні ...

Іноді на сторінках видання розвертаються бурхливі дебати, відбувається зіткнення ідей, і газета стає дійсним форумом, місцем, де висловлюються аргументи "за" і "проти" по якій-небудь актуальній чи темі навіть по філософській проблемі (наприклад, з питань релігії, екології, волі й ін.).

Написати статті на актуальну тему, поставити свій підпис, знаючи, що газету прочитає безліч людей - усе це веде до поняття "відповідальність". Надруковане залишається, і юний "журналіст", що публікується в шкільній газеті, повинний увесь час бути пильним, як, власне, і його "побратим" – журналіст професійний, щоб не провокувати, не ганьбити, не обмовляти, не ображати... Адже якщо справа доходить до крайнощів, то як одному, так і іншому можуть бути пред'явлені судові обвинувачення.

Якщо справа поставлена добре, то публіка з задоволенням буде купувати кожен новий номер; отже, треба думати про цю публіку і друкувати те, що їй цікаво. Треба також думати про курйозні випадки, про різний рід розслідуваннях (наприклад, розпитати торговців - вони напевно розкажуть чимало цікавого) і намагатися встановлювати найтісніші зв'язки з читачами і з усіма тими, хто здатний підтримувати життя газети...

ФІНАНСУВАННЯ

Завжди дуже важко знайти гроші для випуску першого номера газети! У 1907 році в школі доктора Декролі вирішили організувати спеціальну лотерею, аби зібрати необхідний фонд для виходу їхнього першого щотижневика. Цей прийом завжди діє безвідмовно ...

Якщо проект добре представлений, то можна сміливо стукатися в численні двері, наприклад, піти в мерію, культурні асоціації, до комерсантів вашого міста, що, може бути, побажають розмістити рекламу на сторінках вашого видання. У Німеччині, скажімо, реклама в шкільних газетах грає настільки ж важливу роль, як і в дорослій пресі. На рівні колежа діє проект ПАЕ, що може полегшити фінансування видання (звернетесь з цим питанням до адміністрації колежа). Початкову допомогу можна також одержати з таких

організацій, як наприклад, клуби ЮНЕСКО чи соціально-освітні центри. Крім того, інтерес до такого проекту можуть виявити і різного роду батьківські організації. Зрештою, газету продають і батькам!

ВИПУСК ГАЗЕТИ

Випуск газети, яким би способом її ні друкували - найголовніший момент усього процесу. Можливий будь-який формат: від стінної газети до кишенькових видань, однак, найбільш розповсюджений формат 21 x 29.7 см.

Але пам'ятайте: щоб газета легко читалася, необхідно ретельно продумати макет, тобто форму подачі статей і фотографій, їхнє взаємне розташування на сторінці. Серед різних видів друку можна зустріти досить непогано зроблені, в офсетному друці. Багато мерій, що мають офсетну техніку, погоджуються допомогти віддрукувати шкільну газету. Але є варіанти і скромніші, наприклад, класичні чорнильні копіювальні машини (типу Гештетнер). Звичайний друкований верстат з рухливими свинцевими літерами дає майже магічне відчуття радості, коли сам друк здійснюється самостійно. Типографські верстати "типу Френе", що випускаються Кооперативом світської освіти в Кані, були задумані саме з цією метою. Освоєння техніки типографського друку займає досить багато часу, але так само, як і у випадку великої преси, спостерігається тенденція до зникнення ціни. Залишається лише приватний досвід невеликого числа ентузіастів. Вони будуть стверджувати, що немає нічого краще типографського способу, що це - дійсне мистецтво, і будуть абсолютно праві! Якщо у вашому розпорядженні немає взагалі ніякої друкарської техніки, то виходом з ситуації може стати ксерокопіювання, останнім часом усе більш і більш доступне.⁷

Але на якому б способі ви ні зупинилися, вам необхідно ретельно продумати кошторис і розрахувати собівартість продукції.

⁷ Останнім часом все доступнішим став ризограф. Вартість друку однієї сторінки – не більше 8 копійок. Врешті, при наявності лазерного принтера можна обійтись і без тиражування ... (прим. перекладача)

Варто також згадати і про спеціальні видавничі комп'ютерні програми (для редагування і верстки). В останні роки з'явилися програмні продукти, призначені для розвитку шкільної преси, зокрема, у Квебеку, Канада. У Франції програмний пакет за назвою "Седик-Натан" уже знайшов близько 1500 користувачів; він складається з чотирьох "майстерень", призначених для видання газети: "статті", "малюнки", "монтаж", "шрифти". Майстерня "монтаж", наприклад, дозволяє вибудувати макет газети, виходячи з заданого набору статей. Кожна стаття може бути розміщена в декількох колонках, розподілених між сторінками газети.

ТИРАЖ

Кількість екземплярів буде залежати від потенційного кола читачів, а також від зусиль з рекламування газети. Рекомендую декілька анонсів за кілька днів до виходу. При підрахунку обсягу тиражу не забудьте, що:

- якусь кількість номерів вам доведеться подарувати і поширити безкоштовно;
- необхідно відправити 4 екземпляри в Національну бібліотеку за адресою: 2 rue Vivienne 75084 Paris Cedex 02, а також 2 екземпляри - у регіональну бібліотеку (для цього треба зв'язатися з муніципальною бібліотекою);
- 4 екземпляри варто відправити в чи префектуру супрефектуру, а якщо таких ні, те в мерію;
- крім того, 2 екземпляри направляються в Прокуратуру Республіки або в суд малої інстанції, або, якщо такого ні, у мерію; 8
- кілька екземплярів кожного номера корисно залишити для архіву; надалі це дозволить простежити еволюцію газети, її історію.

⁸ У французів, мабуть, дуже складна система розсилки обов'язкових екземплярів тиражу. В Україні вся ця розсилка не обов'язкова, якщо ваша газета не зареєстрована офіційно. (прим. перекладача)

ПРОДАЖ

І от газета "вийшла". А чи була точно визначена ціна для продажу? Чи будуть покриті витрати на видання? Але встановлюючи ціну, не переборщите: ціна для продажу повинна відповідати фінансовим можливостям читачів; якщо вона буде надто велика, ви ризикуєте відіпхнути покупців. Звичайна ціна одного екземпляра - від 5 до 10 франків. Непогана річ - підписка на вашу газету; але перш, ніж організувати її, треба бути упевненим у тім, що ви зможете строго витримати ритм і належна якість видання. У цьому випадку необхідно строге, добре організоване адміністративне керування і бухгалтерський облік.⁹

ГАЗЕТА І ЗАКОНОДАВСТВО

Не можна сказати, що заповнення різного роду бланків і формулярів приносить комусь задоволення. Велінням долі щороку з'являються сотні газет без офіційної реєстрації і без обов'язкового розсилання в бібліотеки, префектуру і прокуратуру - звичайно ж, ігноруючи всі норми чи навіть, може бути, знущаючись над усім тим, що надмірно регламентовано і бюрократизоване. Ігнорування законів викликає жаль, тим більше що легалізація видання дає чимало переваг.

Умови регламентації наступні. По-перше, номер ISSN. Кожне періодичне видання повинне мати номер ISSN - англійська аббревіатура, що означає "міжнародний стандартизований ідентифікаційний номер". Такий номер дозволяє ідентифікувати газету в усьому світі; віднести її до того чи іншого класифікаційного типу й упорядкувати її збереження; його привласнюють у Національній бібліотеці після одержання екземпляра першого номера газети, на якому буде зроблена позначка: "ISSN привласнена". Адреса Національної бібліотеки: SNEPS, 2 rue Vivienne, 75084 Paris Cedex 02.

⁹ Навіть не думайте продавати вашу газету. По суті, така спроба – звичайнісінький фінансовий злочин. Забудьте про продаж і шукайте інші джерела фінансування. (прим. перекладача)

По-друге, реєстрація в Паритетній комісії газет і публікацій, розташованої за адресою: 69 rue de Varenne, 75007 Paris. Одержання реєстраційного номера в цій комісії дозволяє газеті користатися пільговими поштовими тарифами, деякими податковими пільгами, а також купувати папір по більш низьких цінах. Щоб привласнити реєстраційний номер, комісія перевіряє, чи відповідає газета визначеному набору критеріїв, що стосується змісти ("загальний інтерес", співвідношення між кількістю редакційних матеріалів і рекламою, обсяг якого не повинний перевищувати двох третин від загальної площі видання і т.п.). На першій сторінці газети обов'язково повинне бути зазначена наступне: назва газети, дата випуску, номер випуску, ціна, ім'я відповідальної особи, номер ISSN, реєстраційний номер у Паритетній комісії газет і публікацій. Практично всі шкільні і ліцейські газети виходять, зневажаючи цими формальностями, що веде до маргиналізації детско-юношеской преси. 10

ОФОРМЛЕННЯ І ПОДАЧА МАТЕРІАЛУ

Газета не може існувати без читачів...Робота редакції повинна вибудовуватися навколо головної задачі: залучити й удержати максимально можливу аудиторію. Журналіст - це свого роду чи архітектор режисер інформації. Але так само, як чи архітектор режисер не створюють однакові чи будинки фільми, журналісти, хоча і дотримують деяких загальних правил, усе-таки роблять продукцію, що має своє власне обличчя.

ПЕРША СМУГА

"Що розмістити на початку випуску?", "Чим ми збираємося відкрити номер?" - саме такими питаннями починаються кожен редакційні збори як у друкованій пресі, так і на радіо і телебаченні. Відповіді будуть розрізнятися в залежності від загальної

¹⁰ Те саме і в Україні. Може і помиляюсь, але досі не бачив жодної дитячої газети, яка була б офіційно зареєстрована. (прим. перекладача)

спрямованості видання і від того, як уявляє собі редакція очікування аудиторії. Можна дотримувати різних критеріїв у виборі: дати пріоритет найсвіжішій інформації; вивести на перший план якусь особливо драматичну і яскраву подію; розповісти про рішення адміністрації, влади, що може набути безпосередні наслідки на життя читачів. Заголовок першої смуги має фундаментальне значення: він повинний привернути увагу читача і збудити в нього бажання прочитати статтю. Ілюстрації (фотографії, малюнки) і колір - додаткові елементи, що підсилюють привабливість заголовка.

Отже, перша смуга газети - це її вітрина.

ВЕРСТКА

Закінчивши розробку першої смуги, редакція повинна організувати верстку інших частин газети: матеріали розподіляються по темах (репортажі, поезія, читацька пошта, шкільне життя і т.п.), кожна з яких має постійне місце в газеті, щоб читач міг легко знайти рубрику, що його цікавить. Для кожної сторінки визначається ієрархія: більш значимі матеріали розміщують нагорі, а фотографії, різного роду обрамлення і прикраси, шрифтові сполучення повинні додати всім частинам газети гармонічну форму, приємну для очей.

Кожна стаття також має свою структуру: заголовок, а іноді і додаткові підзаголовки; "шапку", що дає в кілька рядків основний зміст для швидкого ознайомлення; "атаку", тобто першу ударну фразу, покликану здивувати, потрясти, привернути увагу, збудити бажання продовжити читання; вставки, призначення яких - підтримувати інтерес читача, вести його далі; ну і, звичайно, кінцівку - яскраву заключну частину. Очевидно, структура матеріалу буде різною в кожному конкретному випадку: звіт про діяльність ради класу не може бути написаний точно так само, як і репортаж про матч по регбі. Але загальне правило однакове у всіх випадках: інформація повинна бути подана так, щоб збудити бажання придбати газету.

ЖУРНАЛІСТСЬКІ ЖАНРИ І СТИЛЬ

У газеті різна інформація не може бути представлена однаково. У момент написання статті в журналіста є вибір, що схематично зводиться до трьох основних типів подачі інформації: подавати матеріал стиснуто, узагальнено й об'єктивно; супроводжувати матеріал поясненнями; дати свою інтерпретацію, виражаючи лише свою власну думку. Кожний з перерахованих типів подачі матеріалу може бути критерієм для розрізнення журналістських жанрів.

- Якщо інформація подається стисло й об'єктивно, те матеріал приймає вид інформаційного повідомлення, репортажу, чи звіту, можливо, інтерв'ю.

- Якщо інформація супроводжується поясненнями, то мова йде про аналіз, коментар чи журналістське розслідування.

- Якщо інформація буде супроводжуватися оцінками, то журналіст пише, у залежності від ситуації, критичну статтю, редакційну статтю (її звичайно пише керівник газети, головний редактор), замітку (коротеньку статтю, іноді - у рамці, у якій говориться про якусь актуальну подію, часто в гумористичній формі) чи хроніку (статті в рубриці, що регулярно виходить. Її веде одна людина, чи, щонайменше, підписують тим самим іменем). Журналістський стиль походить з тієї ж ідеї, що і стиль рекламний: залучити й утримати увагу читача, наприклад, чи здивувати, розвеселити, розважити його.

Усвідомлення ефективності журналістського стилю, необхідності писати для свого читача - гарний засіб зрозуміти протиріччя преси.

Жак ГОННЕ Преса в школі: формування активної громадянської позиції

Для чого потрібна преса в школі? Щоб відповісти на це питання, насамперед запитасмо себе: а навіщо взагалі потрібна школа? Коли школярі задають питання вчителям, а ті постійно відповідають: "Це не входить у програму", Пригадується вислів Івана Ілліча про те, що школа взагалі не потрібна. В даний момент необхідно, щоб школа могла сприймати питання підростаючого покоління. Основна маса таких питань з'являється після перегляду, прослуховування, прочитання журналістських новин. У хлопців виникають питання, тому що вони слухають і бачать повідомлення про події, що щодня відбуваються у своїй країні і в усьому світі.

І це зовсім не просто, будучи вчителем, обговорювати ті чи інші події громадського життя, тому що при цьому необхідно мати свою чітко виражену позицію. До того ж стосовно новин учителя знаходяться в тій же ситуації, що і самі школярі: і ті, і інші дізнаються про, що відбувається, через засоби масової інформації, і це зобов'язує педагога враховувати найширший спектр проблем і питань, що ставить сучасність. Дізнаючись про події у світі одночасно зі своїми учнями, учитель не має часу ретельно підготуватися й інтерпретувати новини на уроці, але це не означає, що не можна виробити методику роботи в такій ситуації. Будучи на місці вчителя, я надійшов би в такий спосіб: насамперед, я б спробував визначити, де і коли відбувається чи відбувалася дана подія, а потім звернувся б до першоджерел. У такий спосіб; була б розкрита передісторія цієї події, ці пошуки були б розпочаті для того, щоб осмислити його, розібратися в ньому. Це зручний методичний прийом, що, до речі, стосується не тільки роботи з пресою. Відмінність виявляється в тім, що основний час витрачається на роботу з документами, що представляють часто протилежні авторські позиції стосовно одних і тих самих подій. Але в умовах демократії існують позиції різних соціальних шарів і політичних угруповань, свого роду "ідейних сімейств", про існування яких необхідно знати і до яких необхідно ставитися з належною повагою. Щоб робота дійсно була цікавою, у будь-якій педагогічній ситуації варто брати до уваги ту манеру, у якій кожен такий шар, кожне таке угруповання

виражає свій підхід до розглянутої проблеми, і враховувати цю взаємодію. Чином існує значне число варіантів у трактування інформації. Цей напрямок для нас найбільш важливий: він йде від дорослого до дитини. Але інформація може рухатися й у протилежному напрямку. І обидва ці аспекти нероздільні. Наприклад, у місті Сарла один учитель вивісив у класі спеціальну дошку, куди його учні 6-7 років щоранку повинні були записувати інформацію, що, на їхній погляд, є найважливішою. І от один раз на дошці з'явилися поруч дві замітки, перша: "Сьогодні у Францію приїжджає Папа Римський", а під нею: "У чотирьох хлопців нашого класу випали зуби." Для нас, дорослих, друга замітка абсолютно неінформативна, а для дітей - хіба вона не має значення?

Занадто глибока в школі звичка відсторонятися від усього багатства тих подій, подій, якими живуть і які приносять у школу діти. І викликає велику стурбованість те суспільство, що відстороняється від дітей, як утім, і від своїх більш старших співгромадян - воно стає катастрофічно обмеженим! Адже будь-яка інформація - це багатство, це те, що обумовлює прогрес. Побічним наслідком роботи з інформацією може бути зміна, еволюція шкільних дисциплін.

Створення шкільної газети дозволяє установити більш тісні мікросоціальні зв'язки усередині школи. Однак будь-яка і тим більше шкільна газета, може іноді і дратувати. Уявіть собі, що підлітки критикують шкільну їдальню. Перша реакція директора школи - зайняти оборонну позицію. Але підлітки можуть не просто критикувати, але і внести свої пропозиції для рішення проблеми. Подібний випадок відбувся в одному з ліцеїв Ніцци, де хлопці задалися питанням, чому в червні їм дають апельсини, що з лютого зберігалися в холодильнику, у той час як у цю пору року в їхній місцевості вони могли б отримати чудові свіжі фрукти.

Отже, преса в школі грає ту ж роль обміну думками, дебатів, що і преса в суспільстві. Але крім того, вона виконує також і освітню функцію, тому що змушує змагатися між собою два різних "засоби інформації": вчителів і пресу. Її ціль - дати в руки

підростаючого покоління засіб, що дозволяє визначити своє місце в оточуючому світі, пізнати самих себе, виробити необхідні навички - наприклад, визначити, ким підписана стаття, як вона написана, як інтерпретована інформація, кому належить газета і т.п. Ці дії дозволяють скласти власну думку, вони ж забезпечують і розмаїтість думок. Звідси породжується переконаність, що і справді можна брати повноцінну участь як у житті суспільства, так і в житті школи.

В двадцяті роки Януш Корчак написав роботу, озаглавлену "Про шкільну газету". На відміну від Френе, що надавав великого значення друкарні і поширенню ідей, Корчак пояснює свою пристрась до шкільної газети самим процесом її створення: насамперед його цікавить, хто відбирає статті для публікації, чому, на якій підставі. Можливо, статті доповнюють одна одну своїми підходами. Розмаїтість статей допомагає організувати діяльність у демократичній формі, навіть якщо це і не так просто. Головне - кожний бере участь у досягненні поставлених цілей. Успіх буде полягати в тім, що виробиться активна громадянська позиція.

Дійсна суспільна проблема виникає тоді, коли спостерігається реакція типу: "У всіх газетах говорять те саме" чи "Мені нема чого йти голосувати", і як наслідок, виникає відхід від реальності, втрата інтересу до громадського життя.

Розуміти інформацію і брати участь у процесі створення інформації - два взаємодоповнюючих аспекти. І те, і інше вимагає уміння інтерпретувати подію, повідомлення, тобто освоєння процесу обробки інформації. Зміст і форма тут взаємозалежні.

Учителі повинні усвідомити ту відповідальність, що вони несуть, маючи справу з інформацією - усі нюанси. Усі тонкощі повинні бути враховані. Розглянемо приклад: якісь події відбуваються в Зімбабве. Задаються питання, можна зібрати спеціальне досьє за матеріалами преси - воно складається з повідомлень, отриманих з різних джерел

інформації (друкована преса, радіо, телебачення, телекс, інформаційні агентства). За допомогою такої добірки можна розглянути різні грані інформації. Через якийсь час, скажемо, через тиждень можна знайти нові нюанси в подачі інформації. Цікаво стежити за розвитком подій, дотримуючи, однак, деяку дистанцію і по можливості утримуючи в увазі вся розмаїтість підходів. У випадку з Зімбабве можна впевнено сказати, що інформація про подію буде носити менш полемічний характер, ніж якби обговорювалися які-небудь соціальні явища у своїй країні.

Таким чином, ми швидко прийшли до питання про те, до якої міри варто втручатися в обговорення вітчизняних подій. Це може бути сприйнято як виклик: чи може школа дозволити собі обговорювати соціально-політичні новини? Так, відповімо ми, але обережно, особливими методами і з визначеними гарантіями. ¹¹Мені здається, принципово неможливо не звертатися до подій, що відбуваються у своїй країні. Інакше взагалі заперечується життя. Тим, хто твердить, що основна задача школи - викладати класику, я б відповів: читати класичну літературу - значить цікавитися сьогодишнім життям, сучасністю. Розрив з нею був би штучним. Учитель намагається дати учням усе, прекрасно усвідомлюючи при цьому, що в них завжди знайдуться питання, над якими вони раніш ніколи не замислювалися. Така гра сприяє розвитку не тільки учня, але і самого вчителя. Вони - у рівному положенні, вони партнери.

Якщо я написав твір, показав учителю, а той просто виправив мої помилки і поставив оцінку, то я покладу свою роботу в портфель і з жалюгідним виглядом іду. Але якщо я знаю, що написане мною буде розмножено в п'ятистах екземплярах і поширено, проблема повертається іншою стороною: я попрошу вчителя пояснити мені мої помилки, порадити в плані вибору формулювань, синтаксису. Це зовсім новий тип взаємин. Навчання в умовах відповідальності за опубліковане слово - аспект фундаментальний.

¹¹ Тут з Гонне я не погоджуюся. Ті самі згадані події в Зімбабве тому то й не викликають такої зацікавленості, що вони відбуваються десь дуже далеко і майже не впливають на повсякденне життя. А от події в рідній країні мають величезний вплив на моє теперішнє і майбутнє життя. Тому то і в суспільстві, і в пресі варто приділяти особливу увагу як інформативним, так і полемічним (з різних точок зору, доручивши різним авторам) статтям про актуальні події нв Батьківщині. (прим. перекладача)

Наведу такий приклад. У пригороді Гренобля кілька років тому назад один учитель початкових класів організував випуск невеликої шкільної газети. Один раз один з учнів написав статтю про один бурлаку з цього містечка, стаття досить злу, але в той же час не позбавлену гумору. Але коли її вирішили опублікувати в газеті, один із хлопців сказав: "Обережно! Ми випускаємо 200 екземплярів, стаття всюди будуть читати, і він, може бути, прочитає її, а потім його мати теж живе в нашому місті, воно теж може прочитати... Хіба немає чого-небудь іншого, про що можна було б написати?" Діти вирішили її не публікувати. І це зовсім інша справа, ніж теоретичні міркування з приводу консенсусу.

Але до яких меж я можу брати на себе відповідальність за свої думки? Зрештою, існують такі речі, які можна обговорити з ким-небудь на пари, але чи варто говорити про ці речі привселюдно? Якщо я говорю перед мікрофоном, це означає, що я зобов'язаний відповідати за свої слова. І якщо сьогодні ввечері я усвідомлюю небезпеку і ризик наслідків за сказане, тим гірше буде для мене, я маю точно знати, чи дозволять мені відвертість.

І саме з цієї причини шкільна самодіяльна преса і робота з "дорослою" пресою цілком взаємозалежні, у протилежному випадку все це - не більш ніж звичайна розумова робота, абстрактні знання без виходу в соціальний вимір, без виховання громадянина. Часто сам факт знайомства і роботи з дорослою пресою приводить хлопців до думки про створення власної газети, і навпаки, школярі, що видають свою газету, часто намагаються осягти дорослу пресу. Результат - усвідомлення своєї активної позиції стосовно преси, громадянська активність у найближчому соціальному оточенні.

Литература

Жак Гонне. Школьные и лицейские газеты. Общая редакция и вступительная статья А.В.Шарикова. Перевод с французского: А.В.Шарикова и Г.В.Шариковой

М.: ЮНПРЕСС, 2000. -200 с.

Література

1. Арбеніна В. Л., Волянська О. В., Зінчина О. Б., Куряча М. А., Ніколаєвська А. М. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна / Людмила Георгіївна Сокурянська (ред.). — Х., 2000. — 206с.
2. Ахтамзян, Н. Учнівське самоврядування в Німеччині // Шкільний світ. - 2005.- №42. - С.23-24.
3. Байрамова М. Технології учнівського самоврядування // Директор школи. – 2003. – №15. – С.14-15; № 16. – С.11-12.
4. Байрамова М. Технології учнівського самоврядування // Завуч. – 2004. – №11. – С.4-12.
5. Бачинська Є.М. Організація учнівського самоврядування в закладах освіти Київської області: Навч.-метод. посіб. / Київський обласний ін-т післядипломної освіти педагогічних кадрів. — Біла Церква : КОПОПК, 2002. — 90с. К 371 Б 32
6. Бережний, С., Тарновська А. , Бережна Г. Знаємо, можемо, хочемо : досвід організації самоврядування в Першій українській гімназії м. Миколаєва // Освіта. - 2003. - №58 (17-24 грудня). - С.4-7.
7. Березіна Н. О., Вінда О. В., Галябарник М. М., Дем'янюк Т. Д., Кириленко С. В. Запрошуємо до діалогу: Посібник для підлітків 11-14 років:За проектом "Діалог" / АПН України; Науково-методичний центр середньої освіти; Всеукраїнська благодійна організація "Громадська Рада з соціальних проблем розвитку підростаючого покоління". — К. : Богдана, 2003. — 126с.
8. Бірюк, О. Дайте учням ініціативу! : шкільний конкурс учнівського самоврядування // Директор школи (Шкільний світ). - 2006. - №2. - С. 20-21.
9. Бісик Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування культури міжособистісних взаємин старших підлітків: Метод. посібник / М.В. Левківський (ред.). — Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І.Франка, 2005. — 92с.

10. Бобрицька В. І. Учнівське самоврядування як засіб підвищення ефективності виховання особистості школяра (на основі спадщини А.С.Макаренка): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / АПН України; Інститут педагогіки. — К., 1996. — 25с.
11. Божко І.Г. Організація дитячого самоврядування в школі // Позакласний час. — 2000. — №18. — С.35-63.
12. Борисова, А. Школа Лидера // Воспитательная работа в школе : Деловой журнал заместителя директора по воспитательной работе. - 2007. - N 4. - С. 69-83.
13. Борисова, Г. Адміністративна модель учнівського самоврядування // Відкритий урок : Розробки, технології, досвід. Науково-методичний журнал. - 2008. - N 1. - С. 69-71.
14. Боришевський М.Й. Виховання самоконтролю в поведінці учнів початкових класів.- К.: Рад. школа, 1980.- 143 с.
15. Бочкарев В.И. Директору школы о самоуправлении. — М.: Владос, 2001.
16. Брит, Л. Взаємозв'язок між структурами самоврядування // Позакласний час. - 2005. - № 15-16. - С.53-55.
17. Брит, Л. Взаємозв'язок між структурами самоврядування // Позакласний час. - 2005. - № 15-16. - С.53-55.
18. Букшина Т., Черняєва Г. Самоврядування в навчальних закладах. Рекомендаційний список літератури // Освіта України. — 8 березня 2000. — №10. — С.11.
19. Валеева, Р. Совет и сейм-организующие и законодательные органы самоуправления // Воспитательная работа в школе : Деловой журнал заместителя директора по воспитательной работе. - 2004. - N1. - С. 105-106.
20. Валькова, Т. Введення колективного самоврядування в початкових класах // Початкова освіта (Шкільний світ). - К. : Вид. дім "Шкільний світ", 2007. - N 5. - С. 14-16.
21. Варивончик Денис. Здорові діти - здорова планета : Учнівське самоврядування: адреса досвіду - столиця / Варивончик Денис, Кальченко Андрій, Васильєв Геннадій // Освіта. - 2003.- 5-12 лют. - С.4-5.
22. Верещагіна, В. В. Модель системи життєзабезпечення школярів // Виховна робота в школі. - 2005. - № 10. - С.34-36.

23. Виховна функція органів студентського самоврядування / Р.В. Сопівник // Пробл. історії України: факти, судження, пошуки: Зб. наук. пр. — 2003. — N Спец. вип. 1, ч. 2. — С. 168-173. Вісник Черкаського університету / Ред.: І.І. Кукурудза. — Черкаси, 2002. — 154 с.
24. Вілянська, Н. День менеджера // Завуч (Шкільний світ). - 2005. - №30. - С.8-12.
25. Вілянська, Н. День менеджера [Текст] / Н. Вілянська // Завуч (Шкільний світ). - 2005. - №30. - С.8-12.
26. Вчимося демократії: учнівське самоврядування в школі // Шкільний світ : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2007. - № 40. - С. 22-24.
27. Высоцкий, В. Проблемы ученического самоуправления в школе // Воспитание школьников : Научно-методический журнал. - 2007. - N 4. - С. 61-64. . - ISSN 0130-0776
28. Гах , О. Учнівська республіка діє : самоврядування у школі // Позакласний час. - 2004. - №21-22. - С.56-58.
29. Гах , О. Учнівська республіка діє! / О. Гах // Директор школи (Шкільний світ). - 2004. - №2. - С.20-23.
30. Гордин, Л. Ю. Организация классного коллектива : методический материал / Л.Ю. Гордин. - М. : Просвещение, 1984. - 175 с. - (Б-ка классного руководителя). - (в пер.) : 2.68 грн.
31. Григорьев Д.В. Развитие школьного самоуправления и соуправления педагогов, детей, родителей // Научно-методический журнал заместителя директора школы по воспитательной работе. – 2005. – №5. – С.20-24.
32. Гриза, Л. Вічний двигун : проблеми організації учнівського самоврядування // Управління освітою. - 2006. - № 21. - С. 25-27.
33. Гуманізація взаємин учителів і старшокласників у позаурочній роботі загальноосвітньої школи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.О. Мазуріна; Ін-т пробл. виховання. — К., 1999. — 17 с.
34. Данилів, І. І. Структура учнівського парламенту // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 44.

35. Демократизація шкільного життя : досвід // Сільська школа України. - 2005. - № 4. - С.3-18.
36. Дерев'янку Н. П. Теоретичні засади формування громадянської культури учнів загальноосвітньої школи: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Науково-дослідний центр "Педагогіка і психологія вищої школи" Ін-ту вищих освіти АПН України і Прикарпатського ун-ту ім. Василя Стефаника. — Івано-Франківськ, 2003. — 211 арк
37. Дернова, Л. В. Основное содержание деятельности всех органов ученического самоуправления в школе // Завуч для администрации школ : Научно-практический журнал. - М. : Пед. поиск, 2007. - N 3. - С. 48-53.
38. Детская самоорганизация в сельской школе. Из практики мест. Сб. статей. Под ред. А.М.Гельмонта и А.Н.Дурикина. М., "Работники просвещения", 1927. 26 с. 372/3.2. Д 38
39. Дик Н.Ф. Ученическое самоуправление в общеобразовательном учреждении. Книга современного руководителя / Н.Ф. Дик. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 288 с.
40. Директивний лист НКО та ЦБ КДР про дитяче самоврядування в школах. Б.м. Радянська школа, 1931, 8 с. Наркомпрос УСРР. 372/3 Д 47
41. Дитяче самоврядування // Виховна робота в школі (Управл. осв.). – 2005. – №10. – С.32-34.
42. Дитячий парламент: досвід організації учнівського самоуправління // Позакласний час. - 2004. - №21-22. - С.50-52.
43. Дольна І.О. Виховати людину: З досвіду роботи класного керівника. Самоврядування // Виховна робота в школі. – Вересень 2005. – №15. – С.15-29.
44. Доновський С. Самоврядування у школі // Шкільний світ. – 2004. – №35. – С.7-10.
45. Доновський, С. Самоврядування у школі // Шкільний світ. - 2004. - №35. - С.7-10.
46. Дядюк Т. Принципи організації самоврядування // Завуч. – 2006. – №1. – С.9-10.

47. Елина, О. В Студенческое самоуправление // Профессиональное образование. - 2005. - №4. - С. 28-29.
48. Забута Т. В. Дитяче самоврядування в педагогічній спадщині Януша Корчака: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. — О., 1997. — 18с.
49. Забута Тамара Василівна. Дитяче самоврядування в педагогічній спадщині Януша Корчака: Дис...канд. пед. наук: 13.00.01 / Рівненський економіко- гуманітарний ін-т. — Рівне, 1997. — 222л.
50. Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Р.В. Сопівник; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ, 2004. — 20 с.
51. Иванов В.Д. Самодеятельность, самостоятельность, самоуправление.- М., 1991.- 128 с.
52. Инструктивное письмо о школьном ученическом самоуправлении сл}. ГИЗ, 1923, 32 с.
53. Иорданский Н.Н. Самоуправление в сельской школе. М., Работники просвещения, 1924. – 31 с.
54. Иорданский Н.Н. Самоуправление в сельской школе. М., Работники просвещения, 1924. 31 с.
55. Юва В. Ю., Люріна Т. І. Формування громадянської культури особистості: Навч.-метод. посібник / Управління освіти і науки Хмельницької обласної держ. адміністрації; Хмельницький обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти. — Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. — 172с.
56. Карпенко С. И. Ученическое самоуправление как средство формирования социальной активности школьников : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Ставрополь, 2005 198 с.

57. Кашина М. В. Студенческое самоуправление - школа демократии // Профессиональное образование. - 2005. - №9. - С. 33.
58. Кияшко Л. А. Формирование толерантных взаимоотношений подростков разных национальностей и беженцев проживающих в Украине: Метод. пособие. — К., 2002. — 94с.
59. Ковганич Г. Оржеховська, В. Учнівське самоврядування- один із шляхів самореалізації особистості // Педагогічна газета. - 2005. - № 9(вересень). - С.4-5.
60. Козинський Е.П. Учнівське самоврядування в класному колективі // Виховна робота в школі (Управл. осв.). – 2005. – №5. – С.37-38.
61. Колб О. Г. Примірне положення про студентське самоврядування у вищому навчальному закладі України: Метод. рек. з курсу "Конституційне право України" для студ. юрид. ф-тів. — Луцьк : Видавництво "Волинська обласна друкарня", 2001. — 20с.
62. Комарова, П. Учнівське самоврядування - крок за кроком // Завуч. - 2002.- 34. - С.6-8.
63. Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні: Прогр. та матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 1 лют. 2002 р. / Ред.: В.І. Астахова; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т", Нар. укр. акад.. — Х., 2002. — 205 с.
64. Корольов, В. Розбудова учнівського самоврядування // Завуч (Шкільний світ). - 2005. - №11. - С.7-9.
65. Корольов, В. Розбудова учнівського самоврядування // Завуч. - 2005.- №11. - С.7-9.
66. Коротов, В. М. Самоуправление школьников / В. М. Коротов. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Просвещение, 1976. - 175 с.
67. Коротов, В. М. Самоуправление школьников. - 3-е изд., перераб. и доп. - М. : Просвещение, 1981. - 208 с. - (в пер.) : 2.93 грн.
68. Коротов, В. М. Самоуправление школьников. - 3-е изд., перераб. и доп. - М. : Просвещение, 1981. - 208 с.

69. Кравець Р.В. Організація учнівського самоврядування в сучасній школі // Позакласний час. – 2001. – №22. – С.2-3.
70. Красін, С. Учніське самоврядування: соціально-психологічний аспект // Соціальний педагог (Шкільний світ). - 2007. - N 4. - С. 47-63.
71. Крылова Ната. «Школьное самоуправление. Перед выбором пути», Журнал «Народное образование» № 5, 2002.
72. Крылова, Н. Британия-страна советов (школьных) // Підручник для Директора : Журнал управлінської компетентності. - 2004. - N7/8. - С. 28-37.
73. Купоросова, О. Тебе половина - и мне половина : ответственность за управление школой можно разделить с учениками // Управление школой. - 2004. - №48. - С.13-16.
74. Куса, Т. Цікаве шкільне життя: тематичне засідання учнівської ради // Шкільний світ : Всеукраїнська газета для вчителів. - Київ : Редакція газети "Шкільний світ", 2007. - № 8. - С. 18-20.
75. Кухар В.Л. Модель учнівського самоврядування // Управління освітою (Основа). – 2004. – №1. – С.2-10.
76. Кухар, В. Модель учнівського самоврядування // Управління школою. - 2004. - №1. - С.2-10.
77. Куца, С., Заболотна В. Прагнути до гармонії і краси [Текст] // Сільська школа України. - 2006. - №16-18. - С.42-49.
78. Куча, С. Школа для майбутніх лідерів // Шкільний світ. - 2006. - № 8. - С.20-22.
79. Л. Васильківська. Креативно про перфект: метод. матеріал / упоряд. - К. : Вид. дім "Шкіл. світ" : Вид. Л. Галіцина, 2006. - 120 с. - (Б-ка "Шкільного світу"). -
80. Лебедева, С. Тарасов С. Организация детского самоуправления в гимназии // Практика административной работы в школе. - 2003. - N7. - С. 68-71.
81. Левин П. Школьное самоуправление // Народное образование. – 2005. – №2. – С.170-178.

82. Левин, Я. Школьное самоуправление // Народное образование : Общественно-педагогический журнал. - 2005. - №2. - С. 170-176.
83. Левин, Я. Школьное самоуправление // «Народное образование» № 2, 2005.
84. Литвиненко, О. С. Організація діяльності обласної дитячої громадянської організації "Лугарі" // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 16-18.
85. Литвиненко, О. С. Організація діяльності обласної дитячої громадянської організації "Лугарі" // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 16-18.
86. Лівандовська Л., Кушева Н. Учнівське самоврядування – шлях до самореалізації // Шкільний світ. – 2004. – №7. – С.6-14.
87. Лозинський, Е. П. Організація учнівського колективу // Позакласний час. - 2006. - №15-16. - С.67.
88. Лозинський, Е. Учнівське самоврядування в класному колективі // Директор школи Україна : Науково-методичний журнал. - 2007. - № 6. - С. 58-60.
89. Лопухівська А. Учнівське самоврядування: участь та співучасть // Завуч (Шк. світ). – 2004. – №11. – Вкладка.
90. Лопухівська, А. Учнівське самоврядування - форма громадянської освіти // Завуч. - 2001.- 1. - С.3-4.
91. Лутошкин А.Н. Как вести за собой: Старшеклассникам об основах организаторской работы. – М.: Просвещение, 1986. – 208 с.
92. Львова, Ю. Л. Виховання творчих здібностей учнів у літературному гуртку : методический материал /. - К. : Радянська школа, 1962. - 103 с. - 0.78 грн.
93. Мазуркевич, О. К. Учнівське самоврядування // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 45.
94. Макарова, О. Учнівське самоврядування як засіб підвищення ефективності виховання особистості школяра : Громадянська освіта // Директор школи. - 2000.- 18. - С.12-14.
95. Макіяшик, І. В. Держава Веселкова : модель учнівського самоврядування / // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 35-39

96. Макіяшик, І. В. Держава Веселкова: модель учнівського самоврядування // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 35-39
97. Манухін, В. Органи самоврядування у школі // Підручник для Директора : Журнал управлінської компетентності. - К. : Плянди, 2007. - N 3. - С. 37-50.
98. Манухін, В. Самоврядування в школі // Підручник для Директора : Журнал управлінської компетентності. - К. : Плянди, 2007. - N 2. - С. 20-42.
99. Меморандум про наміри щодо співпраці та взаєморозуміння між Всеукраїнською Радою старшокласників, Всеукраїнською Радою учнівського самоврядування професійно-технічних навчальних закладів і Всеукраїнською студентською радою: від 29 жовтня 2007 року // Освіта. - 2007. - № 45. - С. 3.
100. Мехонцева, Д. Развитие школьного самоуправления и управления // Воспитательная работа в школе : Деловой журнал заместителя директора по воспитательной работе. - 2003. - №6. - С. 17-20.
101. Минюк, О. Гімназійне самоврядування // Завуч (Шкільний світ). - 2007. - Том , N 13. - 15-17. (вкладка)
102. Мистецтво шкільного самоврядування / М... Мосієнко (ред.рада), М. Голубенко (упоряд.). — К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. — 120с.
103. Мистецтво шкільного самоврядування // Упоряд. М.Голубенко. – К.: Ред. загальнопед. газет, 2004. – 120с.
104. Міллер, І. Самовираження дитини // Завуч (Шкільний світ). - 2007. - №2 . - С. 16-18.
105. Модель ученического самоуправления. Структура и содержание работы школьной Думы и ученических организаций "Земляне" (1-4 класс), "Россияне" (5-11 класс) / Под редакцией З.Г. Кононовича, Г.В. Дудецкой - Воронеж, 2005. с. 96.
106. Моисеев Александр Школьные управляющие советы: первые итоги эксперимента // «Народное образование» № 1, 2006.

107. Н. Асташова, Т. Карбанович Ученическое самоуправление - демократическая ценность нашего образования // Народное образование : Общественно-педагогический журнал. - 2007. - N 7. - С. 86-91.

108. Набока Б. С. Розвиток ідей про учнівське самоврядування у вітчизняній педагогічній теорії та практиці: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. — К., 2000. — 195 арк

109. Набока Б.С. Актуальність ідей В.О. Сухомлинського в реалізації технологічних нововведень у роботі сучасної школи // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох” та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність” / За загальною редакцією академіка АПН України О.Я. Савченко/. - Київ - Кіровоград: Міністерство освіти України, АПН України. - 1999. - С.113-115.

110. Набока Б.С. Боротьба за демократизацію школи наприкінці ХІХ - початку ХХ століття в Україні // Історія в школі. - 1998. - №9. - С.10-13.

111. Набока Б.С. Демократичні виміри розвитку учнівського самоврядування в контексті соціально-педагогічних проблем // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Збірник наукових праць Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Випуск 21. - 2000. - С.81-83.

112. Набока Б.С. З досвіду творчого застосування ідей А.Макаренка і В.Сухомлинського по формуванню шкільного колективу, організації учнівського самоврядування // Тези доповідей Республіканської науково-практичної конференції “Проблеми формування всебічно розвинутої особистості в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського та практиці роботи сучасної школи”. - Міністерство народної освіти УРСР, Кіровоград. - 1983. - С.10-11.

113. Набока Б.С. Інформаційно-технологічні нововведення і гуманізація навчально-виховного процесу в школі // Шлях освіти.- 1999. - №3. - С.36-38.

114. Набока Б.С. Перспективи розвитку самоврядування в українській школі // Позакласний час. – 2001. – №22. – С.4-11.

115. Набока Б.С. Творче використання ідей В.О.Сухомлинського в управлінні сучасної школи// Тези доповідей Республіканської науково-практичної конференції “Ідеї формування гармонійно розвинутої особистості в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського та їх творча реалізація в умовах перебудови загальноосвітньої школи”. - Міністерство народної освіти УРСР, Кіровоград. - 1988. - С.254-256.
116. Набока Б.С. Шкільна комп'ютерна газета як фактор розвитку учнівського самоврядування // Комп'ютер у школі та сім'ї. - 1998. - №1. - С.36-37.
117. Нестеренко Л. Учнівське самоврядування: історичний екскурс, функції, стратегії // Директор школи. – 1999. – №20.
118. Нечаев, М. П. Методика создания и развития системы школьного самоуправления // Методист : Научно-методический журнал. - 2006. - N4. - С. 29-33.
119. Нечаев, М. Положение о Совете обучающихся // Практика административной работы в школе. - 2005. - N2. - С. 4.
120. Нечаев, М. Управление развитием системы школьного самоуправления / М. Нечаев // Воспитание школьников : Научно-методический журнал. - 2007. - N 8. - С. 2-9. . - ISSN 0130-0776
121. Новикова Л. И. Самоуправление в школьном коллективе. – М.: Знание, 1988. – 213 с.
122. Новосельская, А. Студенческое самоуправление в колледже // Среднее профессиональное образование : Ежемесячный теоретический и научно- методический журнал. - 2005. - N8. - С. 18-19.
123. Олійник, І. А. Програма формування особистості учнів гімназії № 9 на засадах і традиціях козацько-лицарського виховання самодіяльності учнівської організації "Молода Січ" // Виховна робота в школі. - 2007. - № 1. - С. 30-34.
124. Олійник, О. Наша школа - школа життя // Шкільний світ : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2007. - № 36. - С. 11-12.
125. Организация работы школьных ученических комитетов // Практика административной работы в школе. - 2004. - N6. - С. 58-66.

126. Организация ученического самоуправления. // «Классный руководитель» № 8, 2006.
127. Організація дитячого самоврядування у школі : [Добірка статей] // Позакласний час. - 2000.- 18. - С.34-57.
128. Організація самоврядування в школі // Управління школою. - 2004. - №1. - С.11-19.
129. Оржеховська В., Ковганич Г. Педагогічні роздуми про учнівське самоврядування // Педагогічна газета. – 2005. – №6. – С.6.
130. Оржеховська, В Ковганич Г. Учнівське самоврядування- один із шляхів самореалізації особистості // Педагогічна газета. - 2005. - № 9 (вересень). - С.4-5.
131. От самоорганизации к самоуправлению в школе. Хрестоматийный сборник. Под ред. Н.Н.. Иорданского. М.-Л., Московское акционерное издательское общество, 1926, 95 с.
132. Пархомец, І. О. Технологія колективного творчого виховання // Виховна робота в школі. - 2005. - № 12. - С.14-15.
133. Перехейда, О. Учнівське самоврядування в гімназії "Ерудит" / О. Перехейда // Директор школи (Шкільний світ). - 2008. - N 2/4. - С. 77-93.
134. Петренко, К. Я сам !: Ще раз про учнівське самоврядування Економіко-правового ліцею // Шкільний світ. - 2006. - № 41. - С. 16-17.
135. Підліток: як йому допомогти / Т. Гончаренко (упоряд.). — К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. — 120с.
136. Попіль, Г. Гімназійний парламент [Текст] / Г. Попіль // Сільська школа України. - 2005. - № 11. - С.13-17
137. Попухівська, А. Участь та співучасть // Завуч (Шкільний світ). - 2004. - №11. - С.1-3.(вкладка)
138. Поташник, М. Почему в российских школах нет самоуправления: серьезная игра или игра в серьезность? // Народное образование : Общественно-педагогический журнал. - 2004. - N1. - С. 101-106.

139. Потопа Катерина Леонідівна. Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2006. — 21с.

140. Прибиловська Н.В. Організація учнівського самоврядування // Виховна робота в школі (Управл. осв.). — 2006. — №6. — С.34-44.

141. Приходько Н.И. Педагогические основы ученического самоуправления. Кн. для учителя. — М.: Просвещение, 1990 (1991). — 124 с. 372/3.2 П-77

142. Про хід організаційних заходів щодо відновлення роботи міської організації учнівського самоврядування // Обдарована дитина : Науково-практичний освітньо-популярний журнал. - 2007. - N 4. - С. 12-14.

143. Проблема формування організаторських умінь майбутніх учителів засобами самоврядування / І.Г. Григор'єва // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. — 2004. — N 19. — С. 100-104.

144. Прутченков А.С. Всероссийский конкурс моделей ученического самоуправления образовательных учреждений // Методист. — 2006. — №1. — С.28-31.

145. Прутченков А.С., Новикова Т.Г. Школьный город как модель ученического самоуправления // Методист. — 2006. — №2. — С.21-25. 24. Розвиток учнівського самоврядування – важливий чинник удосконалення навчально-виховної роботи школи // Рабченко Т.С. Внутрішкільне управління: Практичний посібник. — К.: Рута, 2000. — С.78-89.

146. Прутченков, А. С. Бизнес-игра - модель ученического самоуправления // Методист : Научно-методический журнал. - 2006. - N4. - С. 23-28.

147. Прутченков, А. С. Новикова Т.Г. "Недели самоуправления" - деловая игра-конкурс // Методист : Научно-методический журнал. - 2006. - N5. - С. 22-30.

148. Прутченков, А. С. Новикова Т.Г. Демократическая республика "ЭКОС" // Методист : Научно-методический журнал. - 2006. - N3. - С. 28-33.

149. Прутченков, А. С. Новикова Т.Г. Школьный город как модель ученического самоуправления // Методист : Научно-методический журнал. - 2006. - N2. - С. 21-25.

150. Равіч Д. Що таке демократія і як її навчати в школах? Варшава, 1994. – 15 с.
151. Ремез, Н. Д. Секрети самоврядування в Рішельєвському ліцеї // Виховна робота в школі. - 2005. - № 10. - С.32-33.
152. Рихлик, Т. З досвіду роботи учнівського самоврядування "Мірмекс" Димерської гімназії // Світло. - 2003. - N2. - С.85-86.
153. Рогаткин, Д. Службы примирения в системе школьного самоуправления // Воспитательная работа в школе : Деловой журнал заместителя директора по воспитательной работе. - 2005. - N4. - С. 51-56.
154. Рогаткин, Д. Службы примирения в системе школьного самоуправления // Народное образование : Общественно-педагогический журнал. - 2005. - N9. - С. 173-177.
155. Рогаткин, Д. Что может школьное самоуправление? // Воспитательная работа в школе : Деловой журнал заместителя директора по воспитательной работе. - 2005. - N3. - С. 45-66.
156. Родионов, А. Г. Гражданское становление личности через модель школьного самоуправления // Завуч для администрации школ : Научно-практический журнал. - М. : Пед. поиск, 2007. - N 3. - С. 47-48.
157. Роль куратора в організації роботи учнівського самоврядування класу // Рідна школа : Науково-педагогічний журнал. - 2007. - N 10. - С. 25-26. . - ISSN 0131-6788
158. Романова, Л. М., Ю.А. Посмітна Роль шкільного самоврядування у громадянському вихованні учнів // Виховна робота в школі. - 2005. - № 11. - С.30-33.
159. Рубинштейн М.М. Социально-правовые представления и самоуправление у детей. М., Право и жизнь, 1925. 183 с. Р.82 370.
160. Руднев Е.А. Возможна ли самоуправляемая школа? // Школьные технологии. – 2005. – №1. – С.60-63.
161. Руднев, Е. А. Возможна ли самоуправляемая школа? // Школьные технологии : Научно-практический журнал школьного технолога. - 2005. - N1. - С. 60-63.
162. Рыбина, И. Ученическое самоуправление - средство социализации учащихся // Профессиональное образование. - 2004. - N3. - С. 15.

163. Рыжикова, С. Н. Развитие идей о новых методах управления и самоорганизации [Текст] / С.Н. Рыжикова // Среднее профессиональное образование : Ежемесячный теоретический и научно- методический журнал. - 2004. - N12. - С. 41-43
164. Рябошук, А. С. Детская республика: школьное самоуправление // Позакласний час : Часопис. - 2007. - N 9. - С. 113-114.
165. Сабітова, К. О. Роль самоврядування у формуванні особистості учня // Обдарована дитина : Науково-практичний освітньо-популярний журнал. - 2005. - N3. - С. 33-34.
166. Саламан Т. Учнівське самоврядування // Директор школи. – 2001. – №38. – С.7-10.
167. Самоврядування дітей, а не для дітей : Досвід Першої української гімназії м.Миколаєва // Завуч. - 2003.- 12. - Вкл.- С.1-16.
168. Самоорганизация детей в школе первой ступени и семилетке. Методическое письмо. М., Работники просвещения, 1927, 64 с.
169. Самоуправление в школе / сост В.В. Вевуло, - ск, ИООО «Красино-Принт», 2002. – 128 с. К Ф1 371.5 С 17
170. Самоуправление в школьном коллективе //Сергеева В.П. Классный руководитель в современной школе: Практическое пособие. – 4-е изд., дополн. – М.: ЦГЛ, 2002. – С.37-44.
171. Самоуправление учащихся. Сб. статей под ред В.А.Самсонова. Л., Начатки знаний, 1925. 157 с. 371/32 С-17
172. Сахневич І.Д. Самоврядування як фактор громадянського самовизначення // Світ виховання. – №6 (7). – С.20.
173. Сбитнева, В. Б. Возможности методики социального проектирования в формировании лидерской позиции подростков // Внешкольник : Информационно-методический журнал. - Красногорск : Красногорская типография, 2006. - N 12. - С. 17-19.

174. Сергієнко, В. Учніське самоврядування - запорука ефективної роботи школи // Світ виховання. - Київ : Інститут проблем виховання АПН України : Науково-методичний центр середньої освіти, 2006. - N 5. - С. 33-37.
175. Сірачева Г. Коштовний скарб тобі на долю випав : учнівське самоврядування. // Освіта. - 2004. - №5-6 (28січня-4лютого). - С.4-5.
176. Скорук, М. В. Шкільна козацька республіка як демократична модель функціонування національної школи // Виховна робота в школі (Основа) : Науково-методичний журнал. - 2007. - N 4. - С. 34-38.
177. Спасская К. Самоуправление учащихся, Задруга, 1919.
178. Спекторенко, О. Цимбалюк Л. Організація учнівського самоврядування в школі // Школа (Шкільний світ) : Інформаційно-методичний журнал. - 2007. - N 9. - С. 71-75.
179. Станкевич С.В. Організація учнівського самоврядування // Виховна робота в школі (Управл. осв.). – 2005. – №12. – С.2-4.
180. Статут козацької республіки імені Т.Г. Шевченка Новодмитрівського аграрно-економічного ліцею, Донецька область // Сільська школа України. - 2005. - № 23-24. - С.29-33.
181. Степанов, Е. Самоуправление в коллективе класса: теоретические основы // Воспитание школьников : Научно-методический журнал. - 2006. - N1. - С. 2-6.
182. Стерхова, Е. Никитина М. , Ширококов С. Образовательная программа "Ученическое самоуправление - школа будущих лидеров общественно-государственного управления" // Школьное планирование : Журнал для школьных администраторов. - 2007. - N 4. - С. 100-128.
183. Структура и основные черты системы самоуправления в общеобразовательной школе // Позакласний час. - 2005. - № 15-16. - С.59-61.
184. Структура и основные черты системы самоуправления в общеобразовательной школе // Позакласний час. - 2005. - № 15-16. - С.59-61.

185. Студентське самоврядування в Україні / Н. Демчук (ред.-упоряд.), Л. Кудіна (ред.-упоряд.). — К. : Молодіжна Альтернатива, 2004. — 60с
186. Судаков Ю. Нормативные документы, регулирующие деятельность «Школьной республики» // Воспитание школьников. – 2005. – №9. – С.15-24.
187. Судаков, Ю. Школьная республика : основные принципы организации школьного самоуправления // Воспитание школьников : Научно-методический журнал. - 2005. - №3. - С. 11-14.
188. Татарина Т.В. Организация ученического самоуправления // Научно-методический журнал заместителя директора школы по воспитательной работе. – 2006. – №1. – С. 52-56.
189. Теплицька, Н. Вирішувати - робити - відповідати: система самоврядування в Одеському юридичному ліцеї // Шкільний світ : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2007. - № 18. - С. 15-18.
190. Терентьева, А. Создание, функционирование и развитие ученического предприятия // Народное образование : Общественно-педагогический журнал. - 2006. - №6. - С. 52-58.
191. Технология и программы организации семинаров по самоуправлению в детских коллективах // Библиотечка для педагогов, родителей и детей : Приложение к журналу "Внешкольник. Воспитание и дополнительное образование детей и молодежи". - 2005. - №2. - 72 с.
192. Технология и программы организации семинаров по самоуправлению в детских коллективах. —М.: ГОУ ЦРСДОД, 2005. – 68 (4) с. 371.5 ТВ 8
193. Тимченко, Н. А. Формування громадянської компетентності через роботу дитячої організації / Н. А. Тимченко // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 40-43.
194. Ткач, А. Планування роботи : Учнівське самоврядування - в дії // Позакласний час. - 2005.- №15-16. - С.56-58.
195. Ткач, А. Планування роботи: Учнівське самоврядування в дії // Позакласний час. - 2005. - № 15-16. - С.56-58.

196. Трикутник: 3 досвіду співпраці адміністрації, батьківської та учнівської громадськості. – К. Редакц.видавничий центр КПДЮ, 2001. – 190 с. К 371.5 Т. 67
197. Тубельский, А. Органы управления школьным коллективом : проблемы школьного самоуправления // Підручник для Директора : Журнал управлінської компетентності. - 2004. - N7/8. - С. 20-27.
198. Тютюнник, Л. Варидіна І. , Жук О. Республіка ШКОД // Шкільний світ : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2007. - № 44. - С. 20-24.
199. Уланов, К. Уланова С. Ученики тоже должны принимать участие в управлении школой..." // Учитель. - 2005. - Том , N3. - С. 20-23.
200. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников: Учебное пособие для студентов педагогических институтов.– М.: Просвещение, 1980. – 160 с.
201. Устюжанина, С. А. Модель ученического самоуправления "Наша школьная страна" // Директор сельской школы : Методический журнал. - 2005. - N1. - С. 68-79.
202. Устюжанина, С. А. Организация работы школьного ученического самоуправления // Практика административной работы в школе. - М, 2007. - N 1. - С. 58-63.
203. Участь молоді у процесах прийняття рішень на рівні школи: учнівське самоврядування // Шкільний світ. - 2005. - № 34. - С.13-21.
204. Участь молоді у процесах прийняття рішень на рівні школи: учнівське самоврядування // Шкільний світ. - 2005.- №34. - С.13-24. - Бібліогр.: с.21, 24
205. Учніське самоврядування // Школа (Шкільний світ) : Інформаційно-методичний журнал. - 2007. - N 8. - С. 47-57.
206. Учніське самоврядування - практична школа демократії: Із досвіду роботи гімназії №2, м. Хмельницький // Школа (Шкільний світ) : Інформаційно-методичний журнал. - 2006. - N8. - С. 75-77.
207. Учніське самоврядування - практична школа демократії: Із досвіду роботи гімназії №2, м. Хмельницький // Школа (Шкільний світ) : Інформаційно-методичний журнал. - 2006. - N8. - С. 75-77.

208. Учні́вське самоврядування: досвід Олександрівської СЗШ І-ІІІ ст. Тростянецького району Вінницької області // Директор школи (Шкільний світ). - 2007. - № 41. - С. 18-26.
209. Учні́вське самоврядування: практика впровадження / О.Є. Скорик (упоряд.). — К. : Плеяди, 2005. — 180с.
210. Федорец Л.Б. Структура и содержание деятельности органов ученического самоуправления // Научно-методический журнал заместителя директора школы по воспитательной работе. – 2006. – №1. – С. 57-60.
211. Фокіна Ірина. День самоврядування - найяскравіша сторінка шкільного життя дитини // Директор школи. - 2005.- №2. - С.18-20.
212. Фомін, О. Педагогічна позиція як умова результативності управлінського процесу // Директор школи (Шкільний світ). - 2006. - №1. - С. 17-20.
213. Хабин, В. В. Положение о Совете представительства (Совете самоуправления) обучающихся в школе // Практика административной работы в школе. - 2005. - №2. - С. 5-6.
214. Хамська Неліна Болеславівна. Підліток на шляху до моральності: Навч.-метод. посібник. — Вінниця : Універсум-Вінниця, 1998. — 136с.
215. Хмель, В. М. На шляхах оновлення позакласної виховної роботи зі школярами-підлітками на основі життєдіяльності об'єднання-гри "Юнь Полісся" // Виховна робота в школі. - 2007. - № 1. - С. 35-37.
216. Хмель, В. М. Організація діяльності об'єднання "Юнь Поділля" (5-8 класи) // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 19-34.
217. Хмель, В. М. Посмітна Ю.А. Об'єднання-гра "Україночка" (з досвіду роботи) // Виховна робота в школі. - 2005. - № 11. - С.42-53. ; № 12. - С. 4-13.
218. Хроменко, І. Урочиста лінійка з нагоди відкриття президентських виборів : вибори президента ліцею // Позакласний час. - 2004. - №3-4. - С.112-113.
219. Цибулько Г. Я. Формування у майбутніх учителів готовності до розвитку учнівського самоврядування: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луганський держ. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Луганськ, 1999. — 17с.

220. Цибулько Г.Я. Методические рекомендации по подготовке студентов педвуза к руководству ученическим самоуправлением /для студентов всех специальностей/. - Славянск: СГПИ, 1990 г. - 90 с.

221. Цибулько Г.Я. Методические рекомендации по работе с ученическим комитетом школы. - Славянск : СГПИ, 1986 г. - 28 с.

222. Цибулько Г.Я. Необхідність підготовки майбутніх вчителів праці до самоврядування // Удосконалення підготовки вчителя праці в сучасних умовах. - Бердянськ, 1994. - С. 21 - 22.

223. Цибулько Г.Я. О подготовке студентов к руководству ученическим самоуправлением // Формирование социально-активной личности учителя: Межвуз. сборник научных трудов. - М. : МГПИ им. В.И. Ленина, 1984. - С. 112-117.

224. Цибулько Г.Я. Психолого-педагогические проблемы формирования самосознания учащихся в период построения демократического общества // Вопросы совершенствования учебно-воспитательной работы в школе и вузе: Сб. научных статей. - Вып. 2. - Славянск, 1996. - С. 38 - 39.

225. Цибулько Г.Я. Психолого-педагогічні аспекти підготовки студентів до самоврядування // Психолого-педагогічні основи професійної підготовки вчителя-вихователя та сучасні технології навчання: Матеріали науково-практичної конференції. - Житомир, 1993 г. - Т.І., Ч.1. - С. 139 - 140.

226. Цибулько Г.Я. Результати психолого-педагогічного експерименту по формуванню самосвідомості учнів у позакласній і позашкільній роботі. Трудове навчання: історія, сучасність, перспективи - С. 152 - 154.

227. Цибулько Г.Я., Сипченко В.І. Формування самосвідомості школярів: "Трудове навчання: історія, сучасність, перспективи". - Слов'янськ, 1997. - С. 85 - 87.

228. Цибулько Г.Я., Цибулько Л.Ф. Н.К. Крупская о самоуправлении школьников // Гуманистические основы педагогической концепции Н.К. Крупской и современность: Материалы международной научно-практической конференции. - Горловка, 1994 г. - С. 265 - 267.

229. Цуп, Н. С. Модель учнівського самоврядування класу // Виховна робота в школі. - 2006. - № 10. - С. 46-47.
230. Цыбулько Г. Я. Педагогическая технология обучения студентов основам работы с ученическим самоуправлением. – Вестник Луганского государственного педагогического университета имени Тараса Шевченко. №1. 1999г. с.127-132.
231. Черпак Л.М. Організація самоврядування в школі // Управління школою (Основа). – 2004. – №1. С.11-19.
232. Что может самоуправление? Право на участие в управлении школой. – Петрозаводск, Юниорский союз «Дорога», 2004.
233. Шаповалова, Н. Деятельность актива ученического самоуправления как управленческой команды // Воспитание школьников : Научно-методический журнал. - 2007. - N 8. - С. 9-11.
234. Шацкий В.Н. и С.Т. Бодрая жизнь. Из опыта детской трудовой колонии. 2 –е изд. М., Гос.издат, 1924.
235. Шацкий Ст.Т. Годы исканий. М., изд.-во «Мир», 1924. ч.І. – Старая школа; ч.ІІ. Новая школа.
236. Шацкий Ст.Т. Годы исканий. М., Учпедгиз, 1935, 152 с.
237. Шацкий Ст.Т. Изучение жизни и участие в ней (К программам ГУС'а) Изд. 4-е. М., 1926. – 29 с.
238. Шацкий Ст.Т. Педагогические сочинения. В 4 т. М., изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1963, Т.1, 503 с. Т2, 1964, 476 с, Т.3, 1964, 492 с., Т.4. 1965. 328 с.
239. Шацкий Ст.Т. Школа и перевыборы Советов. По материалам 1-й опытной станции по народному образованию. М., 1930
240. Швидка, Л. МАН: підготовка науково-дослідницьких проєктів Інформатика (Шкільний світ). - 2005. - №10. - С.19-23.

241. Шевченко А.В. Організація учнівського самоврядування : Етапи виховної роботи з дітьми з метою формування етичної цільності на основі розвитку творчого компоненту і самовиховання // Позакласний час. - 2000.- 28-29. - Вкл.- С.73-75.
242. Ширшина, Н. В. Деятельностный подход в обучении: проектная технология // Химия в школе : Научно-методический журнал. - 2007. - N 6. - С. 24-26.
243. Шищенко, П. Г. Олійник Я.Б. , . СтепаненкоА.В, . Масляк П.О. Географія: Навчальний посібник для старшокласників та абітурієнтів : відповіді на всі запитання нової програми - 4-е вид., перероб. і доп. - К. : "Знання", КОО, 2004. - 455 с.
244. Шкільна держава // Позакласний час : Часопис. - 2007. - N 9. - С. 99-107.
245. Шкільна друкована газета як орган учнівського самоврядування // Все для вчителя. - 2004. - № 13-14. - С.6-8.
246. Шкільний парламент- школа державотворення // Позакласний час. - 2004. - №21-22. - С.53-55.
247. Школа лідерів: З досвіду роботи Донецької гуманітарної гімназії №33 // Директор школи (Шкільний світ). - 2007. - N 29/30. - С. 62-63.
248. Школа самореалізації особистості // Школа (Шкільний світ) : Інформаційно-методичний журнал. - 2006. - N2. - С. 55-73.
249. Юпатова Л.Д. Нормативно-правовые (локальные) акты школьного самоуправления // Научно-методический журнал заместителя директора школы по воспитательной работе. – 2003. – №2. – С. 55-84.
250. Юр'єва М. "Мріє зоряна, клич мене!" : учнівське самоврядування // Освіта. - 2004. - №5-6 (28 січня-4 лютого). - С.6-7.
251. Ягоднікова В.В. Учнівське самоврядування як засіб виховання // Управління школою. – 2006. – №6. – С.16-29.
252. Яковлева, И. Ученическое самоуправление в воспитательной системе школы // Учитель. - 2004. - N3. - С.30-33.
253. Яковлєв, С. Яковлєва Т. Солов'їний гай у дзеркальному відображенні // Освіта. - 2003. - №58(17-24 грудня). - С.7.

254. Янджул Е.К. Новейшие течения европейской педагогики в направлении самодеятельности учащихся. М. Народный. учитель. 1914. – 96 с.

ЛІТЕРАТУРА

ⁱ Корчак Я. Избранные педагогические произведения. 1979,

ⁱⁱ Корчак Я. Избранные педагогические произведения. М., 1979.

ⁱⁱⁱ Корчак Я. Избранные педагогические произведения. М., 1966

4. Корчак Я. Когда я снова стану маленьким (Лето в Михалувке. - Слава). М., 1964.

5. Валеева Р. Товарищеский суд в детских домах Корчака как орган защиты прав ребенка Памяти Корчака. Сборник статей // М.: Российское общество Януша Корчака, Польский центр культуры в Москве, 1992.